

**AVRUPA PARA SİSTEMİ, GÜNÜMÜZDEKİ
DURUMU, SİSTEMİN BAŞARISI VE TÜRK
LİRASI'NIN SİSTEME UYUMU**

**Hayri BARUTCA
(yüksek Lisans Tezi)**

Haziran-1994

**T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ •**

**AVRUPA PARA SİSTEMİ, GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU,
SİSTEMİN BAŞARISI VE TÜRK LİRASI'NIN
SİSTEME UYUMU**

(Yüksek Lisans Tezi)

Hayri BARUTCA

Danışman: Yard. Doç. Dr. Sevgi GEREK

Eskişehir-1994

ÖZET

Avrupa Para Sistemi (APS) sabit fakat ayarlanabilir bir döviz kuru sistemi olup uluslararası alanda döviz kurlarındaki aşırı dalgalanmaların yol açtığı ekonomik ve parasal istikrarsızlığa bir reaksiyon olarak 1979'da kurulmuştur.

APS'nin temel amaçları olan, döviz kurlarındaki dalgalanmaların azaltılması suretiyle parasal istikrar alanı oluşturma ve üye ülkelerin ekonomi ve para politikaları arasında daha fazla bir yakınlaşmanın sağlanmasını gerçekleştirmede başarılı olduğu söylenebilir. Sistem bir Avrupa Merkez Bankası ve Birlik sınırları içinde ortak bir para birimi ECU'yü ön plana çıkarma ve kullanma konularında önemli adımlar atmıştır.

Türkiye Avrupa'da oluşan bu entegrasyona 1987'de tam üyelik başvurusunda bulunmuş ancak olumlu bir sonuç alamamıştır. Bunun en büyük sebebidir o gün olduğu gibi bugünde Türk ekonomisinin serbest piyasa ekonomisine doğru ilerlemesine rağmen makro ekonomik sorunların henüz üstesinden gelememiş olmasıdır. Dolayısıyla bu şartlar altında Türkiye'nin Avrupa Birliğine dolayısıyla APS'ne katılımı mümkün olmamakla beraber ekonomik sorunlarını hallettiği ölçüde Avrupa Birliğine dolayısıyla APS'ne üyeliği gündeme gelecektir.

ABSTRACT

European Monetary System (EMS) is a permanent but fixable exchange rate system that has been established in 1979 as a reaction to the economical and monetary instability caused by excessive floats in exchange rates on international areas.

EMS is supposed to be successful for its main principles; to occur monetary stability area by reducing floats in exchange rates and to realize a closer relationship between the economy and monetary politics of member countries.

System has taken important steps on the subject of finding out and use ECU which is a common monetary unit in the boundaries of an European Central Bank and union.

Turkey has applied to this entegration which was occured in Europe in 1987 to entire membership but couldn't get any positive result. The most important reason for that is-as in those days Turkey hasn't been able to overcome macro economical problems although nowadays Turkish economy is going forward to unreserved market economy. Consequently, under these circumstances, It's impossible Turkey to attend to the European Union and also to EMS but when Turkey overcomes economical problems, membership for European Union and EMS will be able to taken care of.

İÇİNDEKİLER

TABLolar.....	VIII-IX
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1

Birinci Bölüm

AVRUPA PARA SİSTEMİ VE GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

I-ULUSLARARASI PARA SİSTEMİNİN TANIMI VE GELİŞİMİ	3
II-PARASAL BİRLİK KAVRAMI	6
III-PARA BİRLİĞİNE KATILMANIN FAYDA VE MALİYETLERİ	8
1- Para Birliğine Katılmanın Faydaları	8
2- Para Birliğine Katılmanın Maliyetleri	10
IV-ROMA ANLAŞMASI'NDA PARA BİRLİĞİ	10
V- AVRUPA PARA SİSTEMİNİN KURULMA HAZIRLIKLARI	12
1-Barre Raporları	12
2-Werner Raporu ve Avrupa Para Yılı	13

IV

VI-AVRUPA PARA SİSTEMİ	16
1-Kuruluşu	16
2-Amaçları	17
3-Özellikleri	17
VII-AVRUPA PARA SİSTEMİNİN MEKANİZMALARI .	18
1-Döviz Kuru Mekanizması ve Müdahaleler	18
2-Avrupa Para Birimi (ECU)	20
3-Kredi Mekanizmaları	24
A-Çok kısa Vadeli Finansman	25
B-Kısa Vadeli Finansman	25
C-Orta Vadeli Finansal Yardım	26
D-Yeni Birlik Aracı	26
VII-DELORS RAPORU	27
1 Ekonomik ve Parasal Birlik Kurma Girişimlerinin Nedenleri ve Gelişmeler	27
2-Delors Komitesinin Raporu: Üç Aşamada Tam Bir Ekonomik ve Parasal Birlik	32
IX-MAASTRICHT ANLAŞMASI VE SONRASI GELİŞMELER	37
1-Maastricht Anlaşması'ndan Önceki Durum	37
2-Maastricht Anlaşması'nda Parasal Birlik	40
3-Maastricht Anlaşması Sonrası Avrupa Para Sistemi ve Krizler	48
X- AVRUPA MERKEZ BANKALARI SİSTEMİ	54

İkinci Bölüm**AVRUPA PARA SİSTEMİ'NDEKİ UYGULAMALARIN
DEĞERLENDİRİLMESİ VE SİSTEMİN GELECEĞİ**

I-AVRUPA PARA SİSTEMİNİN 1994 YILINA KADARKİ UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	57
1-Döviz Kuru Mekanizmasına Katılan Para Birimleri Arasında Parasal İstikrarın Sağlanması	58
2-Avrupa Para Sistemi'nde Ekonomi ve Para Politikalarının Yakınlaşma Derecesinin Artması	70
II-AVRUPA PARA SİSTEMİNİN KURUMSAL VE FONKSİYONER EKSİKLİKLERİ	74
1-Kurumsal Eksiklikleri	74
2-Fonksiyoner Eksiklikleri	76
III-AVRUPA BİRLİĞİ'NDEKİ ŞİRKETLERİN PARASAL BİRLİĞE BAKIŞI	77
IV-AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ECU KULLANIMINA GEÇMESİ İLE BİREYLERİN KARŞILAŞACAKLARI DEĞİŞİKLİKLER VE BİREYLERİN BUNA BAKIŞI	84
V- AVRUPA'DA PARASAL BİRLİĞİN GELECEĞİ	85

Üçüncü Bölüm

TÜRK LİRASI'NIN AVRUPA PARA SİSTEMİNE UYUMU

I-TÜRKİYE İLE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN EKONOMİK PERFORMANSLARININ KARŞILAŞTIRILMASI	90
1-Büyüme Hızları	91
2-Para Arzı Artış Hızları	92
3-Enflasyon Oranları	94
4-Bütçe Açıkları	96
5-Faiz Oranları	98
6-Döviz Kurları	100
7-İşsizlik Oranları	101
8-Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in Topluluğa Üye Oldukları Dönemlerde Topluluğun ve Türkiye'nin Ekonomik Yapılarının Karşılaştırılması	103
II-KONVERTİBİLİTE VE TÜRK LİRASI	106
1-Konvertibilitenin Tanımı, Tam ve Sınırlı Konvertibilite	106
2-Konvertibilitenin Amacı	107
3-Konvertibilite ve Türk Lirası	108
III-TÜRK LİRASININ DÖVİZ KURU MEKANİZMASINA KATILABİLME DURUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ	109
1-Türkiye'de Döviz Kuru Politikaları	109
2-Enflasyon Döviz Kuru İlişkisi (Satınalma Gücü Paritesi Teorisi)	116

VII

3-Türk Lirası'nın Döviz Kuru Mekanizmasına	
Katılımı	117
IV-TÜRK LİRASININ AVRUPA PARA SİSTEMİNE	
KATILMASININ FAYDA VE MALİYETLERİ	119
SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME	121
FAYDANALINAN KAYNAKLAR	1-IV

TABLULAR

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No.</u>
1	ECU'yu Oluşturan Paraların Ağırlıkları	22
2	Delors Raporu'nda Öngörülen Aşamalar	35
3	DKM'da 1979'dan Bu Yana Yapılan Kur Ayarlamaları	61
4	DKM'na Dahil Para Birimleri Karşısında İkili Döviz Kurlarının Değişebilirliği 1974-1985	67
5	APS'ne Üye Ükelere Ait Yıllık Ortalama Ekonomik Göstergeler	71
6	AT'da Ortak Paraya Karşı Yaklaşım	78
7	Ortak Bir Para Birimi Ulusal Paraların Tedrici Olarak Kaldırılmasına Yol Açmalı mıdır?	78
8	ECU Kullanımı İle İlgili Sorunlar	81
9	Ortak Bir Para Biriminden Beklenen Faydalar	83
10	Birlikte Ulusal Paraların ECU İle Değiştirilmesine Kişilerin Yaklaşımı	85
11	1993-2000 Yılları Arası Reel GSMH Artışı ve İşsizlik Oranları Tahminleri	88
12	GSYİH Yıllık Artış Hızları	92
13	Geniş Para Arzı Artış Hızları	94
14	Enflasyon Oranları	96
15	Bütçe Açığı/GSYİH Oranları	98

<u>Tablo No.</u>	<u>Tablo No.</u>	<u>Sayfa No.</u>
16	Nominal Faiz Oranları	99
17	1 ECU=...Ülke Parası	101
18	İşsizlik Oranları	103
19	1950-1980 Döneminde Türk Lirasının ABD Doları Karşısında Nominal Döviz Kurları İle SGP (Satın Alma Gücü Paritesi) Bazındaki Döviz Kurları	110
20	Türk Lirasının Bazı Önemli Para Birimleri Karşısında Nominal Döviz Kurlarındaki Değişmeler ve Bunların Enflasyon Oranları İle Mukayesesi	114

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
APIF (FECOM)	: Avrupa Parasal İşbirliği Fonu
APS	: Avrupa Para Sistemi
AT	: Avrupa Topluluğu
DKM	: Döviz Kuru Mekanizması
DM	: Alman Markı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ECB	: Avrupa Merkez Bankası
ECU	: Avrupa Para Birimi
EMI	: Avrupa Para Enstitüsü
EPB	: Ekonomik ve Parasal Birlik
ESCB	: Avrupa Merkez Bankaları Sistemi
EUA	: Avrupa Hesap Birimi
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
SGP	: Satınalma Gücü Paritesi
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği

GİRİŞ

Maastricht Anlaşmasında belirtilen Avrupa Birliği'nin hedeflerinden biri Anlaşma hükümleri uyarınca, özellikle iç sınırların kalktığı bir alanın oluşturulması, ekonomik ve sosyal bütünleşmenin güçlendirilmesi ve belirli bir vadede tek parayıda içerecek şekilde ekonomik ve parasal bir birliğin kurulması yolu ile dengeli ve sürekli bir ekonomik ve sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesidir.

Birliğin Avrupa'da bir para birliği kurma hedefi, bir ortak pazar kurmak üzere gümrük birliği temeli üzerine kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda entegrasyon sürecinin başarıyla ilerlemesi ve 1970'lerin başlarında uluslararası konjunktürde ekonomik ve parasal dalgalanmalar, istikrarsızlıklar meydana gelmesi karşısında, 1969 sonu-1970 başlarını kapsayan dönemde Toplulukta çalışmalar Ekonomik ve Parasal birlik kurmaya doğru yönelmişti. Ancak, yapılan ilk girişim başarısız olmuş ve yerini 13 Mart 1979'da kurulan ve işlerliğini günümüzde de sürdüren Avrupa Para Sistemi (APS)'ne bırakmıştır.

Bu çalışma, Avrupa Para Sisteminin kuruluşunu, işleyişini, uygulamalarının değerlendirilmesini ve Türk Lirasının APS'ne uyum derecesini ele almaktadır.

Bu doğrultuda çalışmada u temel bölüm bulunmaktadı. Birinci bölümde Avrupa Para Sisteminin kuruluşundan önceki gelişmeler, Sistemin kuruluşu, işleyiş mekanizmaları ve 1993 sonuna kadar geldiği durum incelenmektedir. Ayrıca, ileride Sistemin temelini oluşturacak olan Avrupa Merkez Bankaları Sistemi ele alınmaktadır.

İkinci bölümde ise, APS'nin uygulamalarının değerlendirilmesi ve varsa eksikleri ele alınmakta, şirket ve bireylerinin Avrupa'da bir parasal birliğe bakış açıları incelenmekte ve son olarakta Avrupa'da parasal birliğin geleceği ele alınmaktadır.

nc bölümde, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne yeliği amaçlaması sebebiyle, Türkiye'nin APS'ne ve onun en önemli mekanizması olan Döviz Kuru Mekanizmasına katılabilme durumunun bir değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Sonuç ve genel değerlendirmede ise, Avrupa Para Sisteminin işleyişi, başarısı ve Türk Lirasının sisteme uyumu hakkında genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA PARA SİSTEMİ VE GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

I-ULUSLARARASI PARA SİSTEMİNİN TANIMI VE GELİŞİMİ

Günümüz ekonomilerinde para, klasik fonksiyonlarının yanında ekonomide istihdam ve gelir seviyesini, fiyat istikrarını ve dış dengeyi etkileyebilen önemli bir ekonomi politikası aracı haline gelmiştir. Bu sebeble paranın ne miktarda yaratılacağı, arzının ne şekilde kontrol edilebileceği gibi konular milli ekonomilerde giderek önem kazanmaya başlamıştır. Aynı şekilde paranın uluslararası ticaretin hızla gelişimine bağlı olarak kullanım alanının ülke sınırları dışına taşması, uluslararası ödemelerde kullanılacak bir “uluslararası para” sorununun ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Günümüzde, uluslararası ödemelerde kullanılacak bir uluslararası para yaratılamamıştır. Çünkü, her ülke kendi milli para birim ve sistemine sahip olup halen dünyada 130’un üzerinde milli para birimi bulunmaktadır. Ayrıca, dünyada para arzını ve mali kurumları düzenleyebilecek bir merkezi güç veya kurumda yoktur.

Dolayısıyla uluslararası ekonomik ilişkilerin düzenli bir şekilde gelişebilmesi ve dünya refahının artırılabilmesi için bir uluslararası para sisteminin kurulmasına ihtiyaç vardır.

Para sistemi, bir ülkede parayla yapılan işlemleri düzenlemek amacıyla alınan bütün tedbirleri, kanuni hükümleri ve uygulama şekillerini kapsar. Ülkede para biriminin seçimi ve tanımlanması, para çeşitlerinin tespit edilmesi, para yaratacak kurumların belirlenmesi ancak para sistemi içinde gerçekleşir. Fakat uluslararası para sisteminde para arzını düzenleyen bir merkezi kurum ile bir tek dünya parası yoktur. Aksine dünya üzerinde mevcut milli devletler kadar milli para mevcuttur. Diğer bir deyişle parasal birlik ile siyasi birlik arasında çok yakın bir ilişki vardır.

Bu sebeple ülkeler milli paranın düzenlenmesine büyük önem vermekte ve bu konuda fedakarlık yapmaya pek yanaşmamaktadırlar. Dünya üzerinde bağımsız devlet sayısı arttıkça uluslararası ekonomik düzende parasal bölünme buna paralel olarak çoğalmaktadır. Her ne kadar Keynes ve Triffin tarafından bir Dünya Merkez Bankası ve tek bir dünya parası kullanılması konusunda teklifler yapılmış ise de, bunlar şimdilik uygulama şansı olmayan ütopyik fikirler olarak kitap sayfaları arasında kalmıştır. Dünya üzerinde tek bir paranın kullanılabilmesi için şüphesiz bütün dünyada siyasi bir birliğin gerçekleşmesi, yani bir dünya devletinin kurulması gerekmektedir.

Uluslararası para sistemi, dünya üzerinde mevcut olan bağımsız ülkeler ile ekonomik birimlerin kendi aralarındaki her türlü ödemenin yapılabilmesine imkan tanıyan uluslararası kurumsal, yapı, mekanizma

ve uygulamalar bütünüdür. Bu anlamda uluslararası para sistemine “uluslararası ödemeler sistemi” de denir. Ayrıca, değişik kaynaklarda konu “dünya para sistemi” veya “uluslararası para mekanizması” olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası ödemelerin yapılabilmesi için milli paraların birbirine çevrilmesi gerekmektedir. Bu sebeble uluslararası para sistemi, milli para sistemlerini de kapsar ve onlara sıkı sıkıya bağlıdır. Milli para sistemlerinden farklı olarak, birbirinden ayrı ve bağımsız parçaları birleştirdiği için oldukça gevşek ilişkilerden oluşur.

Dünyada hızla gelişen ekonomik olaylar karşısında önemli olan, uluslararası para sistemini tanımlamaktan çok sistemin çerçevesini çizmektir. Uluslararası para sisteminde önemli nokta, uluslararası ödemeleri kolaylaştıran bir rezervin oluşmasına imkan sağlamak, sistemin aksamadan işleyebilmesi için gerekli kurumsal yapı ve mekanizmayı oluşturmak, paranın “ölçü birimi olma” ile merkez bankaları arasında “ödeme aracı olma” görevlerini eksiksiz yerine getirmesini sağlamaktır. Bütün bu fonksiyonların elde edilebilmesi için, ülkelerin para konusunda bağımsız politikalar izlemekten vazgeçerek bu konuda uluslararası işbirliğini artırmaları sistemin işleyebilmesi için şarttır¹.

Uluslararası ödemeler sistemi 1929 Buhranı'na kadar altın standartına dayanıyordu, 1930-1943 yılları arasında bir buhran dönemi yaşanmış ve 1944 yılında kurulan Bretton Woods Para Sistemi

¹ S. Rıdvan KARLUK, Uluslararası Ekonomi, Bilim Teknik Yayınevi, B.2, İstanbul, 1987, s.444,445.

ile uluslararası para sistemi altın döviz standartına dayandırılmıştır. Buna göre ülkeler ayarlanabilir sabit kur sistemini oluşturmayı amaçlamış, güçlü bir para olan ABD Doları rezerv para olarak kabul edilmiş ve ABD Doları altına bağlanmıştı (1 ons altın=35\$), diğer ülke paraları da +/-%1 marjlarla ABD Dolarına bağlanmıştı. 1950 ve 1960'lı yıllardaki hızlı ekonomik gelişme kıt olan ABD Dolarını bollaştırmış ve ABD ödemeler bilançosu önemli açıklar vermişti². Vietnam Savaşı ile ABD'nin harcamaları artmış takip eden enflasyon oranlarının artışlarıyla da Dolar'a karşı güvensizlik artmıştı. 15 Ağustos 1971'de Doların altına konvertibilitesi kaldırılmıştı³. Aynı yıl yapılan Smithsonian Anlaşması'da Sistemi kurtaramamış ve sabit kur sistemi 1973 yılında sona ermişti. Ekonomileri güçlü ve daha az bağımlı olan ülkelerin paraları tek başına veya grup halinde dalgalanabilirken, diğer ülkelerinde paralarını tek bir para birimine veya para sepetine bağladıkları söylenebilir.

II-PARASAL BİRLİK KAVRAMI

Para birliği, döviz kurlarında birliğin sağlanmasını, sermaye hareketlerine konan tüm kısıtlamaların kaldırılmasını, üye ülkeler arasında konvertibilitenin gerçekleştirilmesini, bu konvertibilitenin korunacağı konusunda tam bir güvencenin sağlanmasını ve milli

² Ömer BOLAT, "1970'den Günümüze Kadar Uluslararası Para Sisteminde Meydana Gelen Değişmeler", BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ, Ocak 1986, s.51;

³ TÜSİAD, Avrupa Para Sistemi ECU'nün Kullanılışı Geleceği ve Türkiye İçin Anlamı, İstanbul, 1989, s.1.

paraların birbirine çevrilmesinde her türlü banka giderlerinin ortadan kaldırılmasını gerektirir.

Para birliğinin gerçekleştirilmesinde döviz kuru birliğinin sağlanmış olması birinci şarttır. Birlik içerisindeki milli paralar daralan ve giderek ortadan kalkan bir bant içerisinde sabit bir paritiyle birbirine bağlanır. Corden'in ifadesi ile böyle bir birliğe, sözde (pseudo) döviz kuru birliği denir. Buradaki sözde kelimesinin anlamı şudur: Corden, böyle birlikte ortaya çıkacak sorunlar karşısında birliğin devamının tehlikeye gireceğini öne sürmektedir.

Para birliğinin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için birlik içinde tam bir konvertibilitenin sağlanmış olması gerekir. Tam konvertibilite olmadan birlik içinde ortak döviz rezervleri fonu ve borç tasfiye sisteminin işlemesi mümkün değildir. Ayrıca, döviz kuru kısıtlamaları olmamalı, üye ülkeler bilanço açığı vermemeli, dolayısıyla da para ve maliye politikalarında koordinasyon sağlanmış olmalıdır.

Birlik üyelerinin döviz rezervlerini ortak bir rezerv fonunda toplaması şarttır. Bu fon tek bir merkez bankası emrine tahsis edilerek birlik üyelerinin karşılaşabilecekleri geçici nitelikteki ödemeler bilançosu açıklarını kapatması sağlanmış olur. Tek merkez bankasının çıkaracağı ortak bir para birimi olduğu için izlenecek para politikası kararları bu bankaca alınır.

Para birliğinde ülkeler, kendi milli paraları arasındaki kurların dalgalanma marjını ortadan kaldırarak sabit kur sistemini uygularlar,

birlik dışı paralara karşıda milli paralarını dalgalanmaya bırakırlar. Para birliğinin sonucunda döviz kuru birliği gerçekleştirilirse cari ve vadeli döviz kurları sabitleşir. Cari ve vadeli kurlardaki birliği tam konvertibilite sağlar. Bu kurlar arasında enflasyon hızları ve faiz oranları kadar fark olabilir. Böylece birlik içinde sermaye, faiz farkına göre serbestçe hareket eder ve piyasalar bütünleşmiş olur. Para birliğinde son amaç ise tek bir para biriminin birlik içinde kullanılmasının sağlanmasıdır. Bunun gerçekleşmesi politik birleşmeyi sađlar⁴.

III-PARA BİRLİĞİNE KATILMANIN FAYDA VE MALİYETLERİ

1-Para Birliğine Katılmanın Faydaları

Para birliğine katılmanın faydaları olduğu gibi bir maliyetide vardır. Birliğe katılmanın sağlayacağı faydaları şu şekilde özetlemek mümkündür. Birliğe katılma ile birlikte döviz rezervlerinde tasarruf sağlanır. Çünkü, birliğe katılan ölkelerin rezervleri ortak bir fonda toplanır. Böylece her üyenin tek başına ihtiyaç duyacağı rezervden daha az bir rezerve ihtiyaç doğar. Üyelerden birinin dış dengesizlikle karşılaşması durumunda, ortak rezerv bu açığı kapatmak için kullanılır. Bu işlem sonucunda diğer birlik üyeleri dış açık ile

⁴ S. Rıdvan KARLUK, Avrupa Toplulukları ve Türkiye, Bilim Teknik Yayınevi, 1990, s.92-94.

karşılaşan ülkeye borç vermiş sayılır. Böylece, tek tek ülkelerin karşılaşacaklarından daha fazla miktarda dış açık finanse edilebilir.

Birlik döviz kuru birliği içinde belirsizliği ortadan kaldırır. Sermaye hareketlerinde mobilizasyonu sağlar, mali birleşmenin gerçekleştirilmesine imkan tanır. Eğer mali sermayenin kazancında farklılıklar olursa, reel sermayenin üyeler arasında dağılımı değişir.

Bunun sonucunda ekonomide reel üretim kayıpları ortaya çıkar. Ayrıca, döviz kurlarına ilişkin belirsizlik, mal ve hizmet ticaretini olumsuz bir şekilde etkiler. Hedging, diğer bir deyişle vadeli döviz kuru ile yapılacak ödemeler bile bu belirsizliği ortadan kaldıramaz. Para birliğinde tek bir para biriminin uygulamaya konulmasıyla kambiyo işlemlerine gerek kalmaz. Böylece önemli bir kaynak tasarrufu sağlanarak, döviz işlemleri ilgili kişi ve kurumların zaman ve emeğinden tasarruf edilmiş olur.

Para birliğinde tek bir paranın kabul edilmesi ile birlik üyelerinin döviz kurlarında meydana gelen değişimleri izlemek zorunluluğu ortadan kalkar. Ayrıca, birlik dışından birliğe gelecek turistler döviz değiştirme külfet ve maliyetlerinden kurtulur. Birlik içinde tek bir para birimi olacağı için paranın mal ve hizmet değişimlerinde önemli bir fonksiyonu olan enformasyon maliyeti azalır. Tek bir paranın geçerli olması paranın değişim aracı, hesap birimi ve tasarruf aracı olma fonksiyonlarının daha sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesine yol açarak, bütün bu işlemlerden tasarruf sağlar. Birlik içinde izlenecek ortak para politikası sonucunda para biriminin

istikrarı daha kolay sağlanır. Para istikrarı, paraya likidite özelliğini verir. Eğer ekonomide fiyat istikrarsızlığı varsa, paranın para olma niteliği ortadan kalkar ve ekonominin istikrar ile büyümesi engellenir, sermayenin ülke dışına kaçmasına yol açılır⁵.

Ekonomik birlik ile sağlanan parasal bütünleşme uluslararası platformda birliğe daha büyük söz hakkı vereceği gibi sanayileşmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki ilişkide birliğin etkili olma kapasitesini artıracaktır⁶.

2-Para Birliğine Katılmanın Maliyetleri

Para birliğine katılmanın maliyetleri ise, üye ülkeler için kambiyo politikası üzerinde sahip oldukları serbestinin ve para politikasını oluşturan bağımsız faiz politikası vb. araçlar üzerindeki bağımsızlıklarının kaybedilmesi yani kısaca para ve maliye politikaları üzerindeki egemenlik haklarının bırakılması en önemli maliyet unsurudur. Diğer maliyetler ise, bölgesel dengesizlikleri gidermenin maliyeti ve seignorage (para basmaktan doğan kazançlar) kazançlarının kaybolmasından doğan maliyettir⁷.

IV-ROMA ANLAŞMASINDA PARA BİRLİĞİ

1958'de yürürlüğe giren ve AET ile EURATOM'u kuran

⁵ KARLUK, Avrupa..., s.94-95;

⁶ Fatih ANIL, Delors Raporu Kapsamında Ekonomik ve Parasal Birliğin Gerçekleşmesi, İktisadi Kalkınma Vakfı, No. 79, İstanbul, Eylül 1989, s.V.

⁷ Cahit YILMAZ, "İngiltere Avrupa Para Birliğine Katılmak İstemiyor mu?", MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ DERGİSİ, Mart 1992, s.27;

Roma Anlaşması parasal birlik konusunda açık ve belirleyici hükümler ihtiva etmemektedir. 1958'de Tek Avrupa Senet'i ile getirilen değişikliklerden önce Roma Anlaşmasında parasal konularla ilgili olarak 103 ile 108. Maddeler arasında bazı açık olmayan hükümler bulunmaktaydı. Bu hükümler üye devletlerin genel ekonomik ve para politikalarının Roma Anlaşmasının hedeflerini gerçekleştirmek için gerekli olan boyuta kadar koordine edilmeleri gerektiğini ima etmekteydi. Anlaşmanın ekonomik ve parasal birliğin gerçekleştirilmesi ile ilgili neden açık ve kesin hükümler içermediği sorusunun cevabı, Birliğin kuruluş temelini açıklayan Madde 9'da belirtilmektedir: "Topluluk üye ülkeler arasındaki ticarete uygulanan gümrük vergileri, miktar kısıtlamaları ve eş etkili tedbirlerin kaldırılması ile ortak bir dış gümrük tarife sisteminin uygulanmasını kapsayan bir gümrük birliği temeli üzerine kurulmuştur". Bundan dolayı ekonomik ve parasal birlik gibi derin ekonomik ve sosyal etkileri olacak bir teşebbüsle ilgili ayrıntılı ve kesin hükümlerin Anlaşma'da yer almasını beklemek gerçekçi olmazdı.

Bundan başka üye devletler, ekonomik ve parasal birliği gerçekleştirmek için kaçınılmaz bir gereksinim olan milli yetkilerin Topluluğa devredilmesi hususunda ciddi endişelere sahiptiler⁸.

⁸ Ömer BORAT, Avrupa Para Sistemi, İktisadi Kalkınma Vakfı, No. 88, İstanbul, Haziran 1990 s.2-3.

V-AVRUPA PARA SİSTEMİ'NİN KURULMA HAZIRLIKLARI

Roma Anlaşması 1958'de yürürlüğe girdiğinde Topluluk üyesi altı ülke paralarının dış konvertibilitelerini sağlamışlar ve Anlaşma'da öngörülen para komitesini faaliyete geçirmişlerdi. Komisyon 1962 Ekim'inde Konseye bir memorandum sunarak üye ülkelerin paralarının birbirlerine karşı dar bir bant içerisinde dalgalanmasının para politikaları arasında bir koordinasyon sağlayacağını bildirmiştir.

1963 ve 1964 yıllarındaki konsey toplantıları sonunda Merkez Bankaları Güvernörler Komitesi, Bütçe Politikası ve Orta Vadeli Ekonomi Politikası Komiteleri kurulmuştur. Ayrıca Konsey, üyelerin döviz kurları değişikliklerinde birbirlerine danışarak hareket etmesini ve Para Komitesi'nin yetkilerinin genişletilmesi kararında almıştır. Komisyon'un enflasyonla mücadele üyelerin uyumlu hareket etmesi konusundaki teklifi de Konsey tarafından benimsenmiştir.

1968 yılında patlak veren para bunalımına kadar parasal birlik konusunda bir gelişme olmamıştır. Komisyon 5 Aralık 1968 tarihinde Konsey'e, AET'nin ekonomik ve parasal sorunlara çözüm bulunması için izlenecek politikalar hakkında bir memorandum sunmuştur⁹.

1-Barre Raporları

Parasal birliğe ulaşmak için hazırlanan raporlardan biri olan Barre Raporu Şubat 1969'da hazırlanmıştır. Bu rapora göre,

⁹ KARLUK, Avrupa..., s.99;

Avrupa'da ekonomik ve parasal birliğin gerçekleştirilmesinde en önemli faktör parasal araçlardır. Parasal birliği gerçekleştirirken önce döviz kuru birliği kurulmalı, döviz rezervleri ortak bir fonda toplanmalı, daha sonra ekonomi ve maliye politikalarında birlik sağlanmalıdır. Fransa ve Belçika'nın önderliğindeki bu görüşte ekonomik birleşme para birliğinden sonra gerçekleştirilmelidir. Dolayısıyla bu görüşü savunanlar paracılar olarak adlandırılmışlardır. Buna karşılık Almanya ve Hollanda'nın temsil ettiği iktisatçılar (Schiller Raporu) döviz kuru birliği kurulmadan önce ekonomi politikalarında bir koordinasyonun sağlanması gereği üzerinde durmuşlardır. Çünkü, Topluluk içinde ekonomi politikaları arasında bir koordinasyon sağlandığında, herhangi bir baskı olmadan para birliğine daha kolay geçilebilecektir. Sonuçta bilançosu fazla veren ülkeler, açık verenleri finanse etme yükümlülüğünden kurtulacaklardır. Ayrıca bu iktisatçılar dış dengeyi sağlamada sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinden yanadırlar¹⁰.

2-Werner Raporu ve Avrupa Para Yılı

Aralık 1969'da La Haye Zirvesi'nde Avrupa'da bir para birliğinin kurulması için çağrıda bulunulmuş, çağrı üzerine Barre Raporu esas alınarak yeni bir çalışma yapılmıştır. Werner Raporu olarak anılan bu rapor Ekim 1970'de tamamlanmış Barre Raporları'ndan da yararlanılarak paracılar ile iktisatçıların görüşleri uzlaştırılmaya çalışılmıştır. Raporun temel ilkeleri şunlardır.

a) Topluluk içinde tek bir para birimi oluşturmak veya milli

¹⁰ KARLUK, Avrupa..., s.99-101.

paralar arasındaki dalgalanmaya engel olacak şekilde bir döviz kuru birliği sağlamak ve tam konvertibilitiye geçmek;

b)Topluluk içinde sermaye hareketlerine konan kısıtlamaları tamamen ortadan kaldırmak;

c)Topluluk içi ve uluslararası para politikasını yürütecek bir merkez bankası kurmak ve ortak bir rezerv fonu oluşturmak;

d)Avrupa Paramentosuna karşı sorumlu olacak ve uygulanacak ekonomi politikalarını belirleyecek yeni bir organ oluşturmak¹¹.

Ayrıca Ekonomik ve Parasal Birliğin (EPB) üç aşamada ve 10 yıl içinde (1980'edek) gerçekleştirilmesini öngörüyordu.

Werner Planı'nın en önemli özelliği; döviz kurlarındaki dalgalanma marjlarını daraltmayı hedefleyen Tünelde Yılan Sistemi'dir. Bu sistem katılan üye ülkelerin paralarının merkezi paritelerinin birbirlerine karşı %1.2'lik (yılan), ABD Doları'na karşı ise %1.5'lik bir dalgalanma marjı içinde (Tünel) hareketi düşünülmüştür. Ancak 1971'deki ABD Doları krizi nedeni ile dalgalanma marjı sırası ile %2.25 ve %4.5'e yükseltilmiştir (Smithsonian Anlaşması). Sistem ancak 24 Nisan 1972'den 12 Mart 1973'e kadar işleyebilmiştir. Uluslararası alanda döviz kurlarındaki dalgalanmalar sebebi ile para birimleri değer kaybı tehlikesi ile karşılaşmış ve bazı üyeler sistemi terk etmiştir. Bretton-Woods sisteminin çöküşü ile 12 Mart 1973'de ABD Dolarına karşı %4.5'lük

¹¹ KARLUK, Avrupa..., s.101-102.

marj içerisinde dalgalanma terk edilmiştir (yani yılan tünel olmadan dalgalanacaktı). Sonuçta Avrupa Para Sistemi (APS)'nin işlemesine başlayana kadar (Mart 1979), bazı Topluluk paraları %2.25'lik bir marj içinde ortak dalgalanmalarını sürdürdüler, fakat sık sık kur ayarlamaları Yılanın özelliklerinden biri olmuştur.

Bu arada Werner Planında önerilen Avrupa Parasal İşbirliği Fonu (APIF) Nisan 1973'te kuruldu. Görevi, gerçekleştirilecek parasal düzenlemelerin idaresini sağlamaktır.

Tüneldeki Yılan uygulamasının başarısızlığı aşağıdaki faktörlere bağlıdır:

a)Sistemin hedefi döviz kurları istikrarı olduğu halde dünya konjüktöründende kaynaklanan kurlardaki devamlı dalgalanmalar bulunmakta idi;

b)üye ülkeler arasındaki etkili bir ekonomik ve parasal koordinasyon yoktu;

c)üye ülkeler arasında ekonomik ve mali disiplini sağlamak amacıyla, ödemeler dengesi güçlükleri ile karşılaşan ülkelere verilmek üzere kredi imkanları sunulması gerekmekteydi;

d)Sistemin mekanizması katıydı¹².

Ancak, herşeye rağmen Topluluk parasal birlik hedefinden vazgeçmemiş aksine iyi bir tecrübe kazanmıştır.

¹² BOLAT, Avrupa..., s.5.

VI-AVRUPA PARA SİSTEMİ

1-Kuruluşu

Yılan Düzenlenmesi'nin sonuna yaklaşırken, aşırı dalgalanma gösteren döviz kurları, yüksek enflasyon, dış ticaret ve cari işlemler bilançoları dengesizlikleri, yetersiz büyüme hızları, ABD Dolarının zayıflığı gibi sebeplerden kaynaklanan ekonomik dengesizlikler karşısında toplulukta endişeler belirmişti. AET ülkeleri dışa açık bir yapıda olduğu için döviz kurları istikrarsızlıklarından olumsuz etkileniyorlardı. ABD'nin bu konuda tepkisiz kalması, Topluluk ile ABD arasındaki ilişkileri gerginleştiriyordu. ABD'nin bu kayıtsızlığına karşılık Alman Şansölyesi ile Fransa Devlet Başkanı Yılan Sistemi'ndeki gibi milli paraların ortak dalgalanmaya bırakılması formülü yerine, Nisan 1978'deki Kopenhag Zirvesi'nde kişisel inisiyatifleri ile bir Avrupa Para Sistemi (APS)'nin kurulması fikrini ortaya atmışlardı.

Bu noktada APS'nin kurulması fikri özellikle siyasi açıdan Avrupa'nın uluslararası meselelerde bağımsızlığını ortaya koymak ve 1971-1978 yılları arasındaki durgunluk döneminden sonra siyasi ve ekonomik bütünleşmenin genişletilmesi amacı ile olduğu söylenebilir. APS'nin kuruluşunu belirleyen tasarıda, Sistemin kuruluşundan iki yıl sonra ikinci ve nihai aşamaya geçilerek Avrupa Para Fonunun kurulması ve ECU (Avrupa Para Birimi)'nin bir rezerv varlık ve ödeme aracı olarak kullanımını öngörmesi gerçeği dışında, APS'nin

bir ekonomik ve parasal birliğin gerçekleştirilmesi yolunda bir aşama olarak siyasi bir kararla kurulduğu söylenebilir.

Üye devletlerin liderleri 6-7 Temmuz 1978 tarihleri arasında düzenlenen Bremen Zirvesinde bu fikir üzerinde resmi tartışmalara girmişler ve Avrupa Konseyi'nin Brüksel Zirvesinde 5 Aralık 1978 tarihinde kabul ettiği bir karar tasarısı ile Avrupa Para Sistemi resmen kurulmuş ve 13 Mart 1979'da işlemeye başlamıştı¹³

2-Amaçları

APS'nin temel amacı Konsey tarafından 5 Aralık 1978 tarihli tasarıda belirtildiği gibi, Topluluk içinde parasal istikrarı gerçekleştirmek ve istikrarlı bir Avrupa Para Bölgesi yaratmaktır. Uzun dönemli amaçları ise; istikrar içinde büyüme tam istihdam, hayat seviyeleri arasındaki dengesizlikleri giderme, Birlik bölgeleri arasındaki farklılığı asgariye indirme ile üyeler arasındaki işbirliğini sağlamaktır¹⁴.

3-Özellikleri

APS'nin esası sabit fakat ayarlanabilir döviz kurlarıdır. Sistem içindeki her ülkenin milli parasının merkezi kuru (esas kur) ECU cinsinden ifade edilmiştir. Ülkelerin milli paraları bu merkezi kurlar etrafında +/-%2.25 dalgalanabilmektedir.

Sistemin temel özellikleri aşağıda belirtilmiştir:

¹³ BOLAT, Avrupa..., s.10.

¹⁴ KARLUK, Avrupa..., s.110.

- a) Sistem Topluluk dışı ülkelere açıktır.
- b) Parasal işlemler ECU'ye dayanmaktadır.
- c) Üye ülkelerin özel durumları dikkate alınmaktadır.
- d) Üye ülkelerin merkez bankalarındaki döviz rezervlerinin bir bölümü ortak kullanıma ayrılmış böylece önemli ölçüde mali imkan sağlanmıştır
- e) Ödemeler bilançosu fazla veren üyelerin de sistem içinde sorumlulukları vardır.
- f) Sistem Avrupa Para Yılanı kadar sıkı kurallara bağlanmıştır¹⁵.

VII-AVRUPA PARA SİSTEMİ'NİN MEKANİZMALARI

Avrupa Para Sistemi'nin birbirini tamamlayan üç önemli mekanizması bulunmaktadır. Bunlar Döviz Kuru Mekanizması (DKM), Avrupa Para Birimi (ECU) ve bir dizi kredi imkanlarıdır¹⁶.

1-Döviz Kuru Mekanizması ve Müdahaleler

APS, temelde sabit ama ayarlanabilir bir döviz kuru sistemidir. Döviz Kuru Mekanizmasında iki türlü dalgalanma marjı bulunmaktadır. Öncelikle Döviz Kuru Mekanizmasına katılan her bir üye ülkenin para biriminin ECU karşısında merkezi paritesi vardır. Bu merkezi paritelerden, herbiri bir milli paranın DKM'na katılan diğer üye ülkelerin milli paraları karşısındaki ikili merkez pariteleri hesaplanır (Tünelde Yılan Sistemi'nde milli paraların ABD Dolarına

¹⁵ KARLUK, Avrupa..., s.110.

¹⁶ BOLAT, Avrupa..., s.11.

karşı merkez pariteleri hesaplanıyordu). İkili merkezi paritelerin \pm %2.25'i dalgalanma marjını belirlemiştir.

İkili dalgalanma marjları müdahale noktalarını belirlemektedir. DKM'na katılan bir ülkenin para birimi bir başka katılımcı ülkenin parası karşısında müdahale sınırına ulaştığı zaman, hem parası değerlenen hem de parası değer kaybeden ülkelerin merkez bankaları DKM'na dahil olan para birimleri ile döviz borsalarına müdahale etmek sureti ile ikili döviz kurlarını dalgalanma marjları içinde tutmak yükümlülüğü altındadırlar¹⁷.

Döviz kuru mekanizmasındaki ikinci dalgalanma marjı ise maksimum sapma marjı ve sapma eşiği şeklinde tanımlanabilir. Sapma eşiği, DKM'na dahil olan bir para biriminin Topluluk ortalamasını temsil eden ECU karşısındaki durumunu ve hareketini belirlemeyi mümkün kılmaktadır. Maksimum sapma marjı belirli paraların döviz piyasalarından gereksiz baskılarla karşılaşmasını önleme amacına yönelik olarak bir para biriminin Sistem içinde hangi boyutta değer kazanabileceğini yada kaybedebileceğini göstermektedir.

Bir para biriminin sapma eşiği aşıldığı zaman ilgili ülkenin sorumlulukları APS'in kurulmasını öngören Avrupa Birliği Konseyi'nin karar tasarısında öngörülmüştür. Bunlar merkezi paritede değişiklikler yapma, ekonomik diğer politika tedbirleri alma ve milli

¹⁷ Ömer BOLAT, "Avrupa Para Sisteminin 11 Yıllık Uygulamasının Bir Değerlendirmesi", İKTİSADİ KALKINMA VAKFI DERGİSİ, S.79, mayıs 1990, s.14.

para politikası tedbirleri şeklindedir¹⁸.

2-Avrupa Para Birimi (ECU):

Avrupa Konseyi Aralık 1978'de ki kararıyla APS'nin ana hatları kuruluyor ve Sistemin merkezinde de ECU yer alıyordu. Ancak bu kararla ECU'nun görevi bir hesap birimi olmakla kalmıyor, tüm parasal faaliyetleri üstlenen bir araç olma yolunda ilerlemeye başlıyordu. Birliğin gelişmesiyle ECU'da bir hesap birimi olma rolünden mükemmel bir para birimi olma yolunda ilerlemektedir¹⁹.

APS'nin Yılan sisteminden en büyük farkı ECU'nun oluşturulmasıydı. ECU her bir üye ülke parasının belli paylarda katılımıyla oluşturulan bir sepet paradır. Ülkelerin sepet içindeki payları bu ülkelerin GSMH'larına ticaret hacimlerine ve kısa vadeli kredi kotalarına göre değişmektedir. Paraların sepet içindeki ağırlıkları sabit olmasına karşın, zamanla paralar arasında değer kazananların sepet içindeki ağırlıkları artarken (örneğin; Alman Markı) değer yitirenlerin de ağırlıkları azalmıştır (örneğin; İngiliz Sterlini). Ancak, Sistemde bir paranın ECU sepeti içinde tek başına dominant hale gelmesini önlemek için düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre; eğer bir paranın ağırlığı %25'ten fazla bir değişim gösterirse, sepet içinde ayarlamalara gidilmekte, normal durumlarda da 5 yılda bir sepetin kompozisyonu gözden geçirilmektedir. ECU

¹⁸ Ayşegül ŞİMŞEK, Avrupa Para Sisteminde Enflasyon ve Türkiye, DPT Uzmanlık Tezleri, Ocak 1992, s.25-26.

¹⁹ By Horst UNGERER ve diğerleri, The European Monetary System, International Monetary Fund, Washington D.C., November 1990, p.6-7.

1979'dan 1993 sonuna dek üç ayarlama geçirmiştir, bundan sonra 1994 yılında ayarlama yapılması gerekmektedir.

1993 sonu itibariyle ECU'yü oluşturan paraların sepet içindeki ağırlıkları ise Tablo-1'de görülmektedir. Tablodan görüldüğü gibi sepet içindeki en büyük ağırlığı Alman ve Fransız paraları oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak bu paraların değerlerindeki değişimler ECU'nun değerini, diğer paraların değerlerindeki değişimlere göre daha fazla etkilemektedir.

TABLO-1

ECU'yü Oluşturan Paraların Ağırlıkları

<u>PARA CİNSİ</u>	<u>AĞIRLIĞI</u>
Belçika Frankı (BFR)	8.21
Danimarka Kronu (DKR)	2.66
Alman Markı (DM)	32.02
Yunan Drahmisi (DRA)	0.54
Portekiz Eskudosu (ESC)	0.72
Fransız Frankı (FF)	20.37
Hollanda Florini (HFL)	10.01
İrlanda Poundu (IRL)	1.06
Lüksemburg Frankı (LFR)	0.32
İtalyan Lireti (LIT)	8.47
İspanyol Pesetası (PTA)	4.46
İngiliz Sterlini (UKL)	11.16
TOPLAM	100.00

Kaynak: Eurostat ECU-EMS Information, Şubat 1994.

Başlangıçta 9 ülke parasından oluşan ECU sepeti Eylül 1984'de Yunanistan'ın daha sonra Eylül 1989'da İspanya ve Portekiz'inde katılımıyla 12 paralı bir sepet haline gelmiştir²⁰.

Bugün ECU resmi ve özel alanda kullanılmakta ve bu kullanımı

²⁰ Cahit YILMAZ, "Avrupa Para Sistemi: İşleyişi ve Son Gelişmeler Işığında Geleceği (I)", MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ DERGİSİ, C. XVII, S.160, Ekim 1993, s.43-44.

giderek yaygınlaştırmaktadır. ECU'nun resmi "Resmi ECU" olarak adlandırılmasına yol açan fonksiyonları şunlardır:

Hesap Birimi (Unit of Account=Denominatör): ECU'nun bu fonksiyonunun kapsamına bir taraftan Avrupa Para Sistemi ile ilgili mekanizmalar, yani Döviz Kuru Mekanizması'na katılan herbir üye ülke parası için ECU üzerinden birimlendirilmiş merkezi paritelerin tesbit edilmesi yine ECU temelinde sapma eşiklerinin belirlenmesi, Avrupa Parasal İşbirliği Fonu ve Kredi Mekanizmaları, diğer taraftan Birliğin ECU üzerinden birimlendirilen bütün mali faaliyetleri, yani bütçe, Ortak Tarım Politikası, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Yatırım Fonu, Avrupa Kalkınma Fonu vs. girmektedir.

Rezerv Varlık (Reserve Asset): Döviz Kuru Mekanizmasına katılan üye ülkeler merkez bankalarındaki altın ve ABD Doları türünden rezervlerinin %20'sini Avrupa Parasal İşbirliği Fonu tarafından ihraç edilen ECU ile değiştirmişlerdir. Bu swap işlemleri merkez bankalarındaki dolar ve altın rezervlerindeki değişiklikler karşısında her üç ayda bir yeniden ayarlanır. ECU rezervleri döviz piyasalarındaki müdahaleler için kullanılabilir.

Ödeme Aracı (Means of Settlement): Çok kısa vadeli finansman mekanizması çerçevesinde ECU, döviz piyasalarında zorunlu müdahalelerde bulunan merkez bankaları arasında borç alacak bakiyelerinin denkliliğini sağlamada bir araç fonksiyonu görmektedir. APS'nin kuruluşunda %50 olarak tespit edilen ECU'nun bu amaç için kullanılma oranı, Haziran 1985'den itibaren %100 seviyesinde uygulanmaktadır.

Buna ek olarak, merkez bankaları tarafından Avrupa Parasal İşbirliği Fonu'nda tutulan ECU rezervlerine Haziran 1985'den bu yana, ECU sepetine dahil olan para birimleri için para piyasalarında geçerli faiz oranlarının ağırlıklı ortalaması üzerinden hesaplanan bir faiz verilmektedir. Söz konusu ECU rezervleri için bu tarihten önce ise üye ülkelerin merkez bankalarının uyguladıkları resmi reeskont oranlarının ağırlıklı ortalaması üzerinden faiz verilmekte idi.

Diğer taraftan, ECU ticari alanında da muhtelif şekillerde önemli ölçüde gelişmiş bulunmaktadır. ECU'nun ticari alanda gelişmesine örnek olarak, ECU üzerinden düzenlenmiş tahvil ihraçlarını, ECU üzerinden faturalandırmayı ve ihracatta ödemeleri, ECU üzerinden düzenlenmiş seyahat çeklerini vs. saymak mümkündür²¹. Özel ECU'nun kullanımına ikinci bölümde daha ayrıntılı değinilecektir.

3-Kredi Mekanizmaları

Tüneldeki Yılan uygulamasının başarısızlık sebeplerinden biride yeterli miktarda kredinin bulunamaması idi. Avrupa Para Sisteminin kuruluşunda gerek Döviz Kuru Mekanizması'nın işleyişini kolaylaştırmak, gerekse ödemeler dengesi güçlükleriyle karşılaşan ülkelere yardım amacıyla daha büyük miktarlarda kredi imkanları oluşturulmuştur.

²¹ BOLAT, Avrupa Para Sistemi, s.19-20.

A-Çok Kısa Vadeli Finansman

Döviz Kuru Mekanizmasına katılan üyelerin merkez bankalarının birbirlerine bir fon aracılığıyla sağladıkları kredilerdir. Bu krediler, döviz piyasasında müdahale etmek için kullanılır. Mekanizmaya katılan merkez bankaları, birbirlerine kendi milli paraları cinsinden kredi açarlar. Krediler ECU cinsinden Avrupa Parasal İşbirliği Fonu (FECOM) kayıtlarında gösterilir. Süresi 45 gündür. Bu süre, tavanı aşmamak şartıyla üç ay için otomatik olarak uzatılabilir. Tavan Fon'dan alacaklı olan merkez bankalarının izni ile yükseltilebilir. Bu desteğin faizi, Birlik merkez bankalarının uyguladıkları iskonto oranlarının ağırlıklı ortalaması üzerinden hesaplanır.

6 Nisan 1973'te üye ülkeler arasındaki döviz kurları arasındaki dalgalanma marjını azaltmak için yürürlüğe giren FECOM, çok kısa vadeli finansmanın yönetiminden sorumlu olmuştur.

B-Kısa Vadeli Finansman

Sisteme dahil olan üyelerin dış dengesizliklerini gidermek için merkez bankalarına verilen kredilerden meydana gelir. Kısa vadeli parasal destek, 9 Şubat 1970 tarihinde oluşturulmuştur. 1973, 1974, 1977 ve 1979'da kotaları arttırılmıştır. Finansman üye ülkeler kotasını aşabilir. Bu finansmandan yararlanma herhangi bir şarta bağlanmamıştır. Kredilerin süresi üç aydır. İki defa toplam altı ay uzatılabilir.

C-Orta Vadeli Finansal Yardım

Birlik içinde bir nevi karşılıklı ekonomik yardımlaşma mekanizmasıdır. 22 Mart 1971'de Konsey kararı ile oluşturulmuştur. Birlik üyelerinden biri, eğer bir dış denge sorunu ile karşılaşır, Konsey bu üye ülkeye orta vadeli finansal yardımda bulunur. Bunun için üye ülkenin komisyon tarafından belirlenen gerekli ekonomik ve parasal politikalarını gözden geçirmesi ve uygun tedbirleri alması gerekir. Destek üye ülkelerin belli tavan limitleri içinde verdikleri krediler ile oluşur. Bu tavanın başlangıçtaki miktarı 5.45 milyon ECU iken 21. 12. 1978 tarihinde Konsey kararı ile tavanın miktarı 14.100 milyon ECU'ye çıkarılmış ve öngörülen artış 30. 6. 1979'da tamamlanmıştır. Bir üye ülkenin alabileceği kredi ancak toplam taahhüt tavanının %50'si kadardır. Kredi alan ülkenin, kendisine önerilen para, maliye ve ekonomi politikalarını izleyeceğini taahhüt etmesi gerekir. Kredilerin geri ödeme süresi 2-5 yıl arasındadır ve ECU cinsindedir.

D-Yeni Birlik Aracı

1978 yılında Topluluk, en fazla 1 milyar EUA (Avrupa Hesap Birimi) tutarında üyelerine borç verme yetkisi ile donatılmıştır. Bu borç üye ülkelerin ekonomik politikaları arasında mevcut bulunan farklılıkları gidermek için kullanılacak ve bu amaca yönelik yatırımları finanse edecektir. Bu finansmana, Yeni Birlik Aracı denir. Araç özellikle altyapı ve enerji sektörüne ayrılmıştır. Avrupa Yatırım Bankası da bu amaçla özellikle küçük ve orta ölçekli firmaların finansmanına katkıda bulunacaktır. Birinci tahsisler tükenince Konsey

yeni tahsislerde bulunmaya karar vermiştir. 1985 yılındaki toplam krediler 5.083 milyon ECU'ye ulaşmış ve bunun 2.657 milyonu İtalya'ya gitmiştir. 1981 yılından itibaren Yeni Birlik Aracı veya Avrupa Yatırım Bankası kaynaklarından verilen krediler için faiz sübvansiyonu yapılmaktadır. Bunun için borçların APS'ne dahil olan az gelişmiş ülkeler tarafından kullanılması gerekir²².

VIII-DELORS RAPORU

1-Ekonomik ve Parasal Birlik Kurma Girişimlerinin Nedenleri ve Gelişmeler

Avrupa Birliği'nde Werner Planı'ndan sonra bir Ekonomik ve Parasal Birlik oluşturulması yolundaki ikinci teşebbüs, 28-29 Haziran 1988'de Hanover'de toplanan Topluluk Ziresi'nde liderlerin "Toplulukta aşamalı olarak bir Ekonomik ve Parasal Birlik oluşturulması" hedefini benimsemeleri ve "Ekonomik ve Parasal Birliğe doğru izlenecek belirli aşamalar hakkında önerilerde bulunulması" amacıyla bir çalışma komitesini görevlendirmesiyle başlamıştı. 1988'in ilk altı ayında üstlendiği Konsey dönem başkanlığı süresince başarılı bir performans gösteren F. Alman Hükümeti'nin insiyatifiyle gündeme alınan Ekonomik ve Parasal Birliğe doğru hazırlık çalışmaları ile ilgili olarak kurulmuş olan 17 üyeli yüksek düzeyli çalışma komitesinde 12 üye devletin merkez bankaları

²² S. Rıdvan KARLUK, Uluslararası İktisat, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, Yayın No: 22, Ocak 1994, Eskişehir, s.316-317.

başkanları ile dışardan dört uzman yer almaktaydı. Komisyon Başkanı Jacques Delors Komite'nin de başkanlığına getirilmişti.

Toplulukta bir Ekonomik ve Parasal Birlik gerçekleştirme yolundaki birinci teşebbüsün Mart 1973'de başarısızlıkla sonuçlanması üzerine üye ülkelerin 15 yıl aradan sonra Hanover'de bu konuda ikinci bir teşebbüste bulunma cesaretini göstermeleri, gelişmiş güzel bir şekilde veya birdenbire gündeme gelmemiştir. Ekonomik ve Parasal Birlik yolundaki bu ikinci teşebbüsü Topluluğun 1985'den beri içinde olduğu hızlı bütünleşme sürecinin doğal bir uzantısı olarak değerlendirmek gerekir. Birliğin kuruluşundan Maastricht Anlaşması'na kadar olan gelişme seyri incelendiğinde, Birlik 1958-1969 yılları arasındaki dönemde hızlı bir bütünleşme süreci içerisinde olmuş, 1970-1984 dönemi duraklama içerisinde geçerken 1985'den sonra tekrar hızlı bir bütünleşme dönemi yaşamıştır.

Ekonomik ve Parasal Birlik yolunda ilerleme hususundaki ikinci teşebbüsün altında yatan iki temel faktörden birincisi, Birlikte 1979'dan beri uygulanan Avrupa Para Sistemi'nin başarılı sonuçlar vermesi ve böylece Ekonomik ve Parasal Birlik için bir çekirdek oluşturmasıdır. İkinci temel faktör de Haziran 1985'deki Milano Zirvesi'nde kabul edilen ve ortak pazarın temel unsurları olan malların, insanların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımının "iç pazar" programı çerçevesinde 1992 yılı sonuna kadar tamamlanması yolunda oldukça büyük bir mesafe alınmış olması ve bu durumun bütünleşme sürecini Ekonomik ve Parasal Birliğe doğru bir adım daha ileriye götürme hususunda üye ülkeleri cesaretlendirmesidir.

Sonuç olarak APS'nin kurulması ve bir iç pazarın amaçlanması Ekonomik ve Parasal Birlik oluşturma ihtiyacını gündeme getirmişti²³.

O sıralarda başta Fransız ve İtalyan hükümetleri olmak üzere bazı çevreler Avrupa Para Sistemi'nin F. Almanya'nın uyguladığı anti-enflasyonist ekonomik ve parasal politikalar ile milli para birimi Mark'ın egemenliği altında olduğunu ve bu durumun Sistem üzerinde deflasyonist etkiler oluşturduğunu ileri sürerek rahatsızlıklarını belirtiyorlardı. Bundan dolayı, Avrupa Para Sistemi'nin aksayan yönlerini düzeltecek şekilde harekete geçme hususunda diğer üye devletlerin ve Avrupa Topluluğu Komisyonu'nun baskılarına maruz kalan F. Alman hükümeti kendi merkez bankasının isteksizliğine ve ihtiyatlılığına rağmen toplulukta bir Ekonomik ve Parasal Birlik gerçekleştirme konusunu Hanover Zirvesi'ne getirmişti.

Hanover Zirvesi ve sonucunda amaçlanan Ekonomik ve Parasal Birliği hazırlayan ikinci faktör, 1992'ye kadar aşamalı olarak gerçekleştirilecek iç pazar çerçevesinde üye devletler arasındaki sermaye hareketlerinin 1 Temmuz 1990'dan itibaren (bazı istisnalar dışında) serbestleştirilmesi, APS'nin daha da geliştirilmesini zorunlu kılmıştı. Çünkü mevcut şekliyle APS, sermaye hareketlerinin liberasyonunun gerçekleştirilmesinden sonra kaldıramayacağı baskılara maruz kalabilirdi.

Son faktör olarak da, Komisyon'da parasal meseleleri kendi

²³ Ömer BOLAT, Avrupa Topluluğu'nda Ekonomik ve Parasal Birlik, İktisadi

Kalkınma Vakfı, İstanbul, Ekim 1994, s.11-12.

sorumluluk alanı olarak kabul eden başkan Delors, AT'nda mevcut bir çok para biriminin sorunlara yol açtığı gerekçesiyle bu sorunları tek bir para birimine ve ortak bir merkez bankası sistemine geçiş yoluyla çözüme görüşünü taşıyordu

Bu arada, F. Alman Merkez Bankası ile İngiltere Başbakanı Thatcher ortak bir para biriminin kullanılması önerilerine karşı çıkmışlardı. Sonuçta, Avrupa Konseyi bir merkez bankası kurulması veya ortak bir para birimine geçilmesi gibi spesifik, çok dolaysız ve de zamanlama açısından erken bir öneri yapma yerine, yalnızca Toplulukta bir Ekonomik ve Parasal Birliğin gerçekleştirilmesi ile ilgili aşamaların ne olabileceği konusunda önerilerde bulunması için söz konusu çalışma komitesini oluşturmuştu.

Çalışma Komitesi'nde yapılan tartışmaların ortak noktası Ekonomik ve Parasal Birlik'in mahiyet veya kapsamı ile zamanlaması üzerinde yoğunlaşmıştı. Komite'nin çalışmaları esnasında başta F. Almanya olmak üzere İrlanda, Danimarka ve Lüksemburg'un temsilcileri, Ekonomik Birlik'in Parasal Birliğe gidilmesi halinde bunun Topluluğun az gelişmiş bölgelerinde sanayileşmenin gerilemesine ve refah düzeyi yüksek bölgelere göç edilmesine yol açacağını ileri sürmüşlerdi. Bundan dolayı Toplulukta uzun bir dönemde ekonomik yakınlaşmanın ilerletilmesine ve Avrupa Para Sistemi'nin daha da geliştirilmesine öncelik verilmesi gerektiğini önermişlerdi. Komite'nin çalışmalarının başlangıcında bu görüş benimsenmiş görünüyordu.

Bu arada, İngiltere'nin görüşünü temsilen Merkez Bankası Başkanı Pemberton, F. Alman meslektaşının pozisyonuna yakın olmakla beraber, Ekonomik ve Parasal Birlik'in gerçekleştirilmesi hususunda daha olumsuz bir görüşle, parasal birliğin milli egemenliğin Topluluğa devredilmesi gerektireceği için kabul edilemez olduğunu ve tek pazarın 1992 sonuna kadar tamamlanmasının sağlayacağı ekonomik bütünleşmenin A.T'nda büyüme ve kalkınmayı garanti etmede yeterli olacağını vurgulamıştı.

Buna karşın, Fransa, İtalya ve AT Komisyonu'nun resmi görüşleri ise ortak bir merkez bankası kurulması ve ortak bir para birimine geçilmesi yolunda kurumsal düzenlemelere gitme yönünde idi. Hatta ilk rapor taslağında Komite Başkanı Delors'un görüşünü yansıtır şekilde parasal birliğin 1992 tek pazar programının tamamlanmasını müteakiben başlaması şeklinde bir görüş yer almıştı. Daha sonra F. Almanya ve İngiltere Merkez Bankalarının başkanlarının buna itirazları sonucunda nihai raporda ekonomik ve parasal birliğe doğru adımların birbirine paralel olarak atılması hususunda uzlaşma sağlanmıştı.

Sonuçta, yüksek düzeyli uzmanlar komitesi yaklaşık 9 ay süren çalışmalarını tamamlayarak orjinal adıyla "Avrupa Topluluğu'nda Ekonomik ve Parasal Birlik Kurma Hususunda Rapor" veya kısaca komite başkanının adıyla anılan Delors Raporu'nu oy birliği ile kabul etmişti²⁴.

²⁴ BOLAT, Avrupa Topluluğu'nda..., s.16-17.

2-Delors Komitesi'nin Raporu: Üç Aşamada Tam Bir ekonomik ve Parasal Birlik

Delors Komitesi Avrupa Konseyi'nin isteği üzerine Haziran 1989'da Madrid'de yapılan Topluluk Zirve toplantısında görüşülmek üzere bir Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) kurulması konusunda hazırladığı raporu 17 Nisan 1989'da Zirve'ye iletmişti²⁵. Rapor ekonomik ve parasal alanda planlanana paralel bir gelişme ile EPB'nin belirsiz bir süreç içerisinde üç aşamada gerçekleştirilmesini öngörmekte idi. Parasal birlik üye ülkelere ait tüm para birimlerinin kesin konvertibilitesini, entegre olmuş mali piyasalarda sermaye hareketlerinin serbestliğini ve üye ülkeler arasında dalgalanma marjları olmadan sabit döviz kurlarının varlığını içermektedir. Ekonomik birlik ise kişileri mal ve hizmetleri kapsayan ve sermayenin serbestçe hareket edebildiği, makro ekonomik politikaların yeterli ölçüde koordine edildiği bir piyasa olarak tanımlanmaktadır.

Delors Raporu bir parasal birlik ve tek bir para oluşturmak amacı ile Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (ESCB) kurmayı önermiş, sistemin üye ülkelerin merkez banka guvernörlerinden oluşan federal bir biçimde örgütlenmesini planlamıştır. Bu banka para politikası oluşturacak ve yürütecek döviz kurlarını ve rezervleri idare edecek ve ödemeler bilançosunu denkleştirecektir. Banka ayrıca bağımsız olacak ve kamu sektörüne borç veremeyecektir²⁶.

²⁵ BOLAT, Avrupa Topluluğu'nda..., s.18.

²⁶ Nurdan ASLAN, “Avrupa Topluluğu'nun Ekonomik ve Parasal Entegrasyonu Sorunu”, BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ, S.11-12, Kasım-Aralık 1992, s.8-9.

Ekonomik ve parasal birliğin oluşturulması tek bir süreç olarak düşünülmemektedir. Bununla birlikte söz konusu süreç sonuç aşamasına doğru birbirini izleyen safhalarla açıklanmaktadır. İlk safhaya başlamak tüm sürecin başlaması kararı olacaktır. Safhaların süre olarak ne kadar süreceği başlangıçta kesin olarak belirtilemeyecek tecrübelerin ışığında ortaya çıkacaktır²⁷. Bu aşamaları, şöyle özetlemek mümkündür:

Birinci Aşama: Bu aşamanın 1 Temmuz 1990'a kadar başlaması önerilmişti. Mevcut kurumsal çerçevede ekonomi ve para politikaları arasındaki işbirliğini artırmak suretiyle Topluluk üyesi ülkeler arasında ekonomik sonuçların daha fazla yakınlaştırılması sağlanacaktır. Bu aşama içerisinde bütün üye ülkelerin APS mekanizmalarının hepsine aynı şartlarda katılmaları, başka bir deyişle İngiltere, Yunanistan ve Portekiz'in Döviz Kuru Mekanizmalarına katılmaları ve hiç bir üye ülkenin $\pm\%6$ 'lık dalgalanma marjından yararlanamaması öngörülmektedir. Ayrıca ileriki aşamalara geçişte gerekli bir husus olarak Topluluğun kurucu Anlaşmasında değişiklikler yapmak amacıyla bir hükümetler arası konferansın çalışmalarına başlaması önerilmekte idi.

İkinci Aşama: AT üyesi ülkelerin hepsinin onayı ile hazırlanan yeni Anlaşmanın veya mevcut kurucu Anlaşmalarda yapılacak değişikliklerin yürürlüğe girmesiyle başlayacak bu geçiş döneminde karar alma mekanizması aşamalı olarak milli düzeyden

²⁷ ANIL, s.31-32.

Topluluk düzeyine doğru kayacaktır. Bir Avrupa Merkez Bankaları Sistemi kurulmaya başlanıyor ve bu sistem mevcut olan işbirliği ağırlıklı parasal düzenlemeleri içine alıyor. Üye ülkelerdeki yıllık bütçe açıklarının hacmi konusunda belirli ama şimdilik bağlayıcı nitelikte olmayan kurallar da dahil olmak üzere makro-ekonomik politika için yön verici prensipler kabul edilir. APS'nin Döviz Kuru Mekanizması çerçevesindeki dalgalanma marjları üçüncü aşamaya hazırlık olarak daraltılacaktır.

Üçüncü Aşama: Bu aşamanın döviz kurlarının değişmez bir şekilde sabitleştirilmesiyle başlaması öngörülmektedir. Makro ekonomi ve bütçe politikalarının koordinasyonu ile ilgili kurallar bağlayıcı nitelik kazanır. Topluluğa milli bütçelere müdahale yetkisi verilir. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi Topluluğun ortak para politikasını belirler ve yürütür, üçüncü ülkelerin para birimleri ile döviz piyasalarında müdahalede bulunur. Rezervler Avrupa Merkez Bankasında toplanır ve onun tarafından yönetilir. Milli para birimlerinin yerine tek bir para birimi kullanılmaya başlanır.

Ekonomik ve Parasal birlik sağlandıktan sonra da Topluluk içindeki milletler farklılık gösteren ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi özellikleri ile varlıklarını devam ettireceklerdir. Bu çoğulcu durumun varlığı üye ülkelere ekonomik kararlar almada bir dereceye kadar özerklik sağlayacak olmakla beraber, milli ve topluluk düzeyindeki yetki alanları hususunda bir denge sağlamak zorunda kalınacaktır. Tek Avrupa Senedi ile değişiklik yapılan Roma Anlaşması, ekonomik entegrasyon doğrultusunda pek çok adımın

atılmasını mümkün kılan yasal temeli sağlamakla beraber, bu Anlaşmada bir Ekonomik ve Parasal Birlik kurulması konusunda adımlar atılmasını mümkün kılacak şekilde değişikliklerin yapılması ve bunların üye devletlerin parlamentoları tarafından onaylanması zorunludur²⁸. Delors Raporu'nda öngörülen aşamalar özet olarak bir tablo halinde Tablo-2'de gösterilmiştir.

TABLO-2 Delors Raporu'nda Öngörülen Aşamalar

I. AŞAMA

-İç pazarın oluşturulması	-Sermaye piyasasının liberalizasyonu
-Rekabet politikasının güçlendirilmesi	-Para ve döviz kuru politikalarının koordinasyonun güçlendirilmesi
-Yapısal fonlardaki reformlarının tamamlanması	-Kur ayarlamalarının azaltılması
-Koordinasyonun güçlendirilmesi ve İzlenmesi	-Tüm Topluluk paralarının dar banda dahil edilmesi
-Bütçe açığı veren üyelerde bütçe disiplininin sağlanması	-ECU'ün daha fazla kullanımının sağlanması

II. AŞAMA

-I. Aşamadaki politikalarının geliştirilmesi, uygulanması	-Bir Avrupa Merkez Bankası kurulması
-Milli makro ekonomik uyumların gözden geçirilmesi	-APS'nda bantların daraltılması

III. AŞAMA

-Kesin bütçe koordinasyon sistemi	-Avrupa Merkez Bankası'nın para politikasından sorumlu olması
-Yapısal ve bölgesel politikaların güçlendirilmesi	-Değişmez sabit döviz kurları veya ECU'nün tek para birimi olması

Kaynak: S. Rıdvan KARLUK, Avrupa Toplulukları ve Türkiye, s.293.

Görüldüğü gibi Delors Raporu, özellikle makro-ekonomik koordinasyonun gerekliliği üzerinde durmuştur. Rapora göre koordinasyonsuz ve birbirinden kopuk yerel bütçe politikaları parasal

²⁸ BOLAT, Avrupa Topluluğu'nda..., s.19-20.

istikrarı zayıflatarak, Topluluğun bir çok sektöründe dengesizlikler doğurabilecektir. Rapor ayrıca her üye ülkenin bütçe açıklarını ve -Topluluk dışı paralarla- dış borçlanmayı sınırlayıcı kurallar getirmiştir²⁹.

Kuşkusuz Delors Raporu birçok yönden eleştirilmiştir. Fransa ve İtalya'nın liderliğindeki bir grup ortak kurum ve politikalara hızlı ulaşılması gerektiğini savunurlarken Hollanda ve Almanya'nın liderliğindeki grup daha yüksek seviyede ekonomik entegrasyon için daha uzun bir sürenin gerekliliğini ileri sürmüşlerdir³⁰.

Öte yandan Kasım 1989'da ABD yetkilileri Rapor'un "kurumsal" yaklaşımına bir alternatif olarak "evrimsel" yaklaşımı önererek kendi parasal entegrasyon fikirlerini tavsiye etmiştir. Buna göre ulusal paraların ve ulusal para otoritelerinin merkezileştiği çok paralı bir model ileri sürerek, politik sorumluluk sorununu en aza indirmektedir³¹. Ancak para birimleri arasındaki rekabet sistemi Topluluğun istikrarlı ve birbirine sıkı bir şekilde bağlı parasal birliği ile çeliştiğinden bu ve buna benzer öneriler fazla rağbet görmemiştir.

Rapor Madrid Zirvesinde belirtilen tarih olan Temmuz

²⁹ Cahit YILMAZ, "Avrupa Para Sistemi İşleyişi ve Son Gelişmeler Işığında Geleceği (II)", MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ DERGİSİ, C.XVII, S.161, Kasım 1993, s.41.

³⁰ ASLAN, s.8-9.

³¹ Horst UNGERER, "Europe-The Quest for Monetary Integration", Finance and Development, Dec. 1990, p.15.

1990'da uygulanmaya başlanmış ve üyeler raporun gereklerini yerine getirme yolunda harekete geçmişlerdir. Raporun hedeflerini yerine getirme sürecinde yapılması gereken bir diğer iş ise, Roma Anlaşması'nın, bu hedeflere ulaşmayı sağlayacak şekilde yeniden değiştirilmesiydi ki bu da Aralık 1991'deki Maastricht Zirvesi'nde gerçekleşmiştir.

IX-MAASTRICHT ANLAŞMASI VE SONRASI GELİŞMELER

1-Maastricht Anlaşmasından Önceki Durum

Delors Raporu Ekonomik ve Parasal Birlik'e doğru izlenecek aşamalar konusunda yönverici nitelikte bir öneriler paketi idi. Delors Raporu, kamu oyuna açıklanmasını müteakiben İngiltere dışındaki Topluluk üyesi ülkelerin hükümetlerinden genel bir kabul görmüştü.

İngiltere gerek Delors Raporu sunulduğunda gerekse raporun kabulünden sonra Avrupa'da bir birliğe fazla sıcak yaklaşmamıştır. Bunun nedeni İngiltere'nin para ve maliye politikaları alanlarında ayrıca siyasi platformlardaki egemenlik haklarından taviz vermek istememekte ayrıca , Avrupa'da kurulacak bir birliğin liderliğine oynama şansını da Almanya karşısında yitirmesinden dolayı Avrupa'da oluşan entegrasyona daima temkinli yaklaşmıştır. Dolayısıyla da İngiltere birlik yolunda kendi fikir ve amaçları doğrultusunda öneriler sunmuştur, bu önerilerden biri de Hard

ECU'dür³².

Haziran 1990 tarihinde İngiltere Maliye Bakanı John Major Ekonomik ve Parasal Birlik'in Birinci Aşamasından sonraki adımlar konusunda yeni bir alternatif plan ortaya atmıştır. Buna göre Hard ECU olarak isimlendirilen yeni bir para birimi, üye ülkelerin para birimleri ile tedavülde olmalıdır. Toplulukta bir "paralel para birimi" gerçekleştirilmelidir. Hard ECU cinsinden banknotlar çıkarıp, mevduat kabul edebilir. Bu yeni paraya, faiz uygulanabilir. daha sonra Fon Avrupa Merkez Bankası'na dönüştürülür ve Hard ECU Topluluk içinde tek bir para birimi olur.

İngiltere Maliye Bakanı'nın bu teklifi Almanya, Fransa, Hollanda, İtalya ve Komisyon tarafından incelenmekle beraber, olumlu karşılanmamıştır. İngiltere Başbakanı bayan M. Thatcher'de, ECU'nün milli para birimlerinin yerine kullanılmasına ve ortak merkez bir bankası kurulmasına karşı olduğunu açıklamıştı³³. Dolayısıyla İngiltere Topluluğa hep kendi amaçları doğrultusunda fikirler sunmuş ve Avrupa'da ki sıkı bir entegrasyona -açıkça olmasada- karşı çıkmıştır.

Bu dönemdeki diğer gelişmeler ise Topluluk Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi, 12 Mart 1990 tarihli toplantısında, Ekonomik ve Parasal Birliğin gerçekleştirilmesine yönelik iki önemli karar almıştır. Bunlar; üye ülkelerin ekonomik politika ve

³² YILMAZ, "İngiltere...", s.27-28.

³³ KARLUK, Avrupa..., s.302.

sonuçlarının aşamalı olarak yakınlaştırılmasının sağlanması ile merkez bankaları arasındaki işbirliğinin artırılmasıdır. Böylece, Madrid Zirvesi'nin ardından Ekonomik ve Parasal Birliğin 1 Temmuz 1990'da başlayan birinci aşaması ile ilgili hukuki ve ekonomik düzenlemeler oluşturulmuştur³⁴. Ayrıca, yine aynı tarihteki Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyine sunulan Ekonomik ve Parasal Birlik'in temelleri ve fayda maliyet analizi konusundaki raporda özet olarak AT'nda tek bir para biriminin kullanılması durumunda para değiştirme işlemlerinin maliyeti bakımından 15-20 milyar ECU arasında bir tasarrufun sağlanacağıda belirtilmişti.

Yine Maastricht öncesi bu dönemde değişik bir öneri olarak da F. Alman Merkez Bankası Başkanı Pöhl, "farklı iki hız temposunda bir Ekonomik ve Parasal Birlik gerçekleştirilmesi" önerisinde bulunmuştur. Pöhl'ün önerisine göre, ekonomik gelişmişlik ve yakınlaşma dereceleri bazında Topluluğun kurucu beş üyesi F. Almanya, Fransa ve Benelüks ülkeleri daha hızlı hareket ederek aralarında bir Avrupa Merkez Bankaları sistemini kurup faaliyete geçirirken, İngiltere, İtalya ve diğer ülkeler ileriki bir tarihte bu sisteme katılmaya davet edilebilirler. Bu arada kriter, geride kalan ülkelerin de yüksek enflasyon oranlarını ilk gruptaki beş ülkenin düzeylerine indirmelerini, böylece döviz kurlarında değişiklik yapma ihtiyacının ortadan kalkmasını sağlamaktır. Parasal Komite Başkanı Mario Sarcinelli ve Fransız merkez Bankası Governörü De Larosiere, 12 üye ülkenin Ekonomik ve Parasal Birlik'e doğru hızla ilerlemelerinin tercih edilmekle beraber, farklı iki hız temposunda

³⁴ KARLUK, Avrupa..., s.298-299.

hareket yamlaşımının da gerekli olabileceğini belirterek Pöhl'ün önerisini desteklemişler. Buna karşın İngiltere, Fransa, İtalya, İspanya ve Portekiz hükümetleri öneriye karşı çıkmışlar ve öneri uygulama bulamamıştır³⁵.

Maastricht öncesi bu dönemde mali ve parasal entegrasyon alanında diğer birçok önemli gelişmelerde olmuştur. Özellikle Fransa ve İtalya geriye kalan sermaye kısıtlamalarını kaldırmışlardır (Ocak 1990 ve Mayıs 1990). Belçika ve Lüksemburg ise Mart 1990'da cari işlemler ve sermaye işlemleri için ikili döviz kuru rejimine son vermişlerdir. İspanya Haziran 1989'da daha geniş dalgalanma sınırlarından faydalanarak döviz kuru mekanizmasına katılmıştır. İtalya ise daha dar sınırlar benimsemiştir (+-%6'dan +-%2.25'e). 8 Ekim 1990'da ise İngiltere sterlinin döviz kuru mekanizması paraları karşısında dalgalanmasını azaltmak ve enflasyon oranını düşürmek amacı ile döviz kuru mekanizmasına katılmıştır³⁶.

2-Maastricht Anlaşması'nda Parasal Birlik

Yukardaki konularda ele alınan gelişmeler ışığında amaçların birleştirilmesi -tek ekonomik alandan maksimum faydanın sağlanması, ekonomik ve sosyal birleşmenin sağlanması, kurumlararası işbirliğini ortaya koyan kuralların uygulanması ve kesin bütçe disiplinin sağlanabilmesi- için yeni bir anlaşmanın dolayısıyla Roma Anlaşması'nın değiştirilmesi gündeme gelmiştir. Öte yandan Sovyetler Birliği'nin yıkılışı, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi, Körfez

³⁵ BOLAT, Avrupa Topluluğu'nda..., s.36.

³⁶ ASLAN, s.10-11.

Krizi ve Yugoslavya gibi sorunlar bu gelişmeler içinde katalizör rolünü oynamıştır.

Avrupa Topluluğu hükümet ve devlet başkanları 9-10 Aralık 1991'de Maastricht'de Avrupa Birliği Anlaşması (Treaty on European Union) tasarısı fikir birliğine varmışlardır. Böylece ekonomik ve parasal birlik konusunda Roma Anlaşması'nda değişiklikler yapılacak ve son yıllarda sürekli tartışılan parasal birliğin gerçekleşmesi için önemli bir adım atılacaktı.

Avrupa Birliği'ni kuran (ortak hükümler madde A), ve bu anlaşma hükümleri uyarınca özellikle iç sınırların kalktığı bir alanın oluşturulması, ekonomik ve sosyal bütünleşmenin güçlendirilmesi ve belirli bir vadede tek parayıda içerecek şekilde ekonomik ve parasal bir birliğin kurulması yolu ile dengeli ve sürekli bir ekonomik ve sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesini de amaçlayan (ortak hükümler madde B)³⁷ Maastricht Anlaşması 7 Şubat 1992'de onaylanıp, Kasım 1993'de yürürlüğe konmuştur³⁸.

Delors Raporu ile kararlaştırılan Ekonomik ve Parasal Birlik'e doğru üç aşamada ulaşma hedefi Maastricht Anlaşması ile daha somut temeller üzerine oturtulmuştur. Delors Raporu'nda belirtildiği gibi 1. Aşama'da, varolan kurumsal yapı çerçevesinde ekonomik performansların birbirine yakınlaştırılması için üyeler arasında daha

³⁷ Can BAYDAROL, Avrupa Birliğini Kuran Andlaşma, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, No.115, s.4.

³⁸ Dünya Gazetesi, 3 Mart 1994, s.13.

yakın ekonomik ve parasal işbirliği uygulanmasını ve Topluluğun rekabet politikalarının güçlendirilmesini içermekte idi.

Maastricht Anlaşması ile Ekonomik ve Parasal Birliğin gerçekleştirilmesinin ikinci aşaması 1 Ocak 1994 tarihinde başlaması kararlaştırılmış ve bu tarihten önce üye devletlerin İkinci Aşama'ya hazırlanması için bir yol göstermiştir (üye devletlerin aşırı kamu harcamalarından kaçınma gayreti göstermesi gibi).

İkinci Aşama'da ise her üye devlet merkez bankasını bağımsızlığa götürecektir. İkinci Aşama'da gerçekleşecek önemli bir gelişmede Avrupa Para Enstitüsü (EMI)'nin kurulmasıdır. Bu kurum Üçüncü Aşamaya kadar ulusal otoritede kalacak olan parasal politika kararlarında, karışıklıklara yol açmamak üzere Güvernörler Komitesine danışmanlık yapacaktır. Avrupa Para Enstitüsü'nün görevleri ise:

- Ulusal merkez bankaları arasındaki işbirliğini güçlendirmek;
- fiyatların istikrarını sağlamak üzere üye devletlerin para politikalarının koordinasyonunu güçlendirmek;
- Avrupa Para Sisteminin işleyişini denetlemek;
- Ulusal Merkez Bankalarının yetkilerine giren ve finans kurumları ile piyasalarının istikrarını etkileyen sorunlar hakkında istişarelerde bulunmak;
- fesh edilen Avrupa Parasal İşbirliği Fonu tarafından bugüne kadar üstlenilen işlevleri üstlenmek;
- ECU'nun kullanımını kolaylaştırmak ve ECU cinsinden ödünleyici sistemin iyi işleyişi de dahil olmak üzere gelişimini

denetlemek.

Üçüncü aşamanın hazırlanması gayesi ile Avrupa Para Enstitüsü:

-Üçüncü aşama süresince tek para politikasının uygulanması için gerekli aygıtları ve usülleri hazırlamak;

-Gerek duyduğu takdirde para emisyonu ile ilgili kuralların ve bunu düzenleyen uygulamaların uyumlaştırılmasını, kendi yetki alanına giren alanlarda istatistiklerin oluşturulup dağıtımını teşvik etmek;

-Avrupa Merkez Bankası çerçevesinde Ulusal Merkez Bankaları tarafından üstlenilecek işlemlerle ilgili kurulları oluşturmak;

-ülkeler arası ödemelerin etkinliğini teşvik etmek ve

-ECU cinsinden etiketlenen kağıt paraların teknik olarak hazırlanışını denetlemek (Madde 109 F)³⁹.

Avrupa Para Enstitüsü'nün üyeleri üye ülkelerin merkez bankalarının başkanlarından oluşmasına rağmen kendisinin de tam zamanlı bir başkanı olacaktır.

Üçüncü Aşamaya geçiş ise aşağıda belirtildiği şekilde gerçekleşecektir. Komisyon ve Avrupa Para Enstitüsü, Ekonomik ve Parasal Birliğin gerçekleştirilmesindeki yükümlülüklerinin tamamlanmasında üye devletler tarafından kaydedilen ilerlemeler hakkında Konsey'e rapor verirler. Raporlar aynı zamanda üye devletlerin aşağıdaki kriterleri hangi ölçüde tatmin ettiğinin analizini yaparak yüksek seviyeli sürekli bir uyumun gerçekleşip

³⁹ BAYDOROL, s.33-35.

gerçekleşmediğini inceler, bu kriterler:

-Fiyatların istikrarının yüksek bir derecede gerçekleşmesi; bu kriter fiyat istikrarı konusunda en iyi sonuçları temsil eden üç üye devletin enflasyon oranına yakınlıkla ortaya çıkacaktır;

-kamu finansmanı durumunun kabul edilebilir nitelikte olması, bu kamu açığı suçlamasına girmeyecek bütçe durumuna bağlı olarak ortaya çıkacaktır;

-enaz iki yıl boyunca bir üye devlet parasının bir diğer üye devlet parası karşısında devalüe edilmeksizin Avrupa Para Sisteminin değişim mekanizmasında öngörülen normal dalgalanma marjlarına saygı göstermesi;

-üye devlet tarafından sağlanan uyumun süreğen niteliği ve uzun vadeli faiz hadleri seviyesine yansiyacak şekilde Avrupa Para Sistemi değişim mekanizmasına katılımı.

Bu rapor ve kriterlerden hareketle, Konsey, Komisyon'un tavsiyesi üzerine nitelikli çoğunluk esası ile karar vererek:

-her bir üye devlete yönelik olarak, tek bir parayı uygulamak için gerekli koşulları yerine getirip getirmediğini değerlendirir ve vardığı sonuçları tavsiyeler halinde devlet ve hükümet başkanları seviyesinde toplanan Konsey'e iletir. Avrupa Parlamentosu'na da danışılır ve görüşü, devlet ve hükümet başkanları seviyesinde toplanan Konsey'e iletilir.

Konsey nitelikli çoğunluk esası ile en geç 31 Aralık 1996 tarihinde:

Üye devlet çoğunluğunun tek bir parayı uygulamak için gerekli

koşulları yerine getirip getirilmediğine dolayısıyla da üçüncü aşamaya girilmesine mahal olup olmadığına karar verir ve bu kararın olumlu olması halinde, üçüncü aşamanın yürürlüğe giriş tarihi belirlenir.

Eğer 1997 yılının sonuna kadar üçüncü aşamanın başlangıç tarihi saptanmamış ise, üçüncü aşama 1 Ocak 1999 tarihinde uygulanmaya başlar. 1 Temmuz 1999 tarihinden önce, devlet ve hükümet başkanları seviyesinde toplanan Konsey, hangi üye devletlerin tek bir parayı uygulamak için gerekli koşulları yerine getirdiğine karar verir (Madde 109 S)⁴⁰.

1997 ve 1999 tarihlerine kadar 3. aşamaya geçiş için gerekli kriterleri yerine getiremeyen ülkeler, gerekli performansa ulaştıklarında 3. aşamaya geçen ülkelere katılabileceklerdir. En az her iki yılda bir veya tek paraya geçiş için gerekli şartları yerine getirmemiş olan bir ülkenin talebi üzerine, Komisyon ve Avrupa Merkez Bankası durumu inceleyecektir. Ekonomik ve parasal birliğe yeni bir üyenin kabulü, Konseyin nitelikli çoğunlukla aldığı karara bağlı olacaktır. Anlaşmadan muafiyet hükmü sadece İngiltere için geçerli kılınmış ve Anlaşma metni içinde değil Anlaşmaya ek bir protokolda buna yer verilmiştir.

Danimarka ise Danimarka halkının bütünleşmeye taraftar olduğunu vurgulamış, ancak bu önemli kararın referanduma sunulması gerektiğini belirtmiştir.

Üçüncü aşamaya geçiş için son tarih olan 1.1.1999'da tek

⁴⁰ BAYDAROL, s.37-38.

paraya geçiş çoğunluk şartı kalkmaktadır. 1 Temmuz 1998'de önce Devlet ve Hükümet Başkanları nitelikli çoğunlukla ve Konseyin tavsiyesi üzerine hangi üye devletlerin tek para için gerekli koşulları yerine getirdiğini tespit edecektir. Bu durumda tek paraya geçiş için dört devlet yeterli olacaktır. Bu şartlar altında Konsey, Komisyon'un tavsiyesi üzerine nitelikli çoğunlukla hangi ülkelerin istisna edileceğini tespit edecektir. Üye ülkeler üçüncü aşamaya geçiş için gerekli kriterleri yerine getiremedikleri takdirde 2/3 oy ağırlıkla Anlaşmada öngörülen dört müeyyideden biri veya hepsi uygulanabilecektir. Bu müeyyideler:

a-Üye ülke bankalarının sağlıklı olduğu yolunda bir bildiri yayınlanması.

b-Avrupa Yatırım Bankası'nın ilgili ülkeye borç vermemesi.

c-A.B'ne ... bir depozito yatırılması zorunluluğu.

d-Para cezası.

Üçüncü aşamada ise ESCB olarak adlandırılacak olan bir Avrupa Merkez Bankaları Sistemi ile ECB olarak adlandırılacak olan Avrupa Merkez Bankası görevlerine tamamen başlamak üzere hazırlanırlar. Üçüncü aşamanın ilk gününden itibaren yetkilerini tamamen kullanırlar (Avrupa Merkez Bankaları Sistemi aynı adı taşıyan başlık altında ayrıntılı olarak ileriki konularda incelenecektir). Kurulduğu andan itibaren ECB Avrupa Para Enstitüsü'nün görevlerini üstlenir (Avrupa Para Enstitüsü fesh olur)⁴¹

Ayrıca ECU değeri geri dönülmez bir biçimde saptanacaktır.

⁴¹ BAYDAROL, s.40.

Böylece ESCB ve ECB tek para olan ECU'nun tek ihracatçısı ve tek yöneticisi olacaktır. Bundan sonrada ECU'nün "sepet" tanımlaması yok olacaktır. Ancak, ulusal paralar zaman içerisinde ortadan kalkacaktır.

Ayrıca, Maastricht Anlaşması'na eklenen uyumlaştırma kriterleri hakkındaki protokolde (Protocol on the Convergence Criteria) yukarıda açıklanan kriterleri kesin hatları ile belirlemektedir.

Bu kriterler:

-Bir üye ile en düşük enflasyona sahip üç ülkenin enflasyon oranları arasındaki fark %1.5'den fazla olmamalı;

-uzun vadeli faiz oranları arasındaki fark %2'den fazla olmamalı;

-bütçe açığı GSYİH'nın %3'ünü aşmamalı ve

-kamu borçları/GSMH oranı %60'ı aşmamalıdır⁴².

Bu kriterlerle parasal birliğin başlayabilmesi için çoğunluğun (enaz 7 ülkenin) belirlenen kriterlere ulaşması gerekmektedir.

Bütçe açığı GSYİH'nın %3'ünü aşmamalı kriterini 1993 yılı itibariyle sadece Danimarka, İrlanda ve Lüksemburg sağlamaktadır⁴³. Kamu borçları/GSMH oranı %60'ı aşmamalı kriterini ise 1992 performanslarına göre 1993 tahminleri olarak hiçbir

⁴² S. SOYDEMİR, C. YILMAZ, "Maastricht Anlaşması Öncesi ve sonrasındaki Gelişmeler", MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ DERGİSİ, C.XVII, S.156, Haziran 1993, s.42.

⁴³ Commission of the European Communities 1993, European Economy: Annual Economic Report for 1993, No.54, Brussels, p.239.

ülke yerine getirememektedir⁴⁴.

Özetle Maastricht anlaşması ile Topluluğun en geç 1999 yılına kadar “tek para”ya geçmesi kararlaştırılmıştır. Maastricht takvimine göre 1997 yılına dek Zirvede belirlenmiş olan ekonomik yakınlaşma kriterlerine ulaşması, Avrupa Merkez Bankası’nın en geç 1997 yılı içinde faaliyete geçmesi ve -eğer daha önce kararlaştırılmamışsa- en geç 1999 yılına dek tek para ile birlikte ekonomik ve parasal birliğin gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Birlik bu hedefler konusundaki kararlılığını, üçüncü aşamaya geldiğinde, hazır olan ülkelerin katılımı ile birliğin gerçekleşeceğini ve diğerlerinin beklenmeyeceğini vurgulamıştır.

Maastricht Anlaşması’nın imzalanmasından sonra Topluluk, uzun zamandır hiç görülmemiş bir biçimde iki kesime ayrılmış ve bazı ülkelerden Anlaşmaya yoğun bir muhalefet gelmiştir. Bu gelişmeler sistemde bir zayıflamaya yol açarken, uzun vadeli çıkarları tehlike altına giren spekülörlerin eş zamanlı baskıları ve dünya ekonomisinin içinde bulunduğu olumsuz ekonomik konjüktürün de etkisiyle Avrupa Para Sistemi kurulduğu 1979 yılından bu yana karşılaştığı en ciddi krizi yaşamaya başlamıştır.

3-Maastricht Anlaşması Sonrası Avrupa Para Sistemi ve Krizler

Avrupa Para Sistemi ve Döviz Kuru Mekanizması’nda 1987 yılı başından 1992 yılı Eylül’üne kadar nispeten istikrarlı ve

⁴⁴ İKTİSADİ KALKINMA VAKFI DERGİSİ, S.111-112, Ocak-Şubat 1993 s.39.

değişmeyen kurlar dönemi yaşandı. Bu dönemde Liret %6'lık banttan %2.25'lik banta geçerken (8 Ocak 1990), İspanyol Pesetası (%6'lık bantla 19 Haziran 1989), İngiliz Sterlini (%6'lık bantta 8 Ekim 1990) ve Porteki Escudosu'nun (%6'lık bantta 6 Haziran 1992) Döviz Kuru Mekanizması'na katılmaları nedeni ile yapılan ayarlamalar hariç hiç bir ayarlama yapılmamıştır. Almanya'ların birleşmesinden önceki dönemde Döviz Kuru Mekanizması'nın istikrarı üyelerin paralel ekonomik gelişmeleri sebebi ile sağlanabiliyordu.

1991 sonunda, Maastricht Zirvesi'nin sonuçlarının piyasalarda yol açtığı belirsizlik ve Almanyada faiz oranlarında artış beklentileri nedeniyle DKM içinde bir sıkıntı bulunuyordu. 1992 yılının ilk aylarında da DKM istikrarını korumuştur. Ancak bu dönemde resesyon etkisi ile Sterlin zayıf para olarak kalmaya devam ederken, Peseta güç kazanmıştı. Ayrıca Fransız Frankı Sistemin en güçlü parası olmuştu.

Sistemin bu bıçak sırtı istikrarı Danimarka'da Maastricht ile ilgili referandumdan (Haziran 1992) hayır çıkmasından sonra Fransa'dan da zayıf bir evet çıkması (Eylül 1992) ile sona erdi. Bu durum piyasaları etkilerken İtalya'daki bütçe açığının tahmin edilenlerin üzerinde gerçekleşmesi Lireti spekülasyon bir para haline getirdi. İngiltere'de ise ekonomik iyileşme beklentileri realize olmayınca, faizlerin indirilmesi konusunda bir baskı ortaya çıktı. Üyelerdeki bu farklı ekonomik gelişmeler ve Almanya'daki yüksek faizler piyasalarda DKM'nin paritelerinin değişmesi yorumlarını getirdi. Almanya'nın kısa dönemde faizleri indirmeyeceğini göstermesi, gerilimi iyice arttırdı. Liret, Peseta ve Sterlin üzerinde

böylece Spekülatif baskılar oluştu. Sonuçta Liret % 7 devalüe edildikten sonra 17 Eylül 1992 de Liret ve Sterlin geçici kaydıyla DKM dışına çıktılar ve serbest dalgalanmaya geçtiler. Peseta da bu arada % 5 devalüe edilmişti.

Bu gelişmeler sonucunda baskılarında etkisiyle Bundesbank faiz indirimlerine gitti, ancak bu indirim piyasaları tatmin etmediğinden etkili olmadı, ve kaos devam etti. Sonuçta bazı ülkeler paralarını desteklemek için faizleri yükseltmek durumunda kaldılar ayrıca döviz kontrollerini sıklaştırdılar.

Bu gelişmeler olurken Fransa'nın Maastricht Anlaşması hakkında düzenlediği referandumun ardından İngiliz dönem başkanlığı tarafından verilen bir mini zirve çağrısında bulunulmuştu . Zirvenin amacı bir yandan Maastricht Anlaşmasının geleceğini görüşmek diğer yandan da Avrupa para piyasalarında çalkantılardan sonra Avrupa Para Sistemi hakkında olası reform politikaları hakkında fikir teatisinde bulunmak idi. Birmingham'da Ekim 1992'de toplanan mini zirvede ele alınması beklenen konular şunlardı:

1-Danimarka'nın Haziran ayında Maastricht Anlaşmasına hayır demiş olmasının ne şekilde üstesinden gelineceği.

2-İngiliz Sterlini ve İtalyan Lireti'nin Avrupa Para Sistemi'ne ne zaman ve ne koşullarda dönecekleri.

Beklenenin aksine Birmingham Zirvesi bu sorulara cevap verememiş hatta gündeme dahi almamıştır Somut olarak Maastricht Anlaşması'na bağlılık vurgulanmıştır.

Bu gelişmelerin ardından, Eylül 1992 sonundan Kasım 1992 ortasına kadar DKM'ında nispeten istikrarlı bir dönem geçti. Bu dönem İsveç'in Kron'un değerini ECU'ye karşı %10 devalüe ederek ECU'ya bağlılığına son vermesiyle yerini yine gerilimli bir döneme bıraktı. Piyasada Pound, Peseta, Kron, Escudo üzerinde baskılar oluştu. Kasımın 23'üne gelindiğinde Peseta ve Escudo'nun diğer DKM paralarına karşı %6 oranında devalüe edilmelerine karar verildi. Diğer paralar üzerinde baskılar sürmesine karşın, merkez bankalarının piyasalara müdahaleleri ile bu baskılar atlatılabilmiş ancak, Norveç Kronu'nun da değer kaybı ve ECU'ye bağlılığının son bulması ile (Aralık 1992) yeniden ortaya çıkmıştır⁴⁵. 11-12 Aralık 1992 tarihinde toplanan Edinburg Zirvesi'nde Danimarka'nın birlikten kopmaması ve Maastricht sürecinin sarsılmaması için bu ülkeye bazı ödümler vermeyi kabul etmiştir. bu Danimarka'nın yeniden halk oylamasına gitme imkanı idi. Ayrıca Danimarka para birliğine dahil olmak ve ortak savunma sistemine katılmak zorunda olmayacaktı.

Ayrıca Zirvede "Delors Paketi II" olarak adlandırılan finansman konuları üzerinde anlaşmaya varıldı. Bu paket Maastricht Anlaşmasında belirtilen tek paraya yönelik taahütleri karşılayacak mali imkanların sağlanması konusunda içermekteydi Birmingham Zirvesi'nde olduğu gibi bu Zirve'de de Topluluğun tüm gelişmelere rağmen Maastricht hedeflerine ilişkin kararlılığını ortaya koyması yeniden APS içinde bir rahatlama sağlamış ve baskılar azalmıştır. Ancak benzeri baskılar ülke paraları üzerinde (Alman Markı, Hollanda

⁴⁵ YILMAZ, "Avrupa Para Sistemi (II)...", s.41-43.

Florini ve Belçika Kronu hariç) yine kendini hissettirmeye başladı. Aslında bu olumsuzluklar Maastricht sonrası üye ülke vatandaşlarının birleşmeye sıcak bakmaması (büyük oranda da aslında kendi hükümetlerine ve politikalarına sıcak bakmamalarından), piyasadaki durgunluk, sermaye hareketliliği ile artan spekülasyon hareketleri sayılsada olayları körükleyen önemli bir etmende iki Almanya'nın birleşmesi ile doğan sıkıntıları doğal olarak sadece Federal Almanya yüklenmesi gerekirken, bunu tüm Topluluğa yavdırma ve kendisinin en az zararlı kurtulma çabaları bu sorunların daha şiddetlenmesine yol açmıştı.

-Ağustos (1993) Krizi

Temmuz ayının ikinci yarısında DKM paraları üzerindeki Spekülasyon atakları yeniden yoğunlaştı. Delors Raporu'na uygun olarak tüm üye ülkelerde sermaye kontrollerinin kaldırılmış olması spekülasyon hareketleri daha kolaylaştırmış olduğundan, bu tür baskılar artık sıkça ortaya çıkmaya başlamıştı. Almanya'nın da kendi çıkarlarına göre hareket edip Topluluk çıkarlarını gözardı etmesinden dolayı baskılar hafifletilemiyordu. Bu dönemde DKM paralarının büyük kısmı devalüasyon baskılarıyla karşılaşınca Topluluk sonunda iki seçenekle karşı karşıya kaldı. Ya sistemin işleyişine -geçicide olsa- son verilecekti yada paraların rahat hareket edebileceği yeni bir dalgalanma marjı belirlenecekti (Bu arada Alman Markı'nın sistem dışına çıkması ve diğer paralarla sistemin yürümesi fikride gündeme gelmişti.). Krize çözüm bulmak için toplanan Topluluk Maliye Bakanları ve Merkez Bankaları Başkanları sonuçta ikinci alternatifini benimseyerek Alman Markı ve Hollanda Florini dışındaki diğer DKM

paraları için dalgalanma marjlarını genişletip %2.25'den %15'e çıkartma kararı aldılar. Böylece paralar kriz süresince toplam %30'luk bir marjda dalgalanma imkanına kavuştular⁴⁶.

Bu karar ile aslında paralar serbest dalgalanmaya bırakılmış idi. Ancak, Topluluk para birliği konusundaki hedeflerinden vazgeçmediğini ve sistemin yıkılmadığını göstermek ve en kısa sürede yeniden eski işleyişe döneceğini vurgulamak için böyle bir geniş marj benimsemişti. Nitekim, Hollanda Maliye Bakanı Kok'da "alınan karar en kötü ancak tek seçenektir ve sistemin çöküşünü önlemeye yöneliktir" diyerek Topluluğun tavrını açıklıyordu⁴⁷.

Topluluk bu olumsuzluklara rağmen Edinburg Zirvesi'nde de belirtildiği gibi Maastricht'in ışığı altında ilerlemeye devam edeceğini ve genişleme amacında olduğunu belirtmiştir (ancak Birliğin belirttiği bu genişleme her Avrupa ülkesine yönelik bir teklif olmaktan çok zengin Avrupa ülkelerine yönelik bir tekliftir). Kasım 1993 de Maastricht uygulanmaya konmuş ve Avrupa Topluluğu Avrupa Birliği olarak anılmaya başlanmıştır. Mart 1994 de ise İsveç ve Finlandiya'nın 1 Ocak 1995 de resmen üye olacakları açıklanmıştır. Birlik parasal birlikte kararlıdır. Tüm üyeler katılmasa dahi hazır olanların katılımı ile parasal birliğin gerçekleştirilmesi kararı Birliğin bu konuda kararlılığını vurgulamaktadır.

⁴⁶ YILMAZ, "Avrupa Para Sistemi (II)...", s.43.

⁴⁷ Dünya Gazetesi, 3 Ağustos 1993, s.13.

X-AVRUPA MERKEZ BANKALARI SİSTEMİ

Werner Raporu'nda önerilen görüşlerden biri de Topluluğun ortak iç ve dış politikalarını yürütmek için bir Topluluk merkez bankası kurmaktı⁴⁸. Delors Raporu'nda da konuya ayrıntılı bir şekilde değinilmişti. Raporda ekonomik ve parasal birliliğin Topluluk kurumları içinde yer alacak olan para ile ilgili bir kurumu gerektirdiği ve ayrıca tek bir parasal politikanın farklı merkez bankaları tarafından bağımsız olarak alınan kararlar ve fiillerle yürütülemeyeceği belirtilmişti. Buna ilaveten günlük para politikaları ile ilgili bir uygulama merkezi kararlaştırılmadıkça, değişen piyasa koşullarına süratle cevap verilemeyeceğide açıklanmıştı⁴⁹.

Kurulacak olan merkez bankası ilk aşamada milli merkez bankaları yetki alanında olan kararları nihai aşamada kendi yetki alanına dahil edecektir. Bu geçiş sürecindeki temel güçlük karar alma yetkisinin milli yetkililerden bir Topluluk kurumuna aşamalı olarak devredilmesinin organizasyonunda yatmaktadır. Delors Raporu'nu hazırlayan komite bu geçişin sağlanması için ayrıntılı bir öneri paketi hazırlamayı uygun bulmamıştır. Çünkü bu geçiş birinci aşamada elde edilecek politikaların koordinasyonunun etkinliğine, Anlaşmanın hükümlerine ve yeni kurumlar tarafından alınacak kararlara bağlı olacaktır. Dolayısıyla kurulacak olan merkez bankasının görev yetki ve statüsü Delos Raporu'nda çerçeve olarak ele alınmasına rağmen

⁴⁸ TUSIAD, s.4.

⁴⁹ ANIL, s.24-25.

kurulacak olan sistemin kesin hatları Maastricht Anlaşması ile belirlenmiştir.

Maastricht Anlaşması'na göre ESCB olarak adlandırılacak olan bir Avrupa Merkez Bankaları Sistemi ile ECB olarak adlandırılacak olan bir Avrupa Merkez Bankası kurulacaktır (Madde 4a). Madde 105'de ise ESCB'nin hedef ve görevleri şu şekilde belirtilmiştir:

ESCB'nin temel hedefi fiyatların istikrarını sağlamaktır. Fiyatların istikrarı hedefine hanel getirmeksizin sürekli ve enflasyonist olmayan bir büyümenin, ekonomik performansların yüksek derecede bütünlüğünün, yüksek seviyeli bir istihdam ve sosyal korumanın, yaşam seviyesinin ve kalitesinin yükseltilmesinin üye devletler arasında ekonomik ve sosyal dayanışmanın iyileştirilmesi görevi hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak gayesi ile Topluluğun genel ekonomik politikalarına destek verir. ESCB kaynakların etkin kullanımını destekleyen, rekabetin serbest olduğu bir açık pazar ekonomisi ilkesine uygun olarak hareket eder.

ESCB'nin görevleri de şu şekildedir;

- Topluluğun para politikasını tanımlamak ve yürürlüğe koymak;
- kambiyo işlemlerini yürütmek;
- üye devletlerin resmi kambiyo rezervlerini tutmak ve yönetmek;
- ödeme sistemlerinin iyi işleyişini ıslah etmektir.

ECB'nin Topluluk dahilinde kağıt para emisyonuna izin verme

konusunda tek yetkili organ olduğu Madde 105a'da belirtilmiştir. Bunun dışında Konsey ekonomi ve para politikası ile ilgili pekçok konuda ECB'ye danışmak durumundadır.

ESCB'nin yapısı ise Madde 106 ve 109a'da belirtilmiştir. Buna göre: ESCB, ECB ve ulusal merkez bankalarından müteşekkildir. ESCB, ECB'nin Guvernrler Konseyi ve Yönetim Kurulundan oluşan karar alma organları tarafından yönetilir. ECB Guvernrler Konseyi ise ECB yönetim kurulu üyelerinden ve ulusal merkez bankaları'nın guvernrlerinden oluřmaktadır⁵⁰.

⁵⁰ BAYDAROL, s.26-27.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA PARA SİSTEMİNDEKİ UYGULAMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE SİSTEMİN GELECEĞİ

I-AVRUPA PARA SİSTEMİ'NİN 1994 YILINA KADARKİ UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Avrupa Para Sistemi'nin temel hedefi olan döviz kuru değişmelerinin azaltılması ve Döviz Kuru Mekanizması'na katılan ülkelerin, ekonomi ve para politikaları arasında daha fazla yakınlaşmanın sağlanması yoluyla Avrupa'da bir parasal istikrar alanının tesis edilmesi yolunda kaydedilen ilerlemelerin, Avrupa Para Sistemi uygulamasının değerlendirilmesi için en iyi gösterge durumundadır⁵¹. Bundan dolayı çalışmanın bu bölümünde bu temel hedef ile onunla bağlantılı hedefler bazında sistemin uygulaması değerlendirilecek kurumsal ve fonksiyonel eksiklikleri ortaya konulacak, özel ECU'nun kullanımındaki gelişmeler incelenecek, Avrupalı şirketlerin ve bireylerin parasal birliğe bakışı ve beklentileri ele alınacak son olarak Avrupa'da parasal birliğin geleceği kısaca incelenecektir

⁵¹ BOLAT, Avrupa Para Sistemi, s.23.

1-Döviz Kuru Mekanizması'na Katılan Para Birimleri Arasında Parasal İstikrarın Sağlanması

Avrupa Para Sistemi'nin kurulduğu yıldan 1994 yılına kadar olan 15 yıllık işleyişi, döviz kuru değişmelerinin önemli ölçüde azaltılmasıyla Döviz Kuru Mekanizması'na katılan üye ülkeler arasında parasal istikrarın önemli ölçüde sağlandığını göstermektedir. Bu başarılı sonuç çok istikrarsız ve değişken bir uluslararası ekonomik ve parasal çevre içinde elde edilmiştir. Bunu göstermek için 1979'daki ikinci petrol fiyatları şokunu, onu takiben 1980'li yılların başında bütün dünyada hüküm süren ekonomik durgunluğu, ABD dolarının değerindeki aşırı ve istikrarsız çıkışları ve inişleri (Mesela 1 ECU 1979 yılı sonunda 1.44 ABD doları ederken Şubat 1985'de 0.67 dolara inmiş ve tekraryükselmiş 16 Şubat 1990'da 1.199 dolar değerinde olmuştur), 19 Ekim 1987'de ortaya çıkıp bir hafta süren 1929'daki büyük ekonomik buhrandan sonraki en büyük borsa krizini örnek vermek mümkündür. 1990'lı yılların başındaki durgunluk ve iki Almanya'nın birleşmesi sonucu Topluluk'ta ortaya çıkan işsizlik oranları ve enflasyon oranlarının artışı ile büyümenin yavaşlaması sonucu doğan krizleri Avrupa Para Sistemi yukarıda değinilen krizler kadar nispeten rahat bir şekilde atlatamadıysada ayakta kalmayı başarmıştır.

Tünelde Yılan Düzenlemesi ve onu izleyen Yılan Düzenlemesi'nin aksine Döviz Kuru Mekanizması'na katılan ülkelere hiçbir Eylül 1992 Krizine kadar Sistem'den ayrılmamışlardır. Ancak,

Eylül 1992’de Sterlin ve Liret -geçici kaydıyla- Döviz Kuru Mekanizması’nı terk etmek zorunda kalmışlardır.

APS’nin kurulduğu 1979’dan 1983’e kadar ekonomik farklılıklar nispeten devrin; enflasyon oranları yüksek ve Döviz Kuru Mekanizması’na katılan ülkeler arasında oran farkları büyük ve büyük bütçe açıkları da çoğu kez önemli boyutlarda idi. APS’ne katılan paraların değerleri sık sık yeniden ayarlanmakta ve bu başlangıçta farklı enflasyon düzeylerine edilgin bir tepki olarak yapılmaktaydı⁵². Bu dönemde parasal istikrar hedefinin sağlanması yolunda başarısız olunurken, üye ülkelerin ekonomi ve para politikaları arasında daha fazla yakınlaşma sağlanması ihtiyacı özellikle ortaya çıkmıştı. Buna karşılık Mart 1983’den 1993 sonuna kadar olan dönemde özellikle milli ekonomi ve para politikalarının gittikçe daha fazla yakınlaştırılmasının etkisiyle döviz kuru değişiklikleri önemli ölçüde azalmış ve parasal istikrar sağlanmıştır.

Bu arada, Sistem içindeki döviz kuru gelişmelerinin ABD dolarının değerindeki değişimlerden, özellikle de Dolar/DM kurundaki değişimlerden etkilendiğini vurgulamak gerekir.

ABD doları ve DM rezerv para birimleridir. Dolar değer kaybettiği zaman, dolardan DM’a doğru büyük miktarda sermaye akışı olur, DM’ın değeri yükseldiği için DM ile Döviz Kuru Mekanizmasındaki diğer paralar arasındaki parite açılır, sonuçta Döviz Kuru Mekanizması’nda baskılar oluşur. Başka bir deyişle Dolar/DM kuru ile DM/döviz Kuru Mekanizması’ndaki diğer paraların kurları

⁵² EC, News, S.14, 31 Mart 1989.

arasında tersine işleyen bir korelasyon mevcuttur. Böyle bir durumda sermayenin dolardan Mark'a akması, Döviz Kuru Mekanizması'na dahil diğer para birimlerinin alternatif rezerv ve yatırım birimi olarak çok sınırlı bir rol oynayabildikleri gerçeği ile açıklanabilir. Buna karşın, ABD dolarının değerinin yüksek olduğu zamanlarda Döviz Kuru Mekanizması'nda baskıların olmadığı müşahade edilmiştir⁵³.

Aps'nin kurulduğu 1979 Mart ayından 1993 sonuna kadar yapılan yeniden ayarlamalara ilişkin durum aşağıda Tablo-3'de ayrıntılı olarak verilmiştir. Tablodan da izlenebileceği gibi Sistemin kuruluşundan 1992 Eylül ayına kadar toplam 12 ayarlama yapılmıştır. Bazı araştırmacılar tarafından bu ayarlamalar oldukça fazla bulunmasına rağmen bu sonuç Avrupa Para Sistemi öncesi dönemle kıyaslandığında genelde başarılı sayılmaktadır. Ayarlamaların niteliğine bakıldığında da genelde zayıf paraların baskıları ile yapıldığını ve buna rağmen bu paraların eski durumlarına (APS öncesi) kıyasla daha az ayarlamaya konu olduklarını görmekteyiz. Diğer yandan 1980'lerin büyük kısmını etkileyen olumsuz ekonomik koşulları göz önünde bulundurduğumuzda ayarlamaların çok sık olmadığını söyleyebiliriz⁵⁴.

⁵³ BOLAT, "Avrupa Para Sistemi'nin 11 Yıllık...", s.18.

⁵⁴ YILMAZ, "Avrupa Para Sistemi (II)...", s.37.

TABLO-3
DKM'da 1979'dan Bu Yana Yapılan Kur Ayarlamaları

TARİH		BFR	DKR	DM	DR	PTA	FF	IRL	LIT	HFL	ESC	UKL
13.03.79	Avrupa Para Sistemi (APS), Belçika, Lüksemburg, Danimarka, Almanya, Fransa, İrlanda, İtalya, Hollanda ve İngiltere'nin katılımıyla başladı. Bu ülkelerin paraları ECU sepetini oluşturdu. İngiltere hariç diğer ülke paraları Döviz Kuru Mekanizmasına (DKM) katıldı. DKM içinde İtalya %6'lık bir bantta yer alırken diğer paralar %2,25'lik dar bir bantta yer aldılar.											
24.09.79	Ayarlama	0	-3.00	+2.00	1	1	0	0	0	0	1	2
30.11.79	Ayarlama	0	-5.00	0	1	1	0	0	0	0	1	2
23.03.81	Ayarlama	0	0	0	1	1	0	0	-6.00	0	1	2
05.10.81	Ayarlama	0	0	+5.50	1	1	-3.00	0	-3.00	+5.50	1	2
22.02.82	Ayarlama	-8.50	-3.00	0	1	1	0	0	0	0	1	2
14.06.83	Ayarlama	0	0	+4.25	1	1	-5.75	0	-2.75	+4.25	1	2
22.03.83	Ayarlama	+1.50	+2.50	+5.50	1	1	-2.50	-3.50	-2.50	+3.50	1	2
17.09.84	ECU'nün kompozisyonu değiştirildi. Drahmi ECU sepetine dahil oldu, fakat DKM'na katılmadı.											
22.07.85	Ayarlama	+2.00	+2.00	+2.00	2	1	+2.00	+2.00	-6.00	+2.00	1	2
07.04.86	Ayarlama	+1.00	+1.00	+3.00	2	1	-3.00	0	0	+3.00	1	2
04.08.86	Ayarlama	0	0	0	2	1	0	-8.00	0	0	1	2
12.01.87	Ayarlama	+2.00	0	+3.00	2	1	0	0	0	+3.00	1	2
19.06.89	Peseta APS'ne katıldı ve DKM'nın geniş bandına girdi fakat ECU sepetine dahil olmadı.											
21.09.89	ECU'nün kompozisyonu değiştirildi. Peseta ve Escudo ECU sepetine dahil oldu. Ancak, Peseta DKM'na katılmadı.											
08.01.90	İtalyan Lireti DKM'nın dar bandına geçti.											
08.01.90	Ayarlama	0	0	0	2	0	0	0	-3.67	0	2	2
08.10.90	Sterlin geniş bantta (%6) DKM'na katıldı.											
06.04.92	Escudo geniş bantta (%6) DKM'na katıldı.											
14.09.92	Ayarlama	+3.50	+3.50	+3.50	2	+3.50	+3.50	+3.50	-3.50	+3.50	+3.50	+3.50
17.09.92	Sterlin ve Liret DKM'dan çıkırlar											
17.09.92	Ayarlama	0	0	0	2	-5.00	0	0	2	0	0	2
23.11.92	Ayarlama	0	0	0	2	-6.00	0	0	2	0	-6.00	2
01.02.93	Ayarlama	0	0	0	2	0	0	-10.00	2	0	0	2
14.05.93	Ayarlama	0	0	0	2	-8.00	0	0	2	0	-6.50	2
02.08.93	DM ve HFL hariç diğer DKM paraları için %15'lik dalgalanma bandı kabul edildi.											

1.APS'ne katılmayan paralar

2.DKM'na katılmayan paralar

BFR: Belçika Frankı, DKR: Danimarka Kronu, DM: Alman Markı, DR: Yunan Drahmisi, PTA: İspanyol Pesetası, FF: Fransız Frankı, IRL: İrlanda Poundu, LIT: İtalyan Lireti, HFL: Hollanda Florini, ESC: Portekiz Eskudosu, UKL: İngiliz Sterlini.

KAYNAK: Commission of the European Communities, European Economy: Annual Economic Report for 1993, No:54, Brussels, s.157.

Eylül 1992 dönemine kadar olan sürede mekanizmayı ayrıntılı bir şekilde incelersek; 1981 yılı başına kadar olan ilk iki yıllık dönemde DKM'na dahil ülkelerin enflasyon oranları arasında önemli farklar olmasına rağmen Sistem baskılarla karşılaşmadan normal bir şekilde işlemiştir. Bu dönemde ABD'de uygulanan anti-enflasyonist para politikaları sonucunda ABD doları büyük oranda değer kazanmış, Alman Markı ise hem dolara hem de diğer Avrupa para birimlerine karşı değer kaybetmiştir.

1981-1983 yılı başlarına kadar olan dönem ise Avrupa'da döviz borsalarında önemli dalgalanmaların ve karışıklıkların meydana geldiği, merkezi paritelerde sık sık ayarlamaların yapılması gerektiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde Bundesbank özellikle 1981 yılı başından başlayarak ABD doları karşısında aktif bir politika izlemiş ve başta Mark'ın devalüe edilmesini önlemek amacıyla faiz oranlarında yükseltilmesi de dahil olmak üzere anti-enflasyonist tedbirler almıştır. Üye ülkelerin ekonomi ve para politikaları arasında yakınlaşma sağlanamamasından kaynaklanan ve DKM'na dahil ülkelerde gerçekleşen enflasyon oranları arasındaki büyük farklar nedeni ile, bu dönemde merkezi paritelerde ayarlamalar yapılması kaçınılmazdır. Özetle, Sistemin ilk 4 yılı içindeki uygulaması onun daha geniş bir döviz kuru istikrarı kapasitesi hakkında şüpheler doğurmuştur.

Bununla beraber Mart 1983'deki büyük oranlı parite ayarlamalarını takiben, tıpkı F.Almanya ve Hollanda'da olduğu gibi

DKM'na dahil diğer ülkelerde enflasyon oranını, kamu açıklarını düşürmek ve dış dengelerini sağlamak amacıyla radikal nitelikte sıkı tedbirler almışlardı. Temmuz 1985'e kadar herhangi bir parite ayarlamasına gidilmediği, ABD dolarının da güçlü olduğu bu dönemde Sistem'de baskılarla karşılaşılmamıştır.

Temmuz 1985- Ocak 1987 arasındaki dönemde üye ülkelerin ekonomik ve para politikaları arasında yakınlaşma sağlanmış olmasına rağmen dört defa daha parite ayarlamalarına baş vurulması Sistemin döviz kuru değişmelerini azaltma ve parasal istikrar alanı oluşturma kapasitesi hakkında yine şüpheler uyandırmıştı. Bununla beraber, söz konusu parite ayarlamaları, İtalyan Lireti'nin Temmuz 1985'deki ve İrlanda Poundu'nun da Ağustos 1986'daki devalüasyonlarında olduğu gibi, yalnızca bir ülkenin dış denge durumunda ve rekabet edebilirliğindeki bozulma ile, D. Mark ve Hollanda Florini'nin değerinin yükselmesine karşın ABD dolarının değerindeki düşme gibi nedenlerden kaynaklanmıştı. Gerçekte bazı siyasi düşünceler dikkate alınmasaydı, bu parite ayarlamalarından bazılarında kaçınılabilirdi.

12 Ocak 1987 tarihinde önemli parite ayarlamasından sonra Sistem üç yıl boyunca düzgün bir şekilde işledi ve 8 Ocak 1990'a kadar herhangi bir parite ayarlamasına gidilmedi. Ancak, İtalyan Lireti'nin Alman Markı karşısında önemli ölçüde değer kaybetmesi ve döviz borsalarında müdahalelere rağmen döviz kurunun dalgalanma marjı içinde tutulamaması nedeniyle İtalyan Lireti'nin DKM içindeki merkezi pariteleri %3.7 oranında devalüe edilmiştir. APS'nin kuruluşundan Eylül 1992 tarihi ile başlayan döneme kadar

gerçekleştirilen parite ayarlamaları içinde en rahat ve karışıklıklara meydan verilmeyen bir şekilde gerçekleştirilenlerden biri olan bu parite değişikliği, İtalyan Hükümetinin onayıyla Liret'in DKM içinde diğer paralar karşısında dalgalanma marjının $\pm\%6$ 'dan $\pm\%2.25$ 'e düşürülmesinin kararlaştırılmasına da bir vesile teşkil etmiştir.

Diğer taraftan, APS'nin işleyişi sırasında Alman Markının anahtar para durumunda olduğunu, DKM'na katılan üye devletlerin F.Almanya'nın çok düşük enflasyon oranına ulaşmayı amaçlayan ekonomi ve para politikaları uyguladıklarını, bu çerçevede milli para birimlerinin kurlarını Alman Markına bağladıklarını vurgulamak gerekir. Sistemin işleyişi sırasında Alman Markı cinsinden önemli miktarlarda müdahaleler yapılmış olmakla beraber, Bundesbank bu müdahaleleri, gerek kendisinin ABD doları cinsinden yaptığı müdahaleler ve ülkedeki para arzı üzerinde dolaysız bir etki yapmayacak bir şekilde aldığı ekonomi ve para politikaları, gerekse DKM'ında yer alan diğer üye ülkelerin merkez bankalarının yurt dışındaki Mark piyasasında yaptıkları müdahaleler sayesinde absorbe edebilmiştir. Kısacası, APS F.Almanya'nın fiyat istikrarına dayalı para politikasını sarsmadığı gibi, DKM alanında da hermangi bir enflasyonist eğilim meydana getirmemiştir.

Özetle, APS'nin "Tünelde Yılan" düzenlemesine kıyasla çok daha az sayıda meydana gelen parite ayarlamalarını karışıklıklara meydan vermeyen bir şekilde gerçekleştirme kapasitesi ve Sisteme dahil ülkelerin hiçbirinin Sistemden ayrılmaması, Toplulukta bir parasal istikrar alanının bu dönemlerde sağlandığının göstergeleri

olmaktadır. Bu görüşe destek vermek üzere, 19 Ekim 1987'de önce ABD'de başlayıp daha sonra tüm dünyadaki hisse senedi borsalarını etkisi altına alan borsa krizi esnasında F. Almanya liderliğinde DKM'na dahil ülkelerin gerek DKM çerçevesinde gerekse ABD ve Japonya ile işbirliği içinde uluslararası döviz borsalarında yaptıkları müdahalelerin, bu krizin döviz kurları arasında dalgalanmaları arttırmasını önlediğini belirtmek gerekir.

DKM alanında parasal istikrarın sağlanması sonucunun altında yatan faktörler şunlardır: Tünelde Yılan Düzenlemesi ile mukayesede APS'nin esnek yapısı ve DKM'na dahil para birimleri arasındaki döviz kuru değişebilirliğinin önemli ölçüde azaltılması. Şimdi bu iki faktörü APS'nin kuruluşundan Eylül 1992'ye kadar olan ve 12 ayarlamayı kapsayan dönemde inceleyelim:

1-APS'nin İşleme Mekanizmasının Esnek yapısı

APS kuruluşu ve işleyişi bakımından daha az katı idi, böylece döviz kurları üzerinde baskılar olduğu zaman pek çok durumda müdahale ihtiyacını azaltmıştı. Bir para biriminin dalgalanma marjı içinde pozisyonların tersine dönmesi kısa bir süre içinde %2.25'lik dalgalanma marjını azami iki katına (yani %4.5) çıkarabilmekte, böylece döviz kurları herhangi bir parite ayarlamasına gerek olmadan marjin en üst noktasından en alt noktasına doğru veya tersi bir şekilde hareket edebilmektedirler.

İkinci olarak, her bir para biriminin DKM'ndaki diğer para birimleri karşısındaki ikili merkezi pariteleri sabit ama ayarlanabilir.

niteliktedir. Başka bir deyişle, Sistem'deki iki para biriminin döviz kurları arasındaki değişmeler, döviz müdahaleleri veya faiz oranlarındaki değişmeler yoluyla dalgalanma marjı içinde tutulamazsa, DKM'ndaki üye ülkelerin ortak anlaşması yoluyla ikili merkezi paritelerde ayarlamalar yapılabilmektedir. Özellikle Tünelde Yılan düzenlemesi ile mukayese edildiğinde, Mart 1983 ve Ocak 1987'deki parite ayarlamaları haricindeki merkezi parite ayarlamalarının büyük çoğunluğu son derece hızlı ve gerekli oranlarda gerçekleştirilmiştir. Yalnızca Mart 1983 ve Ocak 1987'deki parite ayarlamaları o zamanlar sırasıyla Fransa ve Federal Almanya'daki seçimler nedeniyle tartışmalı olarak yapılabildiği.

Buna ek olarak, APS'de üye ülkeler paraları üzerinde baskılar oluştuğu ve ödemeler dengesi güçlükleri ile karşılaştıkları zaman nispeten büyük miktarlarda kredi imkanlarından yararlanabilmişlerdir.

2-Döviz Kuru Değişebilirliğinin Büyük Ölçüde Azalması:

APS'nin işleyişi sırasında nominal ve reel döviz kurlarının değişebilirliklerinde önemli ölçüde azalmalar kaydedilerek, DKM'na dahil paralar arasındaki döviz kurlarını istikrara kavuşturma amacına ulaşılmasında büyük mesafe alınmıştır. Tablo-4, 1974-1985 yılları arasında DKM'na dahil para birimleri karşısındaki ikili döviz kurlarının değişebilirliğini göstermektedir.

TABLO-4

**DKM'na dahil Para Birimleri Karşısında İkili Döviz
Kurlarının Değişebilirliği (1974-1985)**

	A-Nominal Döviz Kurlarının Değişebilirliği (1)		B-Reel Döviz Kurlarının Değişebilirliği (2)	
	<u>1974-78</u>	<u>1979-85</u>	<u>1974-78</u>	<u>1979-85</u>
Belçika	20.3	13.6	22.0	14.6
Danimarka	25.0	14.8	26.0	14.0
Fransa	31.6	15.9	30.3	17.8
F.Almanya	29.2	16.3	28.0	16.4
İrlanda	36.0	12.2	27.6	15.7
İtalya	36.0	19.3	26.2	18.9
Hollanda	21.1	13.2	21.1	13.6
ORTALAMA DKM (3)	28.4	15.1	25.9	15.9
Avusturya	20.3	12.3	19.4	11.3
Kanada	44.1	52.0	43.4	52.2
Japonya	44.5	48.1	40.3	45.5
Norveç	25.3	24.2	24.8	25.1
İsveç	30.2	31.6	28.2	33.7
İsviçre	44.0	25.9	35.7	23.9
İngiltere	32.7	37.8	28.1	42.7
ABD	34.7	55.7	33.1	53.5
DKM DIŞI ÜLKELERİN ORTALAMASI (3)	34.5	35.9	31.6	36.0
DKM DIŞI AVRUPA ÜLKELERİNİN ORT.(3)	30.5	26.3	27.2	27.3

Kaynak: Ö BOLAT Arupa Para Sistemi, s.30.

(1) DKM'na dahil para birimleri karşısındaki ikili nominal döviz kurlarının değişkenliğinin ağırlıklı ortalaması. Değişkenlik ikili döviz kurlarının aylık ortalamasının değişkenlik katsayısı (1000 ile çarpılmıştır) ile ölçülmüştür.

(2) Nominal döviz kurlarının nisbi tüketici fiyat hareketlerine göre ayarlaması yapıldıktan sonra yukarıdaki metoda göre hesaplanmış ağırlıklı ortalaması.

(3) aAğırlıklı olmayan ortalama.

Tablo-4 uyarınca DKM dahilinde ikili nominal döviz kurlarının değişkenliği APS öncesi dönem (1974-78 yılları arasında) ile APS dönemi (1979-85 yılları arasında) büyük ölçüde azalmış.

bulunmaktadır. Üye ülkelerdeki enflasyon oranları arasında da büyük bir yakınlaşma sağlandığı için söz konusu dönemler arasında DKM dahilinde ikili reel döviz kurlarının değişkenliği de büyük ölçüde azalmış bulunmaktadır.

APS'nin kuruluşundan 1982 yılına kadar Sistem içinde birçok defa parite ayarlamaları gerçekleştirilmekle beraber, DKM içinde hem nominal hem de reel döviz kurlarının değişkenliği azaltılabildiği. Bu azalma ekonomik politikalar ve göstergeler arasında büyük ölçüde yakınlaşmanın 1983-1985 yılları arasında daha belirgin olduğu gözlenmiştir. Kesin veriler elde edilememekle beraber, sadece iki defa parite ayarlamasına gerek duyulan 1986-1989 yılları arasındaki dönemde de DKM alanı içinde nominal ve reel döviz kurlarının değişkenliği daha da düşürülmüştü. Hangi metod kullanılırsa kullanılsın, DKM alanında döviz kurlarının kısa dönemli mesela aylık değişkenliğinin azaltılması anlamında DKM alanına dahil paraların döviz kurlarının istikrarının önemli ölçüde sağlandığı belirtilebilir. APS öncesi ilgili dönem ile muhayese edildiğinde, değişkenlikteki azalmanın muhtemelen 1/2 ile 1/3 arasında olduğu söylenebilir.

Bu sonuç sistem dışı para birimleri karşısında değişkenliğin artması pahasına elde edilmemiştir. DKM dışında kalan önemli bazı para birimlerinin DKM'na dahil para birimleri karşısındaki döviz kuru değişkenlik derecesi, APS öncesi dönem ile APS dönemi arasında aşağı yukarı değişmemiştir, ancak DKM alanındaki döviz kurlarının değişkenliği ile muhayese edildiğinde seviye olarak daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Örneğin ABD dolarının en büyük

değişkenliği göstermesine karşın, DKM'na dahil ülkelerle özellikle F. Almanya ile ekonomik ve mali bağları olan Avusturya ve İsviçrenin milli para birimleri bu bağlamda önemli bir azalma sağlamış durumdadır.

Sonuç olarak gerek ikili nominal ve reel döviz kuru değişkenliğinin büyük ölçüde azalması, gerekse sistemin kuruluşu ve işleyişinin döviz kurları üzerindeki baskıları önlemesi veya hafifletmesi, parite ayarlamalarının rahatça gerçekleştirilmesi gibi faktörler sonucunda APS Toplulukta parasal istikrar alanı oluşturmada başarılı olmuştur⁵⁵.

Ancak Eylül 1992 krizi ile başlayan dönemi ele alırsak değişken ekonomik ve politik ortamın etkilerine paralel olarak Maastricht Zirvesi sonucu ortaya çıkan kararlarında işleyişi etkilemesiyle birlikte olumlu gidiş etkilenmiş ve 1992 Eylül ayından itibaren 1993 sonuna kadar sistem içinde toplam beş yeni ayarlama gerçekleştirilmiştir.

Bunun sebepleri ise; dünya ekonomisinin içine düştüğü durgunluk ve iki Almanya'nın birleşmesinin sonuçları Topluluk üyelerini fazlasıyla etkilemesidir. Üye ülkelerde işsizlik oranları büyümüş, büyüme hızları düşmüştür, enflasyon oranları yükselmiş, bütçe açıkları ve dış açıklar artmıştır. Bu sonuçta her üye kendi çıkarlarına uygun politikalar uygulamaya başlaması Sistemi etkilemiştir. Almanya ise birleşmenin maliyetlerini tek başına ödemek

⁵⁵ BOLAT, Avrupa Para Sistemi, s.28-31.

istemeyip Topluluğa ödetmeye çalışmıştır. F. Almanya Doğu Almanya'nın parasını bire bir değiştirdikten sonra parasının değerini düşürmeyi ve ekonomisinin ihtiyacı olan faiz indirimini düşünmeyen bir politika uygulamış ve tam tersine faiz oranlarını yükseltmiştir. Bu oluşum ise sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi neticesinde önünde bir engel bulunmayan sermayenin Almanya'ya akmasına ve diğer üyelerin zor duruma düşmesine yol açmıştır. Yaşanan resesyon nedeni ile faizleri düşük tutmak isteyen üye ülkeler, Almanya faizleri düşürmediği için bunu gerçekleştirememiş ve yüksek maliyetler ödemek durumunda kalmışlardır. Bu gelişmeler olurken Alman Markı diğer paralara karşı değer kazanmış ve bu paraların sistem içinde (%2.25'lik bantta) kalmaları yüksek devalüasyon gerekleri nedeniyle güçleşmiştir. Bu sebeplerle sistemde kur ayarlamaları gereği doğmuş bazı üyelere sistemin yakın geleceğini belirsiz gördüklerinden ve paralarına bir esneklik kazandırmak amacıyla DKM'dan çıkmayı tercih etmişlerdir. Sonuçta APS sarsılmış fakat yıkılmamıştır. Sistem işlemektedir ve AB hedefleri doğrultusunda başarılı olduğu söylenebilir⁵⁶.

2-Avrupa Para Sistemi'nde Ekonomi ve Para Politikalarının Yakınlaşma Derecesinin Artması:

APS açısından ekonomik yakınlaşma, döviz kuru istikrarı üzerinde dolaysız bir etki oluşturan ekonomik ve parasal politika hedefleri ve değişkenlerinin yakınlaştırılmasını gerektirmektedir. Bu anlamda enflasyon oranı ve para arzı artışı gibi belirli ekonomik

⁵⁶YILMAZ, "Avrupa Para Sistemi (II)...", s.39.

değişkenlerdeki yaklaşma diğer ekonomik göstergelerden daha önemli kabul edilmektedir. Çünkü APS gibi sabit (ama ayarlanabilir) bir döviz kuru sisteminde üye ülkelerin enflasyon oranları arasındaki farklılıklar, düşük enflasyon oranlı ülkeler karşısında yüksek enflasyon oranlı ülkelerin rekabet edebilme gücünün azalmasına böylece de sistemin istikrarını bozabilecek şekilde yüksek enflasyon oranlı ülkelerin paralarının değerinin düşmesine yol açacaktır⁵⁷. Bu gibi verilerin izlenmesi için Tablo-5 aşağıdadır, ayrıca daha ayrıntılı bilgi için ilerideki Türkiye ve Birlik üyelerinin ekonomik performanslarının karşılaştırılması konusundaki ayrıntılı tablolara bakılabilir.

TABLO-5

Üye Ülkelere Ait Yıllık Ortalama Ekonomik Göstergeler

	1974-84	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
GSMH (sabit fiyatla)	1.9	2.4	2.8	2.9	4.1	3.4	2.8	1.4	1.1	0.7
Enflasyon	11.3	5	3.8	3.6	3.8	4.9	4.5	5.4	4.8	4
İstihdam	-0.1	0.5	0.7	1.2	1.6	1.6	1.6	0.2	-0.5	-0.8
İşsizlik	6.4	10.8	10.7	10.3	9.8	8.9	8.3	8.8	9.5	10.6
Cari Denge (GSMH'nın% si)	-0.2	0.7	1.3	0.8	0.1	-0.1	-0.3	-1	-1.1	-1.2
Kamu Borçları(GSMH'nın% si)	46.1	58.5	59.3	60.8	60.1	59.5	59.5	61.4	63.9	66.9
Para Arzı	12.6	9.6	9.7	9.6	10.1	11.1	8.5	6.5	.	.
Faiz Oranları (uzun vade %)	11.7	10.6	8.9	9	9.1	9.6	10.9	10.2	9.8	.

Kaynak: Commission of the European Communities 1993, European Economy: Annual Economic Report for 1993, s.239.

2Tablo-5 deki verilere göre üye ülkelerin enflasyon oranları APS öncesi dönem (1974-1978) ile APS'nin 1988'e kadarki dönemine göre önemli ölçüde düşmüş ve daha da önemlisi birbirlerine

⁵⁷ BOLAT, Avrupa Para Sistemi, s.32.

yakınlaşmıştır. Ancak 1989'dan itibaren enflasyon yükselmeye başlamış (%4.9) ancak yine 1993'de 1988'dekine yakın bir seviyeye inmiştir(%4.0). 1993 de ülkeler arasındaki enflasyon oranları farkına bakıldığında en yüksek enflasyonlu ülkeler ile (İtalya: %4.5 ve Portekiz: %8) en düşük enflasyonlu ülkeler (Danimarka: %1.7 ve Hollanda: %2.8) arasındaki fark %5'i geçmezken bu oran 1978'de %9.5 idi (Almanya: %2.7 ve İtalya: %12.1).

Para politikalarının yakınlaştırılmasında iyi bir gösterge olarak kabul edilen nominal kredilerin genişlemesindeki gelişmelerde de benzer bir durum gözlenmiş ve DKM'na katılan ülkeler arasındaki mutlak farklar APS dönemi ile APS öncesi dönem arasında ortalama olarak azalmıştır.

DKM'na dahil ülkeler grubunda M2/M3 bazında para arzının artışı APS öncesi ve APS dönemleri arasında ortalama olarak yüzde 7-8 puanlık azalmışlar (1971-1980 arası ortalama artış %14.4 iken bu oran 1991 de %6.5 olmuştur) göstermek suretiyle yavaşlamıştır.

İşsizlik oranlarında bir düşüş sağlanamamış hatta artmalar kaydedilmiştir(1974-84 arası ortalama %6.4 iken 1993: %10,6 dır). GSMH artış oranlarında ise; 1974-84 ortalama artışı %1,9 iken bu 1988'e kadar yükselme göstermiş (%4,1) fakat o yıldan sonra büyük bir düşüş kaydedilmiştir (1993: %0,7)⁵⁸. Sonucu tüm veriler bazında ve son birkaç yılı kriz sebebi ile dikkate almazsak APS'nin başarılı

⁵⁸ Commission of the European Communities (1993),European Economy:Annual Economic Report for 1993,No 54,Brussels s.154.

olduğu söylenebilir ,ve bir de üyelerin bir birlik oluşturmada bu sonuçları elde edip edemeyeceğininide düşünmemiz gerekecektir.

APS'nin başarı göstergelerinden biride ECU'nun kullanımının giderek yaygınlaşmasıdır. Özel sektör giderek artan biçimde ECU'yu kullanmaya başlamıştır. Özellikle çok uluslu şirketler muhasebe kayıtlarını ECU cinsinden tutmak veya faturalama işlemlerini ECU cinsinden yapmak yada döviz kuru hareketlerinin olumsuz etkilerinden korunmak için dış ticaret işlemlerini ECU cinsinden belirtmek için çeşitli yöntemler kullanmaktadırlar.

ECU'nün bir sepet para olması risk azaltıcı bir özellik olmakta dolayısıyla yatırımcı ve borçlanıcı açısından ulusal paralara kıyasla taşıdığı avantajlar olmaktadır, bunlar; daha istikrarlı bir getiri ve dalgalanması az olduğundan belirsizliği ortadan kaldırmasıdır. Birlik içinde bazı ülkelerde (Belçika, Lüksemburg gibi) ECU tasarruf hesabı açılabilenekte Birlik genelinde de ECU seyahat çekleri kullanılabilenekte⁵⁹.

ECU cinsinden tahvillerin dünya tahvil ihraçları içindeki payı giderek artmış ve 1990 yılından itibaren sabit getirili tahvil piyasasında en fazla kullanılan üçüncü para olmuştur. Eğer Birlik para birliği konusunda öngörülen gelişmeleri gösterirse ECU 1990'ların sonlarında dünyanın en çok kullanılan parası olabilecektir Ayrıca,ECU ESCB'nin banknotu olarak piyasaya 1.1.1999 tarihinde çıkacaktır⁶⁰.

⁵⁹ YILMAZ, "Avrupa Para Sistemi (II)..." ,s.33-36.

⁶⁰ The Economist,2-8 Marc 1991,s.83.

ECU uluslararası piyasalarda ayrıca çok değişik işlemlerde de kullanılmaktadır. Bunlar; options, futures, swap, tahvil ihracı, krediler, ticari bonolar, underwriting ve ECU esaslı yatırım fonlarıdır.

II-AVRUPA PARA SİSTEMİ'NİN KURUMSAL VE FONKSİYONEL EKSİKLİKLERİ

1-Kurumsal Eksiklikler

APS Birliğe üye bütün ülkelerin para birimlerini kapsayacak bir parasal istikrar alanı oluşturma amacıyla kurulmuştur. Uygulamada 1993 sonu itibariyle İngiliz Sterlini, Yunan Drahmisi ve İtalyan Lireti DKM'na dahil değildir⁶¹. Topluluğa 1986 yılı başında katılan ve DKM'nın dışında kalmayı tercih eden İspanya uyguladığı anti-enflasyonist politikalar sonucunda fiyat gelişmeleri ve parasal göstergelerde DKM'na üye ülkeler ile arasındaki farkı büyük ölçüde kapatmayı başarmış ve 19 Haziran 1989'da milli para birimi Peseta'yı DKM'na dahil etmiştir⁶².

İspanya ile aynı zamanda Topluluğa katılan Portekiz ise Eylül 1989'da ECU sepetine dahil olmasına rağmen, ancak Nisan 1992'de ve geniş bantta (% 6) DKM'na katılmıştır⁶³.

İngiltere Tünelde Yılan Sistemi'nin uygulanması sırasında

⁶¹ Commission, s.157.

⁶² BOLAT, Avrupa Para Sistemi, s.44-45.

⁶³ Commission, s.157.

Sterlin'in değerini korumak için yaptığı müdahaleler sonucu resmi rezervlerinin 1/3'ünü kaybetmiş, bu nedenle Sistem'i terk etmiştir. Bu tecrübeyi unutmayan ve APS'nin kuruluşunda F. Almanya ile Fransa'nın gizli pazarlık yaptığı yolunda şüpheleri olan İngiliz Hükümeti hem bir petro-para hem de bir yatırım aracı olan Sterlin'i parite ayarlamasına gitmeden dalgalanma marjı içinde tutmanın güçlüğünü öne sürerek DKM'na katılmamıştır⁶⁴.

Sterlin Ekim 1990'da geniş bantta (%6) DKM'na katılmış fakat Eylül 1992 Krizi sebebi ile mekanizmayı geçici olarak terketmek durumunda kalmıştır⁶⁵.

Yunanistan ise, Merkez Bankası'nın APS Anlaşması'nı imzaladığı zaman APS'nin üyesi olmuş ama sistemin temel taşı olan DKM'na bugüne kadar katılmamıştır. Yunan parası ECU'ye dahildir ve merkez bankası ABD doları ve altın rezervinin %20'sini Avrupa Parasal İşbirliği Fonu (APIF) tarafından ihraç edilen ECU ile değişmiştir. Yunanistan'ın DKM'na katılmamasındaki sebep DKM ülkelerinin ekonomik yapısına yaklaşmasını henüz tamamlayamamış olmasıdır⁶⁶.

İtalyan Lireti APS kurulduğundan itibaren DKM içinde yer almış fakat geniş bantı (%6) kullanmıştır. Ocak 1990'da dar banta (2,25) geçen Lire Eylül 1992 Krizi ile birlikte aşırı dalgalanmalar

⁶⁴ BOLAT, Avrupa Para Sistemi, s 45.

⁶⁵ Commission, s 157.

⁶⁶ BOLAT, Avrupa Para Sistemi, s 50.

sebebi ile DKM'na uyamayacağını anladığından Sterlin ile birlikte DKM'nı terk etmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla Sistemin eksikliği; Sistemin DKM'na tüm üyelerin ve aynı bandda katılmamış olmasıdır.

2-Fonksiyonel Eksiklikleri

Tünelde Yılan düzenlemesinde döviz kurlarına yapılan müdahaleler tamamen ABD doları ile yapılırken, APS'nin amaçları arasında döviz kuru müdahalelerinin DKM'na katılan ülkelerin para birimleriyle yapılması ve ECU'nun bir rezerv varlık ile bir ödeme aracı olarak daha çok kullanılmasında yer almakta idi⁶⁷.

APS'de müdahaleler çoğu zaman müdahale sınırları içinde (intra-marginal) gerçekleşmiştir. Fakat APS, gerçek anlamda ancak zorunlu müdahale sınırlarında fonksiyonel olabilmektedir. Bu zorunlu müdahale sınırına gelmeden bir üye ülkenin merkez bankasından o para biriminde döviz çekmek o merkez bankasının onayına bağlıdır. Bu durum ülkeleri otomatik, şartsız ve kolay olan dolarla müdahale yöntemine itmektedir. Bu durum hem ECU'nün kullanımını ve önemini azaltmakta, hem de sapma eşiği gibi bir ölçüyü gereksiz hale getirmektedir⁶⁸.

Sistem dışından kaynaklanan bir sorunda sermaye hareketliliğinin serbestisi nedeniyle 1992'de doğan krizde gözlemlendiği gibi (önceki bölümlerde daha ayrıntılı olarak incelenmiştir)

⁶⁷ BOLAT, Avrupa Para Sistemi, s 41.

⁶⁸ Tansu ÇİLLER, "Avrupa Para Sistemi ve Son Gelişmeler", İSTANBUL SANAYİ ODASI DERGİSİ, S.256, 15 Haziran 1987, s.13.

Almanya'daki faizlerin daha yüksek olması sebebi ile sermayenin Almanya'ya akması ve diğer ülkelerin zor durumda kalması ve DKM'nda bir dizi yeniden ayarlamalara gidilmesi hatta kimi ülke paralarının DKM'dan ayrılması ile sonuçlanmıştır.

Sonuç olarak kurumsal ve fonksiyonel eksiklikler zamanla giderilebilir bir yapıdadır ve APS'nin başarısını fazla gölgelemeyecektir.

III-AVRUPA BİRLİĞİ'NDEKİ ŞİRKETLERİN PARASAL BİRLİĞE BAKIŞI

Temmuz 1989'da Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Avrupa'da parasal bir birlik ve Avrupalı şirketlerin bu parasal bütünleşmeye bakış açıları konusunda bir araştırma yapılmıştır. Araştırma Avrupa'da şirketlerin ithalat ve ihracat hacimleri en az 300.000 ECU'yü bulan 1428 şirket yöneticisinin katılımı ile gerçekleşmiştir. Anketler; GSYİH yönünden Avrupa Topluluğu'nun en önemli yedi ülkesinde yürütülmüştür. Bu ülkeler, Belçika, Federal Almanya, İspanya, Fransa, İtalya, Hollanda, İngiltere'dir.

-Ortak Para Birimi:

Avrupalı yöneticiler ortak bir paranın kabul edilmesine çok olumlu bakmaktadırlar.

Ülkelere göre tutumları incelendiğinde, bir isteksizliğin görüldüğü İngiltere ile olaya daha olumlu bakan F. Almanya dışında tüm ülkelerde görüşlerin birbirleri ile benzer olduğu ifade edilebilir. Araştırma ortak bir para birimi düşüncesinin uzun vadede

oluşturulmasını öngören tek para kavramı ile büyük ölçüde özdeşleştirildiğini göstermektedir.(Tablo-6 ve Tablo-7).

TABLO-6

AT'nde Ortak Paraya Karşı Yaklaşım (% Olarak)
(Soru: AT'nda ortak bir para biriminin kullanılmasını nasıl karşılırsınız.)

	BELÇİKA	F.ALMANYA	İSPANYA	FRANSA	İTALYA	HOLLANDA	İNGİLTERE	ORTALAMA
OLUMLU	90	69	92	90	94	82	65	83
OLUMSUZ	3	19	2	3	5	13	24	10
BİLMİYOR	7	12	6	7	1	5	11	7
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: TÜSİAD, "Parasal Birlik ve Avrupa Şirketleri" GÖRÜŞ DERGİSİ, Nisan 1991, s.57.

TABLO-7

Ortak Bir Para Birimi Ulusal Paraların Tedrici Olarak Kaldırılmasına Yol Açmalı mıdır?

	BELÇİKA	F.ALMANYA	İSPANYA	FRANSA	İTALYA	HOLLANDA	İNGİLTERE	ORTALAMA
OLUMLU	88	81	76	66	80	67	70	76
OLUMSUZ	6	13	12	26	18	29	26	18
BİLMİYOR	6	6	12	8	2	4	4	6
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak : TÜSİAD, "Parasal Birlik ve Avrupa Şirketleri", GÖRÜŞ DERGİSİ Nisan 1991,s.57.

Fransa ve Hollanda'da inceleme yapılan diğer ülkelere göre

ortak para ile tek para birimi arasında daha az ilişki vardır. Öte yandan bu ilişki Belçika, İtalya ve F. Almanya'da ise çok güçlüdür.

Anket yapılan tüm yöneticiler hesaba katıldığında ise 1989 yılında inceleme yapılan yedi ülkedeki yöneticilerin %76'sının uzun vadede tek bir ortak para biriminin oluşmasını destekledikleri anlaşılmaktadır.

-Merkez Bankası

Anket yapılan Topluluk yöneticilerinin %73'ü bir Avrupa Merkez Bankası kurulmasını olumlu değerlendirmektedirler. Ancak bu yaklaşım iki gurup ülkeye göre değişiklik göstermektedir.

Bir yandan Avrupa Merkez Bankası'nın kurulması yönündeki görüşleri oldukça bölünmüş durumda olan İngiliz yöneticiler bulunurken (%48'i olumlu %48'i olumsuz) öte yandan büyük oranda görüş birliği içinde olan diğer üye ülkeler bulunmaktadır (%65 oranında olumlu olan F. Alman ve Hollanda'lı yöneticiler ile %89 oranında olumlu olan İtalyan yöneticiler arasındaki ülkeler).

Genel olarak Avrupa Merkez Bankası kurulmasına yönelik istek çoğunlukla olumludur, ancak ortak para birimine yönelik istekten daha az yaygın olduğu söylenebilir.

-Haziran 1989 Madrid'teki AT Zirve Toplantısı:

Topluluk ülkeleri yöneticilerine 26-27 Haziran 1989'da Madrid'te toplanan Avrupa Konseyi'nde Devlet ve Hükümet

Başkanlarının Avrupa'da parasal işbirliğini sağlama yolunda çok mu aşırı davrandıkları, yoksa yetersiz mi oldukları sorulmuştur.

Sonuçlar ülkelere göre önemli derecede farklılıklar göstermektedir. Avrupa Topluluğu düzeyinde anket yapılan yöneticilerin çoğunluğu (%51'i) zirve katılımcılarının daha da ileri gidebileceklerini belirtirken çok az bir kısmı zirvenin aşırı ileri gittiğini düşünmektedir (%3).

Genel olarak, çoğunluğun tutumu parasal bütünleşme sürecine destek verme yönünde olup, aynı zamanda sürecin hızlandırılması isteği de ağır basmaktadır.

ECU Kullanımı:

Avrupa Topluluğu Şirketleri parasal bütünleşme konusunda çok önemli bir oranda olumlu bakmalarına rağmen iş çevrelerinin ECU kullanım oranı aynı seviyede gelişmemiştir. Tablo-8'de iş çevrelerinin ECU ile ilgili sorunları gözlenmektedir.

TABLO-8

ECU Kullanımı İle İlgili Sorunlar (% olarak)

Soru: ECU ile ilgili sorunlarımız nelerdir?

	Bel.	Alm.	İsp.	Fr.	İtal.	Holl.	İng.	Ortl.
ECU hakkında az bilgim var	40	31	33	35	31	40	41	35
İhtiyaçları karşılamıyor	18	24	13	13	6	13	14	14
Daha değişik alışkanlıklar	35	24	34	21	28	31	24	27
Bonknot ve bozuk para sıkıntısı var	18	7	19	12	22	23	17	16
Merkez Bankası desteği az.	20	13	33	27	31	18	27	25
Para Sepetinde yeni bir revizyon planlanıyor	4	5	9	6	6	5	16	8
Kabul edilmesi zor	35	20	26	40	39	41	27	32
Çok karışık	6	14	7	5	5	5	10	8
Hammadde fiyatları ECU Sisteminin dışında	24	14	25	19	36	19	26	24
Kullanımında kısıtlama var	15	16	10	7	4	9	16	11
Bazı bölgeler konu ile ilgili değil	13	15	30	16	15	18	25	19
Yanıt yok	11	11	3	6	6	9	11	8
Toplam	*	*	*	*	*	*	*	*

*Birden fazla yanıt verildiği için toplam 100'ü aşmaktadır.

Kaynak :TÜSİAD,GÖRÜŞ DERGİSİ ,Nisan 1991,s.62.

1988'de anket yapılan yöneticilerin ancak beşte biri ECU'yü kullanmaktaydı. Bu oran İtalya'da %47 iken, İngiltere ve Hollanda'da %10 daha aşağıdaydı.

1989'da ise anket yapılan AT ülkeleri yöneticilerinin yalnızca % 11'i geçen yılda şirketlerinin ECU kullanımını arttırmak için özel çaba harcadığını belirtmiştir. Bu oran İtalya'da % 30'a ulaşmakta ve temel olarak ECU kullanımının daha gelişmiş olduğu ülkelerde de daha yüksek bir durumdadır.

Bununla beraber bu sonuçlar 1988'deki incelemenin sonuçları

ile birlikte ele alınırsa Avrupa Topluluğu yöneticilerinin ortak bir para birimi uygulamasından kesin ve hızlı avantajlar bekledikleri ortaya çıkmaktadır.

Alışkanlıkların bırakılmaması veya ECU'nün benimsenmesi ile ilgili zorluklarda önemli engeller arasındadır. İkinci derecedeki güçlükler arasında ise ortak bir merkez bankası desteğinin yokluğu bulunmakta ve bu da önemli bir dezavantaj oluşturmaktadır. Böylece ECU'nün gelişmesine ilişkin engellerin çok çeşitli olduğu görülmektedir. Bu zorluklardan bazıları şirket yöneticilerini ikna etmek yoluyla aşılabileceği gibi diğerleri politik tercihler ile yakından ilgilidir.

Bu konudaki bilgisizlik ve alışkanlık zorlamalarının uygun bir eğitimle giderilebileceği düşüncesiyle araştırmada ECU hakkında eğitim seminerleri düzenlenmesine yönelik ilgi araştırılmıştır. Anket yöneltilen işadamlarının % 80'i şirketlerinin bu tür seminerlere en az bir temsilci gönderebileceğini belirtmiştir.

Üye ülkelerin şirket yöneticilerinin ortak bir para biriminden bekledikleri faydalarda Tablo-9'da özetlenmiştir.

TABLO-9

Ortak Bir Para Biriminden Beklenen Faydalar (% olarak)
Soru: Görüşünüze göre ortak bir para biriminin temel avantajları ne olabilir?

	Bel.	Alm.	Isp.	Fr.	Ital.	Holl.	Ing.	Ortl.
Döviz komisyonları'nın azalması	52	18	38	31	32	43	33	33
Döviz riski yönetiminde düşük maliyet	49	40	48	43	68	40	60	51
Döviz cinsinden nakit akışı dengelerinin azaltılması ,düzeltilmesi	24	12	29	22	13	23	9	18
Ticari akış istikrarının sağlanması	32	29	31	49	42	28	44	38
Yatırımların güvenliği	13	12	29	20	17	15	17	18
Parasal dalgalanmaların azaltılması	34	57	63	71	49	76	73	64
Avrupa'nın yapılanmasına katkı	66	36	31	46	34	33	28	35
Diğerleri	.	1	2	1	2	1	1	1
Hiçbiri	.	12	3
Yanıt yok	.	1	1	1	1	1	3	1
Toplam	*	*	*	*	*	*	*	*

* Sorulara birden fazla yanıt verildiği için toplam 100'ü aşmaktadır.

- Anket tarihi: Temmuz 1988

Kaynak: TÜSİAD, GÖRÜŞ DERGİSİ Nisan 1991, s.64.

Tablodan da izlenebildiği gibi yöneticilerin ortak bir para biriminden bekledikleri en önemli fayda parasal dalgalanmaların azaltılması iken, ikinci olarak döviz riski yöntemlerinde düşük maliyet.

sağlanması ve üçüncü olarakta ticari istikrarın sağlanması gelmektedir⁶⁹.

IV-AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ECU KULLANIMINA GEÇMESİ İLE BİREYLERİN KARŞILAŞACAKLARI DEĞİŞİKLİKLERİ VE BİREYLERİN BUNA BAKIŞI

Avrupa Birliği'nde tek para birimine geçilene kadar bireyler açısından önemli bir değişiklik olmayacaktır. Tek para birimine geçildikten sonra üye ülke paraları değiştirilirken alınan komisyonlar kaldırılacak ve bu konuda daha az zorlukla karşılaşılabilecektir. Öte yandan üçüncü ülke vatandaşlarının Birlik ülkelerinin birinden diğerine geçerken paralarını değiştirmelerine gerek kalmayacaktır. Fiyatlar, ücretler, vergi, banka hesapları vb. bütün değerler ECU üzerinden belirlenecektir⁷⁰.

Birlik üyesi ülkelerin ulusal paralarını ECU ile değiştirmeleri konusunda Avrupa Para Birliği derneği tarafından 12 üye ülkede 6049 kişiye bu konu hakkında görüşleri sorulmuştur. Görüş belirtenlerin %61'i ECU kullanımına taraftar olduklarını (5-6 yıl sonra), %39'u böyle bir değişikliğe karşı olduklarını belirtmişlerdir. Üye ülkelerin dokuzunda ECU'ya geçiş çoğunluk tarafından desteklenmektedir. Araştırmaya katılanlar parasal istikrar Avrupa Birliği'nin güçlenmesi ve tek pazar gibi stratejik konuların birinci sırada; kolay seyahat döviz

⁶⁹ TÜSİAD, "Parasal Birlik ve Avrupa Şirketleri" GÖRÜŞ DERGİSİ, C.XIX, S.4, Nisan 1991, s.56-65.

⁷⁰ TİSK, TİSK Haber Bülteni 100 Soruda AT, s.21.

değişmelerinin getirdiği ek yükler gibi tüketicileri direkt ilgilendiren konularında ikinci sırada önem taşıdığını belirtmişlerdir. Ulusal egemenlik konusuna da önem verildiği anlaşılmaktadır. Bir Avrupa Merkez Bankası kurulmasınada araştırmaya katılanların %76'sı olumlu yaklaşmıştır. Tablo-10'dan anket sonuçları izlenebilir⁷¹.

TABLO-10

Birlikteki 12 ulusal para biriminin 5-6 yıl içinde tek bir para birimi olan ECU ile değiştirilmesi düşünülmektedir. Bu şu demektir; bütün harcamalar ulusal paradan farklı olarak üzerinde ECU ibaresi bulunan parayla yapılacaktır. Sizin bu tür bir değişikliğe yaklaşımınız nedir ?

	BEL.	DAN.	ALM.	YUN.	ISP.	FR.	İRL.	İTL	LÜKS.	HOLL.	POR.	İNG.	ORTL
TARAFTAR	76	31	51	80	75	73	74	66	79	56	76	37	61
KARŞI	24	69	49	20	25	27	26	34	21	44	24	63	39
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak:TÜSİAD,"ECU'ye Geçişte Avrupanın Tutumu",GÖRÜŞ DERGİSİ,Ocak 1991,s.40.

V-AVRUPA'DA PARASAL BİRLİĞİN GELECEĞİ:

Ekonomik ve parasal birliğin Birlik içinde tam anlamıyla uygulanmaya başlaması sonucunda Birlik ekonomilerinde önemli etkiler ortaya çıkacaktır. Parasal alanda oluşacak etkileri aşağıdaki

⁷¹ TÜSİAD,"ECU'ye Geçişte Avrupa'nın Tutumu", GÖRÜŞ DERGİSİ, C.19, Ocak 1991,s.37-40.

şekilde inceleyebiliriz:

Tek bir para birimi ve ortak bir Merkez Bankasının kabulü ile, para politikalarının yönetimi konusunda önemli değişiklikler olacaktır. Mesela, fiyat istikrarını sağlamaya yönelik olarak izlenecek para politikası, bütün Birlik içinde kabul edilebilir bir nitelik taşımak zorunda olacaktır.

Tek bir pazarda tek bir paranın bulunması Birlik seviyesinde fiyat mekanizması aracılığıyla kaynakların etkin bir şekilde dağılımına yol açacaktır. Bunun başarılabilmesi için tek pazarda tek bir paranın kullanımda olması gerekir. Böylece döviz kurlarında meydana gelecek dalgalanmaların giderilmesi ile para değiştirme işlemlerinden sağlanacak maliyet düşüşü dolayısıyla üretimde artış gerçekleştirilecektir. Para değiştirme maliyetinden sağlanacak tasarruf ortalama olarak Birlik GSMH'nın en azından $1/2$ 'si kadardır (13-19 milyar ECU). Bu oran küçük üyeler için yüzde 1'e kadar yükselmektedir.

Ekonomik ve Parasal birliğin en önemli maliyeti milli para ve döviz kuru araçlarını üyelerin kaybetmesidir, fakat bu maliyet büyütülmemelidir. Birlik ortak çıkarlar doğrultusunda hareket etmesi üyeler için en iyi para politikası kararlarını beraberinde getirebilecektir.

Birlik içinde mali akımlar ekonomik şokların (petrol gibi) emilmesinde yardımcı olacaktır. Parasal birlik mali kısıtlamaları ortadan kaldıracak, milli ve Birlik bütçeleri de şokların emilmesine

Handwritten notes:
 Bu kadar yüksek maliyetler için...
 bu kadar yüksek maliyetler için...
 bu kadar yüksek maliyetler için...
 bu kadar yüksek maliyetler için...

yardımcı olacaktır.

Birlik'te tek para birimi olarak ECU'nün kullanılması ECU'ya temel bir uluslararası likidite özelliği kazandıracaktır. Bu durum, başta emisyon kazançları olmak üzere (bir defalık 35 milyar dolar) bir çok mali avantaj sağlayacaktır. Ticari işlemler için ECU bir nümerer olarak değerlendirildiğinde, uluslararası piyasalardaki payı artacak ve Birlik GSMH'nin yüzde 0.05'i kadar işlem maliyetlerinde tasarruf sağlayacaktır. Bir ödeme ve değer muhafaza aracı olarak ise, dünya toplam portföy yatırımlarının ortalama yüzde 5'ini ifade edecektir. ECU ile gösterilen Birlik dışındaki uluslararası rezervlerden de yaklaşık 200 milyar dolarlık tasarruf gerçekleştirecektir⁷².

Ayrıca Birlik 2000 yılına kadar olan sürede ve çeşitli bakış açıları ile senaryolar hazırlamıştır. Bu senaryolardaki gelişmelerde, Tablo-11'de görülmektedir.

⁷² KARLUK, Avrupa..., s.287-289.

TABLO-11

**1993-2000 Yılları Reel GSMH ve İşsizlik Oranları
Tahminleri (Yıllık % Değişme)**

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Reel GSMH artışı								
Senaryo 1	0.7	1.7	2.3	2.2	2.1	2	2	2.1
Senaryo 2	0.7	1.7	2.3	3	3.8	3.9	3.8	3.7
Senaryo 3	0.9	1.8	3	3.3	4.1	4	3.9	3.8
İşsizlik oranları								
Senaryo 1	10.6	11	11.1	11.1	11.3	11.5	11.6	11.7
Senaryo 2	10.6	11	10.9	10.6	9.6	8.5	7.4	6.3
Senaryo 3	10.5	10.7	10.1	9.5	8.2	6.9	5.7	4.3

Kaynak: Commission of the European Communities (1993), European Economic Annual
Economic Report for 1993, No. 54, 1993, s.117.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK LİRASI'NIN AVRUPA PARA SİSTEMİNE UYUMU

Türkiye 1960'lı yıllardan itibaren Avrupa Birliği'ne ilgi göstermektedir. Bu amaçlarda 14 Nisan 1987 tarihinde ortak üyelik statüsü ile yetinmeyip, tam üyelik başvurusu yapmıştır fakat, bir olumlu sonuç alamamıştır. Türkiye Avrupa Birliği'ne tam üye olarak katılsada Birlik dışında kalsada, Avrupa Para Sistemi Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir. Türkiye 24 Ocak 1980'den beri dışa açılımcı ve serbest piyasa ekonomisini amaçlayan atılımlar içerisinde olması ve dış ticaretinde Avrupa Birliği'nin çok önemli bir yere sahip olması, APS'ni Türkiye açısından önemli kılmaktadır.

Avrupa Birliği'ne katılan yeni bir üye Birliğin geliştirilmiş hukuki mevzuatı ile ortak politikaların hepsine belirli bir zaman süreci içinde uyum sağlamak zorundadır. Daha önce Yunanistan, İspanya ve Portekiz örneğinde olduğu gibi Türkiye Birliğe üye olursa, bir süre sonra APS anlaşmasını imzalamak suretiyle APS'ne resmen katılabilir⁷³.

5 Aralık 1978 Brüksel Zirvesi kararlarına göre APS'ne yalnız

⁷³ ŞİMŞEK,s.106.

Birlik üyeleri katılabilir. Ancak Birlikle sıkı ekonomik ve parasal ilişkilerde bulunan diğer Avrupa ülkeleri, Sistemin döviz kuru ve müdahale mekanizmasına iştirak edebilirler ve çok kısa vadeli kredilerden yararlanabilirler.

Bu durumda Türkiye kurumsal olarak, APS ile organik ilişkiler kurma bakımından iki yol takip edebilir: Birliğe tam üyelik yoluyla APS'e katılma veya dışarıdan parası tam konvertibl ülkelere açık olan Sistemin döviz kuru ve müdahale mekanizmasına katılma⁷⁴.

Birinci yol olan Avrupa Birliği'ne katılıp böylece APS mekanizmasına iştirak edebilme Türkiye ve Birlik üyelerinin ekonomik yapılarının birbirlerine yakınlığı ölçüde ihtimal kazanabilecek bir olasılıktır. Dolayısıyla önce Birlik ülkelerinin ve Türkiye'nin ekonomik performanslarını karşılaştırmak gerekmektedir.

I-TÜRKİYE İLE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN EKONOMİK PERFORMANSLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Bu başlık altında Türkiye ile Avrupa Birliği üyelerinin ve ilave olarakta ABD ile Japonya'nın büyüme hızları, para arzı artış hızları, enflasyon oranları, bütçe açıkları, faiz oranları, döviz kurları, işsizlik oranları karşılaştırılacak sonuçta da Türkiye'nin bu veriler bazında Avrupa Birliği'ne ve dolayısıyla APS'ne katılımı değerlendirilecektir. Şimdi bu verileri tek tek incelersek:

⁷⁴ Okan H. AKTAN, Para Birlikleri Kuramı ve Avrupa Para Sistemi, Hacettepe Üniv. İ.İ.B.F. Yay. No.4, Ankara 1983, s.170.

1- Büyüme Hızları

Büyüme hızları olarak reel gayri safi yurtiçi hasılanın (GSYİH) yıllık artış hızları seçilmiştir. Tablo-11'den izlenebileceği gibi Türkiye'nin GSYİH artış hızı seçilmiş ülkelerin GSYİH artış hızlarının çok üstündedir. Avrupa Birliği üyelerinin GSYİH artış hızları 1980'lerin sonuna kadar hızlanarak artmış ancak durgunluk sebebi ile 1990'dan itibaren bir düşüş göstermeye başlamıştır. Referans olarak alınan ABD ve Japonya'nın GSYİH artış hızları ise, ABD'nin büyüme hızı ortalama olarak %2,5 civarında olmakla beraber GSYİH yıllık artış hızı 1989 yılına kadar hızlanarak artmış 1991 ve 1992'de çok küçük hatta negatif değerler almasına karşın 1992 ve 1993'de yeniden hızlanarak % 2'yi aşmıştır . Benzeri gelişmeleri Avrupa Birliği ortalamasında da görebiliriz 1988 yılına dek GSYİH artış hızları giderek artmış ancak 1988'den sonra bu hızda bir düşüş başlamış ve GSYİH artış hızı giderek azalarak 1993'de %0,7 olmuştur. Bu GSYİH artış hızındaki düşüşü ABD'nin verilerinde gözönüne alarak incelediğimizde dünya ekonomisindeki durgunluğa bağlayabilirsek, Avrupa Birliği'nin en güçlü ekonomisi olan F. Almanya'nın Doğu Almanya ile birleşmesi sonucu doğan ekonomik sorunlarının Avrupa Birliği ortalamasını da etkilediği gözardı edilmemelidir. Aynı şekilde referans ülke olan Japonya'nın da yüksek GSYİH yıllık artış hızının yüksek seviyelerde seyretmesine rağmen yaşanan durgunluk sebebi ile 1992 ve 1993'de çok düşük değerler (%1,5) aldığı gözlenmektedir.

Türkiye ile Avrupa Birliği ülkelerini ve referans ülkelerini karşılaştırsak Türkiye'nin yıllık GSYİH artış hızları ilgili ülkelere

daha yüksek değerde olduğu gözlemlenmektedir. Ancak, Türkiye'nin büyüme hızı umut verici olmasına rağmen fazla istikrarlı olduğu söylenemez. Türkiye ileriki yıllarda yüksek seviyeli ve istikrarlı büyüme hızları elde ettiği ölçüde Avrupa Birliği ülkelerine ekonomik açıdan daha da yaklaşabilir.

TABLO-12

GSYİH Yıllık Artış Hızları (% olarak sabit fiyatlarla)

	B	DK	D	GR	E	F	IRL	I	L	NL	P	UK	AB	TC	ABD	J
1974-84	1.9	1.8	1.7	2.5	1.7	2.2	3.8	2.8	1.7	1.7	2.1	1.2	1.9	4.5	2.5	3.9
1985	0.8	4.3	1.9	3.1	2.3	1.8	3.1	2.6	2.9	2.6	2.8	3.7	2.4	5.1	3	5
1986	1.5	3.6	2.2	1.6	3.2	2.4	-0.4	2.9	4.8	2	4.1	4.1	2.8	8	2.6	2.6
1987	2	0.3	1.4	-0.7	5.6	2.2	5	3.1	2.9	0.8	5.3	4.8	2.9	6.8	3	4.1
1988	5	1.2	3.7	4.1	5.2	4.3	4.9	4.1	5.7	2.6	3.9	4.3	4.1	3.2	3.9	6.2
1989	3.8	0.8	3.4	3.5	4.8	3.8	6.5	2.9	6.7	4.7	5.2	2.1	3.4	0.3	2.6	4.7
1990	3.4	1.7	5.1	-0.1	3.6	2.2	8.3	2.2	3.2	3.9	4.4	0.5	2.8	7.4	0.7	5.2
1991	1.9	1.2	3.7	1.8	2.4	1.1	2.5	1.4	3.1	2.2	1.9	-2.2	1.4	1.1	1.3	4.4
1992	1	1	1.9	1.5	1.2	1.9	2.9	1.1	2.2	1.3	1.7	-0.9	1.1	5.5	2	1.5
1993	0.5	1.8	0	1.6	1	1	2.1	0.8	2	0.6	1.3	1.4	0.7	7.1	2.4	1.5

B:Belçika, DK:Danimarka, D:Almanya, GR:Yunanistan, E:İspanya, F:Fransa, IRL:İrlanda, İ:İtalya, L:Lüksemburg, NL:Hollanda, P:Portekiz, UK:İngiltere, AB:Avrupa Birliği, TC:Türkiye, ABD:Amerika Birleşik Devletleri, J: Japonya, (Bu kısaltmalar ilerdeki tablolar içinde geçerlidir).

Kaynak:European Economy:Annual Economic Report 1993

Türkiye için;DPT,Türkiye Temel Ekonomik Göstergeler,Şubat 1994.

2-Para Arzı Artış Hızları

APS'nin kurulduğu ilk yıllardan itibaren (Tablo-12'den

izlenebileceği gibi) para arzı artış hızları %10'ların üstünde iken bu oran 1990'dan itibaren %10'un altına çekilmiştir. Sisteme sonradan katılan Yunanistan'da 1981'de bu oran %34,7 iken seneler itibari ile artış hızını gittikçe aşağı çekmiş ve 1991'de %12,3'lük bir artış hızı elde etmiştir. Aynı başarıyı İspanya gösteremez iken, Portekiz'in başarısı Yunanistan kadar olamamıştır. Birliğin yüksek hayat standartına sahip üyelerindeki oranlar ise Almanya'da %6 civarlarında gerçekleşirken Fransa'da ise %10'ların altına çekilebilmiştir. ABD ve Japonya'da ise 1990'dan sonra bu oranlar % 5'in altında gerçekleşmiştir.

Türkiye ise gerek Sistem üyelerinden gerekse referans ülkelerinin değerlerinden çok uzak değerlere sahiptir. 1980'lerin başından itibaren bu artış hızı ancak birkaç yıl %50'nin altında seyretmiştir. Bunun başlıca sebebi ise Türk Ekonomisinin yaşadığı enflasyon problemidir. Dolayısıyla Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne göre neredeyse 10 katı olan para arzı artış hızı ile Sisteme ayak uydurabilmesi imkansızdır.

TABLO -13

Geniş Para Arzı Artış Hızları
(% M2,M3 Bir önceki yıla göre)

	B/L	DK	D	GR	E	F	IRL	I	NL	P	UK	AB	TC	ABD	J
1981	5.9	10	5	34.7	16.6	11.1	17.4	10	5.3	24.1	20.4	11.5	88.9	10	11
1982	5.4	11.4	7.1	29	17.9	12.4	13	18	7.6	24.3	12	12.1	50.2	8.9	7.9
1983	9	25.4	5.3	20.3	15.6	13.1	5.6	12.3	10.7	17	13.3	11.3	28.7	12	7.3
1984	5.8	17.8	4.7	29.4	15.6	11	10.1	12.1	6.9	24.9	13.6	10.5	58.3	8.6	7.8
1985	7.8	15.8	5	26.8	13.8	7.4	5.3	11.1	10.7	28.6	13	9.6	57	8.3	8.7
1986	12.7	8.4	6.6	19	14	6.8	-1	10.7	5.1	26.3	15.9	9.7	43	9.4	9.2
1987	10.2	4.1	5.9	24	15.4	9.8	10.9	7.2	4.4	19.7	16.4	9.6	43.7	3.5	10.8
1988	7.7	3.5	6.9	23.2	14.4	8.4	6.3	7.6	10.6	17.7	17.6	10.1	71.8	5.5	10.2
1989	13.3	8.3	5.6	24.2	14.6	9.6	5	9.9	13.7	10.4	19.1	11.1	86.6	5.1	12
1990	4.5	7.1	4.2	15.3	15.3	8.9	15.4	8.2	8.2	11.3	11.5	8.5	48.5	3.5	7.4
1991	5.3	6.4	6.3	12.3	10.9	2.5	3.1	9	4.7	19	5.8	6.5	58.7	3	2.3

Kaynak:European Economy:Annual Economic Report for 1993

Türkiye için;DPT,Türkiye Temel Ekonomik Göstergeler,Şubat 1994.

3-Enflasyon Oranları

Tablo-13'den izlenebileceği gibi, Sistemin kurucu üyelerinin 1980'lerin başında %10 civarında olan enflasyon oranları yıllar itibariyle düşme göstermiş ve 1993 yılı itibariyle %3-4 oranlarına inmiştir. Aynı şekilde Sisteme sonradan katılan ülkelerde, Sistem içinde başarılı bir enflasyonla mücadele örneği vermişlerdir. İngiltere %6'lardan %3,4'lere, İrlanda % 6'lardan %2,3'e, İspanya %10'dan %4,7'ye son olarak Portekiz'de %20'den % 8'e düşürmeyi başarmıştır.

Aynı başarıları Yunanistan gösterememiştir, ve enflasyon oranlarını diğer üyeler gibi yüksek seviyelerde aşağı çekememiştir. 1993 itibari ile Sistemin %12,7'lik enflasyonu ile en yüksek enflasyona sahip ülkesi durumundadır. Sonuç olarak APS'nin enflasyon problemi olan ülkelerde enflasyonu azaltıcı etkisi olduğu sonucuna varılabilir. Ancak üyelerin diğer üyelerle yakın enflasyon rakamları elde edebilmesi için ekonomisini çok daha sıkı bir şekilde disipline ettiğini dolayısıyla APS'nin kuvvetli bir disiplin olduğu da dikkate alınmalıdır. Referans ülkeleri olan ABD ve Japonya'da da enflasyonun %2'ler civarında olduğunu dikkate alarak Türkiye'yi incelersek arada çok büyük uçurumların olduğu gözlenir. Avrupa Birliği'nde 1990'larda enflasyonun %5 civarında Türkiye'de ise %70 civarında olduğu bir durumda Türkiye'nin Birliğe üyeliği çok uzak bir ihtimaldir. Türkiye'nin bu oranda enflasyon ile birliğe üye olması Birlikteki pek çok makro ekonomik dengeyi alt üst edecektir. Portekiz'in Birliğe üye olduğu zaman Birlikteki ortalama enflasyon ile kendi enflasyonu arasındaki fark % 15'e yakındı ve Yunanistan'ın Birlik ortalamasından yaklaşık % 8'lik bir farkı bile Birlikte önemli problemler çıkarırken Türkiye'nin bu yüksek enflasyonla Birliğe üyeliği dolayısıyla sisteme katılımı imkansızdır.

TABLO-14

Enflasyon Oranları (%)

(GSYİH Deflatörü kullanılmıştır)

	B	DK	D	GR	E	F	IRL	I	L	NL	P	UK	AB	TC	ABD	J
1981	4.7	10	4.1	19.8	12	11.4	17.4	19	7.2	5.5	17.6	11.4	10.9	37.9	10	3.7
1982	7.1	11	4.4	25.1	13.8	12	15.2	17.2	10.8	6.1	20.7	7.6	10.5	23.2	6.2	1.7
1983	5.6	7.6	3.5	19.1	11.6	9.6	10.7	15.1	6.8	1.9	24.6	5.2	8.5	31.4	4.1	1.4
1984	5.2	5.7	2.1	20.3	10.9	7.3	6.4	11.6	4.4	1.9	24.7	4.6	6.8	48.4	4.5	2.3
1985	6.1	4.3	2.2	17.7	8.5	5.8	5.2	8.9	3	1.8	21.7	5.7	6	44.9	3.6	1.6
1986	3.8	4.6	3.3	17.5	11.1	5.3	6.5	7.9	3.8	0.5	20.5	3.5	5.6	34.6	2.7	1.8
1987	2.4	4.7	1.9	14.3	5.8	3	2.3	6	-1	-0.4	11.2	5	4.1	38.9	3.2	0
1988	1.8	3.4	1.5	15.6	5.7	3.1	2.9	6.6	4	1.2	11.6	6.6	4.5	75.4	3.9	0.4
1989	4.7	4.3	2.6	12.7	7	3.5	4.7	6.2	6	1.2	13	7.1	5	61.7	4.5	1.9
1990	2.7	2.1	3.4	20.5	7.3	3.1	-1.6	7.5	2.9	2.5	14.3	6.3	5.3	60.3	4.3	2.1
1991	2.7	2.9	4.2	19.5	6.9	3.1	1.2	7.3	3	3	14.3	6.7	5.4	68.9	4	1.9
1992	3.6	2.5	4.5	15.6	6.3	2.9	2.9	5.2	2.2	2.7	13.1	4.6	4.8	73.8	2.6	1.9
1993	3.1	1.7	3.5	12.7	4.7	2.9	2.3	4.5	4.1	2.8	8	3.4	4	84.3	2.6	1.8

Kaynak: European Economy: Annual Economic Report for 1993Türkiye için; DPT Aylık İstatistik Bültenleri, 1984-1994 (İstanbul Ücretliler Geçinme Endeksi, 1963=100)

4-Bütçe Açıkları

Bütçe açıklarının GSYİH'ya oranı (Tablo-14) Birlik ortalaması olarak 1983'den 1990'a kadar bir iyileşme eğilimi göstermiştir. 1990'dan itibaren ise yaşanan resesyon ve 1992'den itibaren çıkan krizler Birliği olumsuz yönde etkilemiş ve bütçe açıklarının artarak 1993'te %5,4'de gerçekleşerek 1983 değerinin üstüne çıkmıştır. Üyeler bazında incelersek; Belçika, Danimarka, İspanya(tam üye

olduğu 1986'dan itibaren incelenirse), İrlanda, Hollanda, Portekiz(tam üye olduğu 1986'dan itibaren) bütçe açıklarını başarılı bir şekilde azaltmışlardır.Almanya ise 1983'den 1990'a dek başarılı bir şekilde mevcut bütçe açığı sınırlayabilmiştir ancak Doğu Almanya ile birleşmesi sebebiyle birleşmenin sancuları bütçe açıklarına sebep olmuş ve 1990'dan itibaren artarak açık 1993'de %3,6 seviyesinde gerçekleşmiştir. Yunanistan ise Birliğin en sorunlu üyesidir, daima en yüksek bütçe açığı oranının Yunanistan'da olduğu dolayısıyla da başarılı politikalar izleyemediği söylenebilir. Fransa ise 1990'a kadar açıkların azaltabilmiş ancak 1990'dan itibaren açıklar artış trendine girmiştir. İtalya ise bu konuda önemli bir gelişme sağlayamamış Lüksemburg'da uzun yıllardan beri gerçekleştirdiği bütçe fazlası değerini 1990'dan sonra bütçe açıklarına dönüştürmüştür. İngiltere ise başarılı politikalarını 1990'larda devam ettiremeyip 1993'de Yunanistan'dan sonra en büyük bütçe açığına sahip olmuştur. ABD'de ise 1990'lardaki durgunluktan etkilenerek 1990'larda bütçe açıkları artış göstermektedir. Japonya'da 1987'den beri bütçe fazlası veren nadir ülkelerden biridir. Türkiye'de ise bu oran daima artış trendi göstermektedir. Birlik üyelerinden oran olarak çok büyük olmasada Birliğin 1990'ların başında belirtilen sorunlarından dolayı elde edilen değerlerin yüksek olduğu düşünülürse Türkiye bu değerler bazında Birlikten gittikçe uzaklaşmaktadır.

TABLO-15

Bütçe Açığı /GSYİH (% olarak)

(-) açık; (+) fazla

	B	DK	D	GR	E	F	IRL	I	L	NL	P	UK	AB	TC	ABD	J
1983	-11.8	-7.2	-2.6	-8.1	-4.7	-3.2	-11.8	-10.6	1.5	-6.4	-9	-3.3	-5.1	-1.9	-4.1	-3.6
1984	-9.5	-4.1	-1.9	-9.8	-5.4	-2.8	-9.8	-11.6	2.8	-6.3	-12	-3.9	-5.1	-5.4	-2.9	-2.1
1985	-9	-2	-1.2	-13.6	-6.9	-2.9	-11.2	-12.6	6.2	-4.8	-10	-2.9	-4.9	-2.6	-3.1	-0.8
1986	-9.4	3.4	-1.3	-12	-6	-2.7	-11.1	-11.6	4.3	-6	-7.2	-2.4	-4.5	-3.3	-3.5	-0.9
1987	-7.5	2.4	-1.9	-11.6	-3.1	-1.9	-8.9	-11	2.4	-5.9	-6.8	-1.3	-4	-4.4	-2.5	0.5
1988	-6.7	0.6	-2.2	-13.8	-3.3	-1.7	-4.8	-10.7	3.1	-4.6	-5.4	1	-3.4	-3.8	-2	1.5
1989	-6.7	-0.5	0.1	-17.7	-2.8	-1.1	-1.8	-9.9	5.3	-4.7	-3.4	0.9	-2.7	-4.4	-1.5	2.5
1990	-5.7	-1.4	-2	-18.6	-4	-1.4	-2.5	-10.9	5	-4.9	-5.5	-1.3	-4	-4.1	-2.5	3
1991	-6.6	-2	-3.2	-15.2	-4.9	-1.9	-2.1	-10.2	-1	-2.5	-6.4	-2.8	-4.5	-7.4	-3.4	2.4
1992	-6.9	-2.3	-3.2	-13.4	-4.6	-2.8	-2.7	-10.5	0	-3.5	-5.6	-6.2	-5.2	-6.1	-4.8	.
1993	-6.2	-2.7	-3.6	-9.8	-4.2	-3.2	-3	-10.2	-1	-3.5	-4.8	-8.3	-5.4	-9.4	-4.8	.

Kaynak:Commission of te European Communities,European Economy: Annual Economic report for 1993,

Türkiye için\$;DPT,Türkiye Temel Ekonomik Göstergeler, Şubat 1994.

5-Faiz Oranları

Nominal faiz oranlarına bakıldığında (Tablo-16) Türkiye'nin Birlik'ten çok yüksek değerlere sahip olduğu gözlenmektedir. Ancak nominal faiz oranlarından enflasyon oranlarını çıkarttığımızda bulunan reel faiz oranlarının Türkiye ile Birlik arasında büyük bir farkın olmadığı gözlenmektedir. Ancak faizlerin enflasyon tarafından yüksek derecede etkilendiği gözönüne alınırsa reel faizlerin Birlik değerlerine

yakın olması fazla bir anlam ifade etmemektedir.

Ekonomik ve Parasal birlik için belirlenen yakınlaşma kriterlerinden birde “uzun vadeli faiz oranları arasındaki fark %2 den fazla olmamalı” şartıdır. Bu şartın 1992 faiz oranlarına baktığımızda Avrupa Birliği ülkeleri arasında yakınlaşmanın sürekli arttığı gözlenmektedir. Türkiye için ise bu kritere uyum aradaki farkın %60’dan fazla olması sebebi ile şu an için çok uzak bir ihtimaldir.

TABLO -16

Nominal Faiz Oranları (%)

Uzun Dönemli Devlet Tahvili Faiz Oranları

	B	DK	D	GR	E	F	IRL	I	L	NL	P	UK	AB	TC	ABD	J
1981	14	19	10.4	18	15.8	15.9	17.3	20.6	8.7	12.2	.	14.8	14.8	37.5	12.9	8.4
1982	14	21	9	15	16	15.7	17.1	20.9	10	10.5	.	12.7	13.9	37.5	12.2	8.3
1983	12	14	7.9	18	16.9	13.6	13.9	18	9.8	8.8	.	10.8	12.3	40.5	10.8	7.8
1984	12	14	7.8	19	16.5	12.5	14.6	15	10	8.6	.	10.7	11.5	55.7	12	7.3
1985	11	12	6.9	16	13.4	10.9	12.7	14.3	9.5	7.3	25.4	10.6	10.6	52.3	10.8	6.5
1986	7.9	11	5.9	16	11.4	8.4	11.1	11.7	8.7	6.4	17.9	9.8	8.9	49.5	8.1	5.2
1987	7.8	12	5.8	17	12.8	9.4	11.3	11.3	8	6.4	15.4	9.5	9	50.4	8.7	4.7
1988	7.9	11	6.1	17	11.8	9	9.4	12.1	7.1	6.3	14.2	9.3	9.1	68.7	9	4.7
1989	8.7	10	7	.	13.8	8.8	9	12.9	7.7	7.2	14.9	9.6	9.6	64.4	8.5	5.2
1990	10	11	8.9	.	14.7	9.9	10.1	13.4	8.6	9	16.8	11.1	10.9	57.5	8.6	7.5
1991	9.3	10	8.6	.	12.4	9	9.2	13	8.2	8.9	17.1	9.9	10.2	70	8.1	6.7
1992	8.6	10	8	.	12.2	8.6	9.1	13.7	7.9	8.1	15	9.1	9.8	70.2	7.7	5.3

Kaynak:Commission of the European Communities,Europeün Economy: Annual Economic Report for 1993

Türkiye için; DPT,Temel Ekonomik Göstergeler,Şubat 1994 (büyük bankaların 12 aylık ortalama vadeli tasarruf mevduat oranı)

6-Döviz Kurları

Sistemin kuruluş tarihi olan 1979'dan bu yana (1992 ve 1993'de yaşanan krizleri gözardı edersek) üyelerin döviz kurlarında ECU karşısında istikrar büyük ölçüde sağlanmıştır. Bu kur istikrarında üye ülkelerin ekonomik politikaları arasında sağlanan uyum rol oynamıştır. Tablo-17'den izlenebileceği gibi 1 ECU'nun o ülke parası üzerinde olan değeri gösterilmiştir. ECU ile ABD dolarını karşılaştırsak ECU dolar karşısında azda olsa değer kazanmaktadır. Fakat ECU Japon yeni ile karşılaştırılırsa ECU'nun bir değer kaybı söz konusudur. Bunun sebebi Japonya'nın büyük bir ekonomik güç olarak ortaya çıkması, tüm dünya piyasalarına girmesi dolayısıyla da Yen'in güçlü bir ekonomiyi ifade etmesi sebebi ile dünyanın en çok talep edilen paraları arasına girmesi bu sonucu doğurmuştur. Ancak ECU ilerisi için belkide dünyanın en aranılan parası olma yolunda ilerlemektedir. Bu bağlamda ECU ile Türk Lirasını karşılaştırdığımızda liranın tüm diğer önemli paralar karşısında olduğu gibi ECU karşısında önemli bir değer kaybı söz konusudur. Bir an için Türkiye'nin de Birliğe üye olduğu düşünülürse APS'nde belkide hergün ayarlamalara gidilecek ve Sistemin istikrarı bozulacaktır. Dolayısıyla Türk Lirası ülkenin ekonomik şartlarından dolayı APS'ne hazır değildir.

TABLO -17

1 ECU= Ülke Parası

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
B/LFR	44,91	43,79	43,04	43,42	43,38	42,42	42,22	41,59	40,47
DKR	8,02	7,93	7,88	7,95	8,04	7,85	7,9	7,8	7,59
DM	2,22	2,13	2,07	2,07	2,07	2,05	2,05	2,02	1,94
DRA	105,7	137,4	156,2	167,5	178,8	201,4	225,2	247	268,5
ESC	130,2	147	162,6	170	173,4	181,1	178,6	174,7	188,3
FF	6,79	6,79	6,92	7,03	7,02	6,91	6,97	6,84	6,63
HFL	2,51	2,4	2,22	2,33	2,33	2,31	2,31	2,27	2,17
IRL	0,75	0,73	0,77	0,77	0,77	0,76	0,76	0,76	0,79
LIT	1447	1461	1494	1537	1510	1521	1533	1595	1841
PTA	129,1	137,4	142,1	137,6	130,4	129,4	128,4	132,5	149,1
UKL	0,58	0,67	0,7	0,66	0,67	0,71	0,70	0,73	0,77
TL	395,67	658,84	988,09	1679,4	2335,7	3321,8	5167,1	8944,8	12864
US \$	0,76	0,98	1,15	1,18	1,1	1,27	1,23	1,29	1,17
YEN	180,5	164,9	166,5	151,4	151,9	183,6	166,4	164,2	130,1

B:Belçika Frankı, LFR: Lüksemburg Frankı, DM: Alman Markı, DRA: Yunan Drahmisi, ESC: Portekiz Esküdosu, FF: Fransız Frankı, HFL: Hollanda Florini, IRL: İrlanda Poundu, LIT: İtalyan Lireti, PTA: İspanya Pesetası, UKL: İngiliz Sterlini, TL: Türk Lirası, US \$:Amerikan Doları,YEN: Japon Yeni.

Kaynak: EUROSTAT, ECU-EMS İnförmatıon, Febriarı 1994

Türkiye için; \$-ECU; \$-TL pariteleri kullanılarak hesaplanmıştır

7-İşsizlik Oranları

Birliğin en başarısız olduğu alan %10'un üstünde olan işsizlik

oranıdır. Bunun sebebidir Birliğin enflasyonla mücadeleyi ön plana çıkarmış olmasındandır. Birliğin ortalama işsizlik oranı ile ABD'ndeki işsizlik oranı arası fark %3 civarında iken Birlik ile Japonya arasındaki fark %8 olmaktadır(Tablo-18).

Türkiye işsizlik oranları bakımından daima birlik ortalamasının üstünde seyretmekle beraber, işsizlik oranı İrlanda ve İspanya'dan daha düşük seviyelerdedir.

Yukarıda incelenen ekonomik değerler bazında Türk ekonomisinin Birliğe hazır olmadığı görülmektedir. Birlik zaten genişlemesini 1995'de İsveç ve Finlandiya'nın tam üyeliği ile sürdüreceğinden Türkiye'nin kısa ve orta vadede üyeliği düşünülemez. Dolayısıyla Türkiye'nin APS'ne Birlik üyeliği yoluyla katılımı ancak uzun vadede Türk ekonomisindeki iyileşmelere bakılarak düşünülebilir.

TABLO-18

İşsizlik Oranları (%)

(İşsiz + eksik istihdam nedeni ile atıl durumda bulunan işgücü oranı)

	B	DK	D	GR	E	F	IRL	I	L	NL	P	UK	AB	TC	ABD	J
1983	12.5	9.2	6.9	7.9	17.8	8.2	15.2	8.7	3.5	12.4	8.1	11	9.9	15.7	9.6	2.7
1984	12.5	8.7	7.1	8.1	20.6	9.7	16.8	9.3	3.1	12.3	8.7	11	10.6	16.3	7.5	2.7
1985	11.8	7.2	7.1	7.7	21.6	10.1	18.2	9.6	2.9	10.5	8.8	11.4	10.8	15.8	7.2	2.6
1986	11.7	5.5	6.5	7.4	21	10.3	18.2	10.5	2.6	10.3	8.3	11.4	10.7	15.2	7	2.8
1987	11.3	5.6	6.3	7.4	20.4	10.4	18	10.3	2.5	10	6.9	10.4	10.3	14.5	6.2	2.8
1988	10.2	6.4	6.3	7.6	19.3	9.9	17.3	10.8	2	9.3	5.7	8.5	9.8	16.8	5.5	2.5
1989	8.6	7.7	5.6	7.4	17.1	9.4	15.7	10.6	1.8	8.5	5	7.1	8.9	15.4	5.3	2.3
1990	7.6	8.1	4.8	7.2	16.1	9	14.5	9.9	1.7	7.5	4.6	7	8.3	14.3	5.5	2.1
1991	7.5	8.9	4.2	7.7	16.3	9.5	16.2	10.2	1.6	7	4.1	9.1	8.8	14.6	6.7	2.1
1992	8.2	9.5	4.5	7.7	18	10.1	17.8	10.2	1.9	6.7	4.8	10.8	9.5	15.5	7.3	2.1
1993	9.3	9.5	6	8.5	19.5	10.8	19.2	10.6	2	7.6	5.4	12.3	10.6	13.8	7.2	2.2

Kaynak: commission of the European Communities, European Economy: Annual Economic Report for 1993 .

Türkiye için; DPT, Türkiye Temel Ekonomik Göstergeler, Şubat 1994

8-Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in Topluluğa Üye Oldukları Dönemlerde Topluluğun ve Türkiye'nin Ekonomik Yapılarının Karşılaştırılması

Yunanistan, İspanya ve Portekiz Topluluğa sonradan katılan ülkeler arasında Türkiye'ye ekonomik yönden diğerlerine nazaran daha çok benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla adı geçen ülkelerin üyeliklerini gerçekleştirdikleri dönemde ki topluluk ve Türkiye ile.

ekonomik yapıdaki yakınlıkları ve şuan ki Türkiye ile Birliğin ekonomik yönden yakınlığı Türkiye'nin birliğe uyumu açısından incelemeye değerdir.

Yunanistan 1960'lardan itibaren hızlı bir kalkınma kaydetmiştir. 1970'lerde bu kalkınma çabaları sebebiyle sermaye malları ithalatı ödemeler dengesinin görünür işlemler kaleminde önemli bir açık oluştururken, navlun hizmetleri, turizimden sağlanan gelirler ve işçi dövizleri girişleriyle ödemeler dengesi açığı önemli boyutlara ulaşmamıştır. Ayrıca borç ödeme yüküde normal sınırlar içinde kalmıştır⁷⁵. Dolayısıyla Yunanistan'ın Topluluğa aday bir ülke olduğu 1970'li yıllar ve 1980'li yılların başında Türk ekonomisinden daha sağlıklı olduğu söylenebilir. Yunanistan'ın Topluluğa dahil olduğu 1981 yılında Topluluğun ortalama enflasyon oranı %14.8 iken Yunanistan'ın enflasyon oranı %17.7 idi. Aynı yıl Türkiye'de enflasyon oranı %37.5 olarak tespit edilmiştir. Türkiye 1970'li yıllarda ve 1980'de büyük bir ödemeler dengesi açığı yaşamaktaydı ve bu açığı kapayacak önemli kalemlerimiz yoktu borç yükü de yüksek seviyelerdeydi aynı dönemde enflasyonda %100'lere tırmanmakta idi. Fakat Topluluğun o zamanki Türkiye'ye bakış açısı bugünkünden üyelik için daha sıcaktı.

Benzeri değerlendirmeler İspanya ve Portekiz içinde yapılabilir. İspanya aday olduğu dönemde Yunanistan'ın ekonomisine

⁷⁵ İktisadi Kalkınma Vakfı, İspanya Yunanistan ve Portekiz'in Avrupa Topluluklarına Katılmalarında Ekonomik Durumları ve Türkiye, İKV Yayınları, No. 32, İstanbul, Ocak 1987, s.6-7.

kıyasla daha güçlü bir yapıda idi. 1960'lardaki hızlı büyüme döneminde İspanyol sanayi hızlı bir şekilde gelişmiştir. Esasında İspanya'nın sanayi kalkınması, büyük ölçüde küçük ölçekli ve iç piyasa için çalışan düşük verimli firmalardan teşkil edilmiş olarak başlamıştı. 1960'lardan itibaren, özellikle yabancı yatırımcıların liberasyonu politikasının kesin ve etkili bir şekilde uygulanmasını müteakiben büyük ve ileri teknoloji kullanan ihracata yönelik firmalar kurulmuştur⁷⁶. Dolayısıyla İspanya'nın serbest pazar ekonomisine uyumu Türkiye'den çok daha önce başlamıştır. Aynı şekilde üyelik öncesi dönemde İspanya'nın işçi döviz ve turizm gelirleri Türkiye'den çok daha yüksekti. Benzeri şekilde İspanya'nın Topluluğa üye olduğu 1986 yılında İspanya'da ki enflasyon oranı %11,4 iken bu değer Topluluk ortalaması olarak %8,9 idi aynı yıl Türkiye'deki enflasyon ise %49,5 olarak gerçekleşmiştir.

Portekiz ekonomisi ise 1970'li ve 1980'li yıllarda İspanya'nın gösterdiği ekonomik performanstan çok uzaktır, ve makro ekonomik bozukluklar içindedir. Ancak Portekiz'in İspanya ile gösterdiği sosyal ve coğrafik açıdan bütünlüğü ve İspanya'ya oranla Çok daha küçük bir ülke olması Topluluğun Portekiz'i sindirmesinde fazla bir problem çıkartmamıştır.

İspanya, Portekiz ve Yunanistan'ın Topluluğa aday olduğu yıllardaki mevcut Topluluk ülkelerinin ekonomik performansları, Topluluğun 1990'ların başlarındaki ekonomik performansları kadar iyi değildi. Dolayısıyla o zamanki bu üç aday ülkenin ekonomik

⁷⁶ İktisadi Kalkınma Vakfı, İspanya..., s.8.

göstergeleri ile topluluk ekonomilerinin ekonomik göstergeleri, şüphesiz Türkiye'nin ekonomik göstergeleri ile topluluk ülkelerinin ekonomik göstergelerinden çok daha birbirine uyumluydu. sonuç olarak anılan dönemlerde Türkiye'nin üyeliğine fazla sıcak bakmayan Topluluk bugünkü şartlarla da Türkiye'nin üyeliğine fazla olumlu bakamaz.

II. KONVERTİBİLİTE VE TÜRK LİRASI

Türkiye'nin APS ile organik ilişkiler kurabilmesi bakımından takip edebileceği ikinci yolunda Avrupa Birliği'ne üye olmayan ve parası tam konvertibl ülkelere açık olan Döviz Kuru Mekanizması'na katılma seçeneği olduğu yukarıda belirtilmişti. Dolayısıyla önce Türk Lirası'nın tam konvertibl olup olmadığı incelenecektir.

2. Konvertibilitenin Tanımı, Tam ve Sınırlı Konvertibilite

Konvertibilite tam ve sınırlı olmak üzere iki bölümde incelenebilir. Tam konvertibilite bir ülkede yerleşik ve yerleşik olmayan gerçek ve tüzel kişilerin hangi nedenlerden kaynaklanırsa kaynaklansın o ülkenin parası veya diğer yabancı paralar ile olan alacaklarını serbestçe elde edebilmeleri, diğer yabancı paralar ile değiştirebilmeleri ve transfer edebilmeleri şeklinde tanımlanabilir⁷⁷.

Bir paranın konvertibilite özelliğinin karşıt uygulaması, dış dünya ile ekonomik ve mali ilişkileri kısıtlayan veya yasaklayan

⁷⁷ Sadi UZUNOĞLU, "Konvertibilite İçin Hazırmıyız?", Para ve Sermaye Piyasası, Eylül 1988, s.22.

kambiyo denetimi (dış ticaret kotaları, yasakları, tarifeleri ve ithalat tahditleri) ile birlikte yürürlükte olmasıdır. Bu karşıt uygulamalarla serbest döviz piyasası, uluslararası sermaye hareketleri ve serbest dış ticaret yasaklanarak serbest piyasa mekanizması devre dışı bırakılmaktadır. Bu sistemde döviz alım ve satımı resmi kurumlarca yönetilmekte, ithalat lisansa bağlı yapılabilmekte, böylece de dünya ticaretinin gelişmesi engellenebilmektedir. Buradan hareketle tam konvertibilite ile kambiyo denetimi karşıt uçların arasındaki uygulamalar, yani paranın serbest değiştirilebilmesinin ve kullanılabilmesinin kısmen uygulanabilmesi durumlarında “sınırlı konvertibilite” söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla bir paranın konvertibilite derecesi (sınırlı konvertibilitesi) o paranın uygulamada değiştirilebilme ve kullanılabilme derecelerindeki farklılıklar sonucunda belirlenebilmektedir⁷⁸.

2. Konvertibilitenin Amacı

Konvertibilite ile uluslararası ticaretin geliştirilmesi yanında uluslararası piyasaların bütünleşmesi amaçlanmaktadır. Uluslararası piyasaların mekanizma ve fiyatlarınca yürütülecek serbest ticaret, uluslararası piyasalarda oluşan optimal fiyat düzeyinin, gelir ve kaynak dağılımının, ulusal piyasalarda yansiyarak, ekonomik gelişmeye ve optimum kaynak dağılımına yol açacağı kabul edilmektedir⁷⁹.

⁷⁸ Tansu ÇİLLER, Dünyada ve Türkiye’de Kur Politikaları, Sorunları, İstanbul

Sanayi Odası, No. 13 . İstanbul, 1983, s.57.

⁷⁹ UZUNOĞLU, s.23.

3. Konvertibilite ve Türk Lirası

Türkiye 1980 yılı başından bu yana dış ticaret kısıtlamalarını ve kambiyo kontrollerini azaltıcı yönde alınan tedbirler sonucunda IMF, Nisan 1990 başlarında Türkiye'nin IMF anlaşmasının 14. Maddesinden 8. Maddesine alınması isteğini kabul etmiş ve Türk Lira'sının Konvertibilitesini ilan etmiştir.

Milli para birimikonvertibiliteye geçen bir ülkede fiyat artışlarının kontrol altına alınarak enflasyonist eğilimlerin durdurulması yanında ülkenin dünya ekonomik konjonktürü içinde gelişmişlik seviyesini arttıracak şekilde devamlı büyüme performansı içinde olması gerekir.

Ancak Türkiye bazı dönemler yüksek büyüme hızları elde etmiş olmasına rağmen enflasyonunun sürekli olarak %70 gibi yüksek düzeylerde seyretmesi, iç ve dış borçlanmanın artması, bütçe açıklarının giderek büyümesi işsizliğin yüksek boyutlarda olması gibi olumsuz iç makro göstergelerin yanı sıra, 1960'lardan beri sürekli dış ticaret açığı vermesi, kısacası iç ve dış ekonomik dengelerin istikrarlı bir seyir takip edecek düzeye gelmemiş olması sonucunda Türk Lirasının henüz yurt dışında aranılan, dış ticarete yaygın olarak kullanılan bir para birimi özelliğine sahip olmaması, TL'nin konvertibilitesinin henüz tam olarak sağlanamadığını göstermektedir.

III-TÜRK LİRASININ DÖVİZ KURU MEKANİZMASINA KATILABİLME DURUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

1-Türkiye’de Döviz Kuru Politikaları

1980’e kadar ülkemizde izlenen döviz kuru politikası, 1944’den 1971 yılına kadar dünyada genel olarak uygulanan ve Bretton-Woods Sistemi olarak adlandırılan”ayarlanabilir sabit döviz kuru sistemi” idi. Bu döviz kuru sistemi döneminde çeşitli yıllardaki büyük oranlı devaluasyonlara(1946’da %115, 1958’de %221, 1970’de %65 ve 1974’den itibaren aşağı yukarı her yıl ancak daha düşük oranlarda) rağmen, TL yine de aşırı değerlenmiş(overvalued) durumda kalmıştı. Tablo-19, 1950-80 döneminde türk Lirasının ABD doları karşısındaki nominal döviz kurları ile SGP (Satınalma Gücü Paritesi) bazındaki döviz kurlarını göstermektedir.

TABLO-19

**1950-1980 Döneminde Türk Lirasının ABD Doları
Karşısında Nominal Döviz Kurları ile SGP (Satınalma Gücü
Paritesi) Bazındaki Döviz Kurları**

YILLAR	Nominal Döviz Kurları	SGP Temelinde Döviz Kurları
1950	2,80	3,83
1955	2,80	4,66
1960	9,00	8,71
1965	9,00	11,06
1970	14,85	13,97
1975	15,15	29,18
1980	79,62	169,62

Kaynak: Ömer Bolat, Avrupa Para Sistemi, İKV, No:88, İstanbul, Haziran 1990, s.104

Böylece aşırı değerlenmiş TL, ihracatı engellerken, ithalatı teşvik etmiş ödemeler dengesi açıkları aşırı boyutlara ulaşmış, ve ülkemizin sanayisi büyük ölçüde ithal girdilerine bağımlı hale gelmişti. Kısacası Türkiye’de döviz kuru politikası uzun yıllar izlenen ithal ikamesi ve korumacılık politikasının önemli bir aracı olarak kullanılmıştı.

Bu arda, 1970’li yılların sonunda karşılaşılan dış temel dengesizlikte 1973 ve 1979 petrol şoklarının, ve 1975-76 dünya

ekonomik buhranının toplam talebi kısıtıcı etkileri de rol oynamıştır. Dış şokların TL'nin 1973-1980 arasındaki değer kaybedişinde %20-25'lik bir etkiye sahip olduğu kabul edilmektedir.

24 Ocak 1980'de ekonomiyi dışa açmak amacıyla alınan kararlar çerçevesinde ilk adım olarak TL devalüe edilerek 1\$=47.10 TL'den 1\$=70 TL'ye yükseltilmişti. Bunda amaç TL'nin denge döviz kuruna varmak ve dış denge açığını kapatmaktı. Daha sonra Mayıs 1981'den itibaren günlük döviz kuru ayarlamaları şeklinde yürütülen "kontrollü dalgalı kur sistemi" (managed floating exchange rate system) uygulamasına geçilerek TL'nin değeri gerçek piyasa kuruna yaklaştırılmaya çalışılmıştı. Bunu takiben 29 Aralık 1983'den itibaren TL'nin konvertibl yabancı paralar karşısındaki değerinin belirlenmesi döviz arz ve talebin otomatik göstergelerine göre değil, Merkez Bankasındaki döviz rezervlerinin miktarı, döviz giriş ve çıkışları, ihracat ve ithalat durumu, yurt içinde ve yabancı ülkelerdeki enflasyon oranları özellikle ABD doları ve Alman Markının döviz piyasalarındaki değerlerinde kaydedilen değişimler, gelecekteki kur ve fiyat artışları ve karaborsa kurunda meydana gelen değişimler esas alınarak yapılmıştır. Mini devalüasyon olarak da adlandırılan bu "crawling peg" uygulamasının temel hedefi, yurt içi ve yurt dışı enflasyon oranını kapatarak, enflasyonun ihracat ve dolayısıyla dış ödemeler dengesi üzerindeki olumsuz etkilerinin bertaraf edilmesiydi.

Bununla beraber 1989 yılında döviz kuru politikalarında önemli bir değişme kaydedilmiştir. Döviz kuru değişiklikleri enflasyonun çok gerisinde kalmıştır. Tüketici fiyatları endeksi bazında

enflasyon oranı 1989'da %68,8 olurken aynı yıl Türk Lirası ABD doları karşısında %26,9 oranında, Alman Markı karşısında %34,9 oranında değer kaybetmiştir. Böylece Satınalma Gücü Paritesi (SGP) temelinde fiyat artışları kadar devalüasyon yapma politikasından uzaklaşmıştır⁸⁰. Aşağıda Tablo-20.(Teori takip eden konuda ayrıntılı olarak ele alınacak ve yine ilerki konularda teori kapsamında Türk Lirası ile AB ülkelerinin milli paraları Tablo-20 yardımı ile karşılaştırılacaktır). 1990 yılında da 1989'da olduğu gibi Türk Lirası diğer dövizlere karşı aşırı değerlenmiştir, ve bu oran ABD doları karşısında %42,8 iken Mark karşıda %38,6 olmuştur. Ancak 1991 ve 1992 yıllarında SGP temelinde fiyat artışları kadar devalüasyon yapma uygulamasına yeniden yaklaşıldığı gözlenmiş ve TL bu yıllarda ABD dolarına karşı %5-6 oranında aşırı değerli iken Alman Markına karşıda %5 civarında düşük değerlenmiştir. Bu uygulama 1993'de işletilmeye devam edilememiş ve TL diğer dövizlere karşı %30 civarında aşırı değerlenmiştir.

Aralık 1983'de alınan kararlar 15 Mart 1986'ya kadar devam etmiş ve bu tarihte Merkez Bankası'nca günlük olarak belirlenecek döviz ve efektif alış kurlarının %1'in altını ve üstünü geçmemek üzere kurların yetkili bankalarca belirlenmesi ilkesi getirilmiştir.

Türkiye'de döviz kurunun arz ve talep şartları altında serbetçe belirlenmesi yönünde önemli bir adım ,Ağustos 1988'de Merkez Bankası bünyesinde "döviz ve efektif" piyasalarının açılmasıyla atılmıştır. Bu piyasalarda bankalar, özel finans kurumları ve yetkili

⁸⁰ BOLAT, Avrupa Para Sistemi, s.89-90.

müesseseler ile Merkez Bankası'nın döviz pozisyonunu Döviz İşlemleri Müdürlüğü katılmaktadır. Piyasalarda döviz, efektif ve altın alım satımı yapılabilmektedir. Döviz kurlarının kamu otoritesinden bağımsız olarak belirlenmesine ise, Şubat 1990'da izin verilmiştir. Bankalar, özel finans kurumları ve yetkili müesseseler, 1990 yılından bu yana döviz kurlarını Merkez Bankası'ndan bağımsız olarak belirleyebilmektedirler.

Türkiye'de döviz kurları günümüzde 3.1.1991 tarih ve 20918 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Merkez Bankası Genelgesi'ne göre belirlenmektedir. Buna göre bankalar, yetkili müesseseler, özel finans kurumları ve PTT'ce ticari ve gayri ticari işlemler için uygulayacakları "Gişe Alış ve Gişe Satış Kurları", Merkez Bankası'nca günlük olarak belirlenen kurlardan bağımsız olarak serbestçe oluşmaktadır. Bu kurlara "Gişe Kurları" denir. 3000 ABD doları ve eşiti diğer cins dövizlere kadar olan ticari ve gayri ticari işlemler için uygulanır ve gün içinde değiştirilmez. Miktarı bu tutarı aşan işlemler için Türk Lirası kurları taraflarca serbestçe belirlenir. Dolayısıyla günümüzde döviz kurlarının serbest piyasa altında belirlendiği söylenebilir. Merkez Bankası'nın zaman zaman döviz piyasalarına yaptığı müdahaleler, her ülkede karşılaşılan ve serbest kur sistemine engel oluşturmayan bir uygulamadır⁸¹.

⁸¹ S.Rıdvan KARLUK, Türkiye Ekonomisi, Eskişehir, 1994, s.298-300.

TABLO -20

**TL'Nin Bazı Önemli Para Birimleri Karşısında Nominal Döviz Kurlarındaki
Değişmeler ve Bunların Enflasyon Oranları ile Mukayesesi**

YILLAR	1981	1983	1985	1986	1987	1988
A-Türk Lirasının Nominal Döviz Kurları						
ABD Doları	132,3	280,0	574,0	755,9	1018	1816
Alman Markı	58,35	101,7	233,1	387,9	635,6	1015
Fransız Frankı	23,07	33,25	76,08	117,1	188,3	297,9
Belçika Frankı	3,46	5,09	11,42	18,22	29,83	48,5
İngiliz Sterlini	250,2	401,3	826,6	1109	1892	3252
B-TL'nin Nominal Döviz Kurlarındaki Yıllık Değişmeler (değer kaybı oranı -%)						
ABD Doları	48,2	51,4	29,7	31,7	34,8	78,3
Alman Markı	29,2	30,0	65,1	66,3	68,3	59,7
Fransız Frankı	18,1	20,5	65,1	54,0	62,9	58,2
Belçika Frankı	23,1	28,2	62,4	59,5	63,7	62,6
İngiliz Sterlini	19,1	33,5	60,1	34,2	74,2	71,8
C-Enflasyon Oranları (tüketici fiyat endeksleri bazında %)						
Türkiye (İstanbul için)	37,6	28,8	45,0	35,3	56,5	75,2
ABD	10,3	2,4	3,5	1,9	4,1	3,9
Almanya	6,3	3,3	2,2	-0,2	0,6	1,2
Fransa	13,4	9,6	5,8	2,5	3,1	2,7
Belçika	7,6	7,7	4,9	1,3	1,6	1,2
İngiltere	11,9	4,6	5,1	3,4	4,2	4,9
D-Türkiye ile İlgili Ülkeler Arasında Enflasyon Oranlarındaki Farklılık						
ABD ile	27,3	28,4	41,5	33,4	52,4	71,3
Almanya ile	31,3	25,5	42,8	35,5	55,9	74,0
Fransa ile	24,2	19,2	39,2	32,8	53,4	72,5
Belçika ile	30,0	21,1	40,1	34,0	54,9	74,0
İngiltere ile	25,7	24,2	38,9	31,9	52,3	70,3
E-TL'nin Aşırı (+) veya Değerinden Düşük (-) Değerlenmesi (%)						
ABD Doları	-20,9	-25,0	+11,8	+1,7	+17,6	-7,0
Alman Markı	+2,1	-4,5	-22,3	-30,8	-12,4	+14,3
Fransız Frankı	+6,1	-1,3	-25,9	-21,2	-9,5	+14,3
Belçika Frankı	+6,9	-7,7	-22,3	-25,5	-8,8	+11,4
İngiliz Sterlini	+6,6	-9,3	-21,2	-2,3	-21,9	-1,5

TABLO DİĞER SAYFADA DEVAM ETMEKTEDİR

YILLAR	1989	1990	1991	1992	1993
A-Türk Lirasının Nominal Döviz Kurları					
ABD Doları	2304	2607	4169	6887	10986
Alman Markı	1369	1620	2511	4422	6635
Fransız Frankı	400,6	481,3	738,7	1304	1935
Belçika Frankı	65,1	78,5	122	214,8	317,2
İngiliz Stenrlini	3723	4670	7345	12084	16508
B-TL'nin Nominal Döviz Kurlarındaki Yıllık Değişmeler (değer kaybı oranı %)					
ABD Doları	25,9	13,2	59,9	65,2	59,5
ALman Markı	34,9	18,3	55	76,1	50
Fransız Frankı	34,5	20,1	53,5	76,6	48,3
Belçika Frankı	34,2	20,6	55,4	76,1	47,7
İngiliz Sterlini	14,5	25,4	57,2	64,5	36,6
C-Enflasyon Oranları (tüketici fiyat Endeksleri bazında %)					
Türkiye (İstanbul için)	68,8	60,3	68,9	73,8	84,3
ABD	4,6	4,3	4,0	2,6	2,6
Almanya	3,0	3,4	4,2	4,5	3,5
Fransa	3,6	3,1	3,1	2,9	2,9
Belçika	3,6	2,7	2,7	3,6	3,1
İngiltere	7,7	6,3	6,7	4,6	3,4
D-Türkiye ile ilgili Ülkeler Arasında Enflasyon Oranlarındaki Farklılık (%)					
ABD ile	64,2	56	64,9	71,2	81,7
Almanya ile	65,8	56,9	64,7	69,3	81,7
Fransa ile	65,2	57,2	65,8	70,9	80,8
Belçika ile	65,2	57,6	66,2	70,2	81,2
İngiltere ile	61,1	54	62,2	69,2	80,9
E-TL'nin Aşırı (+) veya Değerinden Düşük (-) Değerlenmesi					
ABD Doları	-37,3	+42,8	+5	+6	+22,2
ALman Markı	+30,9	+38,6	+9,9	-6,8	+31,7
Fransız Frankı	+30,7	+37,1	+12,3	-5,7	+32,5
Belçika Frankı	+31,0	+37	+10,8	-5,9	+33,5
İngiliz Sterlini	+46,6	+28,6	+5	+4,7	+44,3

Kaynak:1981-1989 yılları arası ;Ömer BOLAT,Avrupa Para Sistemi,s.94;1990-1993 yılları arası Türkiye için TL'nin nominal döviz kurları veTürkiye'de enflasyon değerleri DPT,Temel Ekonomik Göstergeler,Şubat 1994'den ve Diğer ülke enflasyon oranları European Economy :Annual Economic Report 1993 'den alınarak hesaplanmıştır.

2- Enflasyon Döviz Kuru İlişkisi (Satınalma Gücü Paritesi Teorisi)

Gerek uzun dönemde enflasyonun döviz kurları üzerindeki etkilerini açıklayabilen etkili bir teori olan ve gerekse kur değişikliklerinin tahmininde kullanılabilen bir tahmin yöntemi olan Satınalma Gücü Paritesi (SGP) teorisinden bahsetmek gereklidir.

İki (yada daha fazla) ülke arasında milli para birimlerinin gerçek satınalma güçlerinin birbirinden fiyat değişimleri nedeniyle sapma gösterdikleri durumlarda döviz kuru mekanizmasının devreye girerek bu satınalma güçleri eşitliğini yeniden sağlayacağını savunan teoriye “SGP teorisi” denir. Buna göre, iki ülke para birimi arasındaki döviz hareketleri, bu ülkeler arasındaki enflasyon oranlarının farkına eşit olacaktır. Diyelim ki, Türkiye ile ABD arasında yıllık enflasyon oranları farkı %50 olmuşsa, TL/\$ spot döviz kuru bu oranda değişme ve TL, \$ karşısında %50 değer kaybetme eğilimi gösterecektir.

Ancak burada vurgulanması gereken husus şudur: “SGP teorisi, döviz kurlarının her malın nispi fiyatlarını eşitleme eğilimi doğuracağını değil, yalnızca iki ülke arasındaki genel fiyat düzeylerindeki farklılıkların döviz kurunun değişmesi yoluyla eşitleneceği tezini öne sürmektedir.

Bunun yanında SGP teorisi kur değişikliklerinin önceden tahmin edilmesinde de etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Everett, George ve Blumberg’in (1980) bulduğu yöntem, iki ülke arasındaki

kümülatif döviz kuru değişmelerini karşılaştırmaya dayanmaktadır. Bununla beraber, birçok vakada görüldüğü gibi, döviz kuru ayarlamasının ne zaman yapılacağı özellikle sabit döviz kuru sisteminde milli hükümetlerin yetkisi dahilinde olup, birçok durumda SGP'ndeki değişmelerin gerekli kıldığı kur ayarlamaları geciktirilmiştir. Ancak uzun dönemde SGP kur değişiklikleri yoluyla mutlaka sağlanacaktır⁸².

3-Türk Lirasının Döviz Kuru Mekanizmasına Katılımı

Türkiye'de döviz kurları SGP teorisi çerçevesinde incelendiğinde Türkiye ve ticaret ortaklarının enflasyon oranları arasındaki farkın zaman zaman dikkate alınmadığını göstermektedir yukarıda Tablo-20 1981-1993 döneminde Türk Lirasının ABD doları ile DKM'na dahil olan veya olmayan bazı ülkelerin para birimleri karşısında nominal döviz kurlarındaki yıllık değişme oranlarını, Türkiye ile söz konusu ülkelerdeki yıllık enflasyon oranlarını ve TL'nin söz konusu para birimleri karşısında aşırı değerlenmiş veya aşırı değer kaybetmiş olup olmadığını göstermektedir.

Buna göre Türk Lirasının nominal döviz kurlarının değişme oranı Tablo-20'de gösterildiği üzere DKM'na katılan ülkelerin para birimlerinin döviz kurlarındaki değişmelere göre çok yüksek oranda olduğu göze çarpmaktadır. Türkiye ve seçilmiş ülkelerdeki fiyat artışları arasındaki farklar bulunarak nominal döviz kuru değişme oranları ile mukayese edildiğinde Türk Lirası ABD doları karşısında 1981, 1983, 1988, 1989 yıllarında değerinden düşük oranda

⁸² BOLAT, Avrupa Para Sistemi, s.90-91.

değerlenmişken 1990 ve sonraki yıllarda dolar karşısında aşırı değerlenmiş durumdadır. Bu arada 1986, 1988, 1991 ve 1992 yıllarında da Türk lirasının dolar karşısındaki gerçek değerine en yakın değerde olduğu söylenebilir. Birlik üyesi ülkelerin milli paralarıyla Türk Lirasını mukayese ettiğimizde ise Türk Lirasının son yıllar itibari ile genelde aşırı değerde olduğu gözlemlenebilir.

Sonuç olarak 1990'lı yıllar itibariyle türkiye'deki döviz kuru politikasının Türkiye ile diğer ülkeler arasındaki enflasyon oranlarının farklılığını genelde tam olarak yansıtmadığını ve Türk Lirasının gerçek değerinden uzak olduğunu söyleyebiliriz.

Türk Lirasının Birlikteki önemli para birimleri karşısında nominal döviz kurlarındaki yıllık değişimleri, DKM'na katılmasını imkansız kılacak şekilde çok yüksek oranlıdır. Bu durumda Türk Lirasının DKM'na dahil olduğu varsayılsa bile, Türk Lirası için DKM'na katılan diğer para birimleri karşısında tespit edilecek ikili merkezi paritelerin \pm %2.25'lik veya istisnai bir düzenleme olarak \pm %6'lık dalgalanma marjları içinde tutulması mümkün olmayıp, Türk Lirası devamlı baskı altında kalacaktır. İç ve dış ekonomik dengelerin henüz yeterince oturtulmadığı ülkemizdeki döviz rezervleri Türk Lirasını uluslararası kambiyo piyasalarında destekleyecek kadar yeterli değildir. Sonuçta Türk Lirasının döviz kurunda sık sık ayarlamalar yapılması kaçınılmaz olacak bu da sistemin parasal istikrar sağlama amacına ters bir durum oluşturacaktır.

Türk Lirasının DKM'na katılması ayrıca, 1993 yılı

incelendiğinde uygulanmadığı gözlenen ve ihracatın duraklaması sebepleri arasında olan SGP temelinde fiyat artışları kadar devalüasyon yapma aracının ihracatın arttırılmasında kullanılmasında imkansız hale getirecek ve yine Türk Lirasının gerçek değerinden uzak bir değerde değerlenmesi Birlik paralarıyla sorun oluşturabilecektir.

Bugünkü şartlar altında Türk Lirasının DKM'na dahil edilmesi, ancak Türkiye'de yıllık enflasyon oranının en azından %10 gibi Birlik üye ülkelerindeki enflasyon seviyelerine yaklaştırılması ve böylece devalüasyon gerekliliğinin azaltılması ve uzun dönemde ihtiyaç kalmaması söz konusu olabilecektir. Bunun içinde ekonomik politikanın hedefi fiyat istikrarını sağlamak olmalı, buna uygun şekilde kamu harcamalarını azaltacak vergi ve vergi dışı gelirleri arttıracak şekilde bütçe açıklarını kapamak parasal genişlemeyi sınırlı tutmak zorunludur. Ancak bu şartların sağlanması Türkiye'nin DKM'na uyumu gündeme gelebilir. Fakat mevcut şartlar altında Türkiye'nin DKM'na katılma alternatifi de geçersiz kalmaktadır.

IV-TÜRK LİRASI'NIN AVRUPA PARA SİSTEMİNE KATILMASININ FAYDA VE MALİYETLERİ

Türkiye'nin yukarıda incelenen ekonomik şartları altında APS'ne uyumu dolayısıyla da Avrupa Birliği'ne tam üyeliği sözkonusu değildir. Ancak şartların iyileşmesi Türkiye ile Avrupa Birliği'nin birbirine daha sıcak bakmasını gerektirecektir. Bu durumda da Türkiye'nin APS'ne girmesi söz konusu olabilecektir. APS üyeliğinin de Türkiye'ye bazı fayda ve maliyetleri söz konusudur. Türkiye'nin bu üyelikten kazanacağı faydalar şöyle özetlenebilir:

Döviz kurları ile ilgili belirsizlikler ortadan kalkarak sermaye, mal ve hizmet ticareti gelişecektir. Dış ödemelerde ortak para birimi kullanılarak ülkenin mali çevrelerde güvenirliliği artacak ve kredi imkanları kolaylaşacaktır⁸³. Ayrıca döviz spekülasyonları artık önemli bir konu olmayacaktır.

Bunun yanısıra sisteme katılmanın bazı maliyetleride bulunmaktadır. Türkiye'nin Birliğe uyum amacıyla ekonomi politikalarını değiştirmesini gerekecektir. Bu arada sistemin belirlediği veya önerdiği politikalar uygulandığında gerçekleşecek büyüme hızı, işsizlik oranları ulusal hedeflere uymayabilecektir. Sistem içindeki ülkeler arası gelişmişlik düzeyindeki dengesizliklerde uyum sorunları doğurabilecektir⁸⁴.

⁸³ ASLAN, s.55.

⁸⁴ ŞİMŞEK, s.112.

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Dünya ekonomileri sabit kur sisteminden vazgeçip dalgalı kur sistemine geçmeye karar verdiklerinde, yeni sistemin işleyişi nedeniyle zarar göreceğini düşünen ülkeler yeniden sabit kurlara dayalı bir sistem oluşturmaya çalıştılar. Bu ülkeler gurubunun başında ise AET ülkeleri geliyordu. Özellikle Ortak Tarım Politikası'nın işleyişi açısından Topluluk sabit kurlara ihtiyaç duyuyordu. Bu gelişmelerle eş zamanlı olarak, uzun vadede daha sıkı bir birlik oluşturma hatta bir politik birliğe gitmek düşüncesi de para birliği kurmak için teşvik oluşturunuyordu. Sonuçta da Topluluk parasal birlik alanında ilk girişimini 1970 yılında hazırlanan Werner Raporu ile yapmıştır. Werner Planının en önemli özelliği; döviz kurlarındaki dalgalanma marjlarını daraltmayı hedefleyen Tünelde Yılan Sistemi idi. Ancak, Sistem gerek dünyadaki ekonomik dalgalanmalardan, gerekse üye ülkeler arasında etkili bir ekonomik ve parasal koordinasyon yokluğundan dolayı başarısız olmuştur.

Topluluk 1970'lerdeki başarısız girişimden sonra 1979'da Avrupa Para Sistemi (APS) ve onun operasyonel yönü olan Döviz Kuru Mekanizmasını (DKM) kurdu. Avrupa Para Sistemi sabit fakat ayarlanabilir bir döviz kuru sistemi olup uluslararası alanda döviz.

kurlarındaki aşırı dalgalanmaların yol açtığı ekonomik ve parasal istikrarsızlığa bir reaksiyon olarak kurulmuştur. Sistem döviz kuru dalgalanma marjları, sapma eşiği, maksimum sapma marjları ile 12 üye ülkenin para birimlerinin belirli miktarlarından oluşan bir sepet-para birimi niteliğindeki ECU gibi yeni ve iyi işleyen mekanizmalarla donatılmıştır. Sistemin temel amacı; döviz kurlarındaki dalgalanmaların azaltılması suretiyle parasal istikrar alanı oluşturma, ve üye ülkelerin ekonomi ve para politikaları arasında daha fazla bir yakınlaşmanın sağlanmasını gerçekleştirmedir.

Bir para birliğinin üyelerine sağladığı çeşitli ekonomik faydaları olmasına karşın, APS sadece bu ekonomik faydaları elde etmek için kurulmamıştır. APS'ni kurma fikrinin ardındaki en önemli destek politik nitelikli idi. Yani, APS'ni kurma fikri gerçekte yalnızca teknik sebeplere dayanmıyordu. Çünkü para birliği, egemenlik haklarını ilgilendiriyordu ve üye ülkelerin ekonomik politikalarına müdahaleyi gerektiriyordu. Topluluk içinde de APS'nin kuruluşunu açıklamada -1970'li yıllarda- politik nedenler teknik nedenlerin önünde yer alıyordu. Avrupa ülkeleri AET kurulduğundan beri sürekli olarak, ekonomik olduğu kadar politik olarak da yakınlaşmayı istemişlerdi. Bu ülkeler Avrupa'nın geleceğini bu işbirliğinde görmüşler ve bu amaca uygun hareket etmişlerdir. Bu konudaki kararlılıklarını da Delors Raporu ile göstermişlerdir.

Rapor ekonomik ve parasal alanda planlanana paralel bir gelişme ile Ekonomik ve Parasal Birliğin belirsiz bir süreç içerisinde üç aşamada gerçekleştirilmesini öngörmekteydi. Parasal birlik üye

ülkelere ait tüm para birimlerinin kesin kovertibilitesini, entegre olmuş mali piyasalarda sermaye hareketlerinin serbestliğini ve üye ülkeler arasında dalgalanma marjları olmadan sabit döviz kurlarının varlığını içermekteydi. Ayrıca Rapor bir parasal birlik ve tek bir para oluşturmak amacı ile Avrupa Merkez Bankaları Sistemi Kurmayı önermişti.

1991'de toplanan Maastricht Zirvesi gerçekte Topluluk devletlerinin Delors Raporu ile onayladıkları hedefler konusunda kararlılıklarını vurgulamaları açısından önemli bir zirve oldu. Bu zirvede AT devlet ve hükümet başkanları Avrupa Birliği Anlaşması tasarısı üzerinde fikir birliğine vardılar. Bu anlaşma ile parasal birliğin gerçekleştirilmesi konusunda Topluluk bir takvim belirlemiştir. Şubat 1992'de imzalanan Maastricht Anlaşması ile Birliğin en geç 1999 yılına kadar "tek para"ya geçmesi kararlaştırılmıştır Avrupa Merkez Bankasının da en geç 1997 yılı içinde faaliyete geçmesi ve -eğer daha önce kararlaştırılmamışsa- en geç 1999 yılında tek para ile birlikte Ekonomik ve Parasal Birliğin gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Topluluk bu hedefler konusunda kararlılığını, üçüncü aşamaya gelindiğinde, hazır olan ülkelerin katılımıyla birliğin gerçekleşeceğini ve diğerlerinin beklenmeyeceğini belirterek kararlılığını vurgulamıştır.

Avrupa Para Sistemi genellikle, işleyişi itibariyle başarılı bulunmaktadır. Kuruluşundan itibaren Birlikte enflasyon oranları düşmüş ve birbirine yakınlaşmış, büyüme hızları artmış, faiz oranları yakınlaşmış, işsizlik azalma göstermiş ve kur ayarlamaları çok

azalmıştır. Bu sonuçlara dünya ekonomisinde seksenli yılların ortalarında yaşanan olumlu gelişmelerde katkıda bulunmuş olmasına rağmen, seksenlerin başında yaşanan petrol krizi gibi kritik bir dönemde de Birlikte istikrarın sürmesi sistemin başarılı olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Avrupa Para Sistemi 1992 ve 1993 yıllarında krizler atlattır. Sistemdeki krizlerin arkasında iki Almanya'nın birleşmesinin sancısı ve sermaye hareketlerinin tamamen serbest bırakılmış olmasından faydalanan spekülasyon hareketleri olduğu söylenebilir. Ancak bu gelişmeler diğer yandan spekülasyonlara ve spekülasyona bir tepkinin doğmasına yol açtığından, bunlardan kurtulabilmek için para birliğinin ve tek paranın gerekliliği konusunda Birliği etkileyen olumlu bir gelişmeye de sebep olmuştur. Bugün sistem çeşitli tehlikeler atlattırmasına rağmen nihai hedefi olan Ekonomik ve Parasal Birliğe doğru ilerlemektedir.

Türkiye 1987'de Avrupa Topluluğu'na tam üyelik başvurusunda bulunmuş ancak olumlu bir sonuç alamamıştır. Bunun en büyük sebebi de o gün olduğu gibi bugünde Türk ekonomisinin serbest piyasa ekonomisine doğru ilerlemesine rağmen makro ekonomik sorunların üstesinden gelememiş olmasıdır. Dolayısıyla Türkiye'nin APS'ne Avrupa Birliği üyeliği yoluyla katılımı bu şartlar altında mümkün görünmemektedir. Avrupa Birliği üyesi olmayıp parası tam konvertibil paralara açık olan APS'nin DKM'na katılabilme seçeneğinde Türk Lirasının yasal konvertibilitesini sağlamış olmasına rağmen bunun kalıcı ve uygulanabilir olmaması ve yine Türk ekonomisindeki

sağlıksız işleyiş sebebi ile Türk Lirasının DKM'sı marjları içinde tutulabilir olmaması bu seçeneğide olanaksız kılmaktadır.

Türkiye'nin uzun dönemde de olsa Birlik üyeliğini arzu etmesi Birliği'nde uzun vadede genişleme çerçevesinde diğer aday ülkelerle birlikte Türkiye'nin de yer alması, Türkiye'nin ekonomisini sağlıklı bir işleyişe soktuğu müddetçe Avrupa Birliği üyeliğine, parasal açıdan da APS'ne katılmaya yaklaştıracaktır.

Gelecekte Türkiye'nin Birliğe, Türk Lirasınında APS'ne üyeliği Türkiye'nin kalkınması açısından çok daha geniş ufuklar açabilecektir.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

KİTAPLAR:

- AKTAN, H. Okan : Para Birlikleri Kuramı ve Avrupa Para Sistemi, Hacettepe Üni. İİBF Yayınları No.4, Ankara, 1983.
- ANIL, Fatih : Delors Raporu Kapsamında Ekonomik ve Parasal Birliğin Gerçekleşmesi, İktisadi Kalkınma Vakfı, No. 79, İstanbul, Eylül 1989.
- BAYDAROL, Can : Avrupa Birliğini Kuran Andlaşma, İktisadi Kalkınma Vakfı No.115. 7
- BOLAT, Ömer : Avrupa Para Sistemi, İktisadi Kalkınma Vakfı, No.88, İstanbul, Haziran 1984.
- BOLAT, Ömer : Avrupa Topluluğu'nda ekonomik ve Parasal Birlik, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul, Ekim 1990.
- ÇİLLER, Tansu : Dünyada ve Türkiye'de Kur Politikaları, Sorunları, İstanbul Sanayi Odası, İstanbul, 1983.
- İktisadi Kalkınma Vakfı : İspanya, Yunanistan ve Portekiz'in Avrupa Topluluklarına Katılmalarında Ekonomik Durumları ve Türkiye, İKV Yayınları No.32, Ocak 1987.

- KARLUK, S. Rıdvan : Avrupa Toplulukları ve Türkiye, Bilim Teknik Yayınevi, 1990.
- KARLUK, S. Rıdvan : Türkiye Ekonomisi, Eskişehir, 1994.
- KARLUK, S. Rıdvan : Uluslararası Ekonomi, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul 1990.
- KARLUK, S. Rıdvan : Uluslararası İktisat, Anadolu Üni. Açık Öğretim Fakültesi Yay. No. 22, B. 4, Eskişehir 1994
- ŞİMŞEK, Ayşegül : Avrupa Para Sisteminde Enflasyon ve Türkiye, DPT Uzmanlık Tezleri, Ocak 1992.
- TÜSİAD : Avrupa Para Sistemi ECU'nun Kullanılışı Geleceği ve Türkiye İçin Anlamı, İstanbul 1989.
- UNGERER, Horst,
J. HAVVONEN,
A. L. CLAROS and
T. MAYER : The European Monetary System, International Monetary Fund, Washington D.C., November 1990.
- MAKALELER**
- ASLAN, Nurdan : "Avrupa Topluluğu'nun Ekonomik ve Parasal Entegrasyon Sorunu", BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR, S.11-12, Kasım-Aralık 1992.

- BOLAT, Ömer : "Avrupa Para Sisteminin 11 Yıllık Uygulamasının Bir Değerlendirilmesi", İKTİSADİ KALKINMA VAKFI DERGİSİ, S.79, Mayıs 1990.
- BOLAT, Ömer : "1970'den Günümüze Kadar Uluslararası Para Sisteminde Meydana Gelen Değişmeler", BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR, Ocak 1986.
- ÇİLLER, Tansu : "Avrupa Para Sistemi ve Son Gelişmeler", İSTANBUL SANAYİ ODASI DERGİSİ, S. 256, 15 Haziran 1987.
- Dünya Gazetesi : Muhtelif sayıları.
- EC News : S.14, 31 Mart 1989.
- The Economist : 2-8 March 1991.
- İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi : S.111-112, Ocak-Şubat 1993.
- SOYDEMİR S., C. YILMAZ : "Maastricht Anlaşması öncesi ve Sonrasındaki Gelişmeler", MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ DERGİSİ C.XVII, S.156, Haziran 1993.
- UNGERER, Horst : "Europe-the Quest for Monetary Integration", FINANCE AND DEVELOPMENT, December 1990.

UZUNOĞLU, Sadi : "Konvertibilite İçin Hazırmıyız?",
PARA VE SERMAYE PİYASASI, Eylül
1988.

YILMAZ , Cahit : "Avrupa Para Sistemi: İşleyişi ve Son
Gelişmeler Işığında Geleceği (II)",
MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ DERGİSİ,
C. XVII, S.160, Ekim 1993.

YILMAZ, Cahit : "İngiltere Para Birliğine Katılmak
İstemiyor mu?", MÜLKİYELİLER
BİRLİĞİ DERGİSİ, C.XVI, S.143, Mart
1992.

Raporlar ve Diğerleri

COMMISSION of the
European Communities : European Economy: Annual Economic
Report for 1993, No.54, Brussels.

DPT : Türkiye Temel Ekonomik Göstergeler,
Şubat 1994.

EUROSTAT : ECU-EMS Information, February
1994.